

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
SOOME-UGRI OSAKOND

Triin Todesk

Verbi augmentatiivne võrdlusaste komi keeles

Magistritöö

Juhendajad lektor Nikolai Kuznetsov ja teadur Florian Siegl

Tartu 2013

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
1. Leksikaalne aspekt ja verbide inherentsed omadused.....	7
1.1. Leksikaalse aspekti kategooriad.....	7
1.1.1. Staatiline/dünaamiline.....	7
1.1.2. Teeline/ateeline.....	9
1.1.3. Punktuaalne/duratiivne.....	11
1.1.4. Iteratiivsed, semelfaktiivsed ja inhoatiivsed verbid.....	11
1.2. Vendleri klassifikatsioon.....	12
1.3. Teste leksikaalse aspekti klasside määramiseks.....	15
1.3.1. Esimene test – <i>Aktionsart</i> 'i klassid.....	15
1.3.2. Teine test – dünaamilisus.....	16
1.3.3. Kolmas test – punktuaalsus ja duratiivsus.....	17
1.3.4. Neljas ja viies test – teelisuus ja ateelisuus.....	18
1.3.5. Kuues test – semelfaktiivid ja saavutused.....	19
1.3.6. Kokkuvõtte testidest.....	19
2. Komi võrdluskliitik - <i>джык</i>	21
2.1. Võrdlus komi murretes ja sugulaskeeltes.....	21
2.2. Võrdluskliitiku - <i>джык</i> esinemine varasemates grammatikakäsitlustes.....	23
2.2.1. - <i>джык</i> vanemates allikates.....	23
2.2.2. - <i>джык</i> Jevgeni Tsõpanovi käsitluses	25
2.2.2.1. Verbi intensiivsuse aste ehk <i>степень глагольного действия</i>	25
2.2.2.2. <i>джык</i> -kliitiku vormiline esinemine	26
2.2.2.3. <i>джык</i> -kliitiku semantika.....	26
2.2.2.4. <i>джык</i> -kliitiku liitumine erinevat tüüpi verbidega.....	27
3. Materjal ja meetodid.....	28

3.1. Küsitlus.....	28
3.1.1. Küsitluse vajadus.....	28
3.1.2. Küsitluse koostamine.....	29
3.1.3. Küsitluse tulemused arvudes.....	31
4. Küsitluse lausete analüüs.....	34
4.1. Tähenduslik ja vormiline analüüs.....	35
4.1.1. <i>ӘЖЫК</i> -i antav tähendus.....	35
4.1.1.1. Viis või enam korda õigeks tunnistatud laused.....	35
4.1.1.2. Kaks kuni neli korda õigeks tunnistatud laused.....	37
4.1.1.3. Üks kord õigeks tunnistatud laused.....	38
4.1.1.4. Mitte ühtki heakskiitu saanud laused.....	40
4.1.2. Liitverbid küsitluse lausetes.....	42
4.1.2.1. Finiitne <i>күтһы</i> + infiniitiiv konstruktsioon.....	42
4.1.2.2. Nessessiivsust väljendav <i>колӧ</i> 'on vaja'.....	44
4.1.2.3. Muud liitverbidega laused.....	46
4.1.3. Tähenduse ja vormi kokkuvõte.....	48
4.1.3.1. <i>ӘЖЫК</i> -i tähenduse kokkuvõte.....	48
4.1.3.2. Vormiline kokkuvõte – lihtverb vs liitverb.....	49
4.2. <i>Aktionsart</i> 'i klassid küsitluse lausetes.....	51
4.2.1. Viis ja enam korda õigeks tunnistatud lausete verbid.....	51
4.2.1.1. Verbi tähendus.....	51
4.2.1.2. Verbide inherentsed omadused.....	52
4.2.2. Kaks kuni neli korda õigeks tunnistatud lausete verbid	54
4.2.2.1. Verbi tähendus.....	54
4.2.2.2. Verbide inherentsed omadused.....	54
4.2.3. Ühe heakskiidu saanud lausete verbid.....	56
4.2.3.1. Verbi tähendus.....	56
4.2.3.2. Inherentsed omadused.....	56

4.2.4. Mitte ühtki korda heaks kiidetud lausete verbid.....	57
4.2.4.1. Verbi tähendus.....	57
4.2.4.2. Verbide inherentsed omadused.....	58
4.2.5. Verbide tähenduste ja inherentsete omaduste kokkuvõte.....	60
4.2.5.1. Küsitluses olnud verbide tähenduslik kokkuvõte.....	60
4.2.5.2. Küsitluse verbide inherentsete omaduste kokkuvõte.....	61
5. Ilukirjandusest pärit näited.....	65
5.1. Vorm ja tähendus Popovi teoses.....	65
5.1.1. <i>абы</i> + <i>-джык</i> konstruktsioon.....	65
5.1.2. Eitus – vorm ja tähendus.....	66
5.1.3. Jaatus – vorm ja tähendus.....	68
5.1. Popovi teose verbide tähendus ja inherentsed omadused.....	69
6. Võrdlusi.....	71
6.1. Küsitluse tulemuste vastavus Popovi teoses leidunud näitelausetega.....	71
6.1.1. Vorm ja <i>джык</i> -i tähendus.....	71
6.1.2. Leksikaalne aspekt ja inherentsed omadused	71
6.2. Koondandmestiku võrdlus Tsõpanoviga.....	73
6.2.1. <i>джык</i> -i tähenduse võrdlus.....	73
6.2.2. Verbitüüpide ja inherentsete omaduste võrdlus.....	73
6.2.2.1. Tsõpanovi pakutud verbitüüpide inherentsed omadused.....	74
6.2.2.2. Verbitüüpide ja inherentsete omaduste vastavus kahes allikas.....	75
Kokkuvõte.....	79
Materjali allikad.....	81
Kirjandus.....	84
The augmentative grade of verbal comparison in Komi. Summary.....	86
LISA 1. Küsitluse laused.	
LISA 2. Ilukirjandusest pärinevad näitelaused.	

Sissejuhatus

Siinne magistritöö keskendub ühele komi¹ keele verbiparadigmas esinevale väheuuritud nähtusele, verbi augmentatiivsele ehk intensiivistavale võrdlusastmele, mida leidub juba 19. sajandi ilukirjanduses (Tsõpanov 2005: 247). Nähtuse teeb huvitavaks asjaolu, et intensiivistava võrdlusastme moodustamiseks kasutatakse sama kliitikut (-джык), millega moodustatakse ka adjektiivide ja adverbide keskvõrre.

Ehkki tegu on produktiivse nähtusega, ei saa võrdlusastmes esineda kõik verbid. Siinse töö eesmärk ongi täiendada ja kontrollida varasemaid tähelepanekuid verbi augmentatiivse võrdlusastme esinemise kohta erinevate verbidega. Põhirõhk on sealjuures ennekõike verbi tähendusel ja inherentsetel omadustel (ehk tähendusaspektil), kuid arvesse võetakse ka seda konteksti ja lauset, milles augmentatiivses astmes verb esineb. Uuritav andmestik on kogutud komi keele emakeelsetelt kõnelejatelt küsitluse vormis, võrdluseks on töösse kaasatud ka 15 ilukirjandusest pärinevat näitelauset.

Töö koosneb kuuest osast. Esimene peatükk, mis tutvustab teoreetilist tausta, jaguneb kolmeks alapeatükiks. Esimeses neist selgitatakse tähendusaspekti ehk leksikaalse aspekti opositsioone, mille alusel saab verbe jaotada teises alapeatükis käsitletavatesse leksikaalse aspekti ehk *Aktionsart*'i klassidesse. Kolmandas alapeatükis tutvustatakse peamisi teste, mille abil üht verbitüüpi või inherentset omadust teisest eristada.

Teine peatükk tutvustab komi võrdluskliitikut -джык ja selle esinemist varasemates grammatikakäsitlustes. Ühtlasi antakse selles peatükis ülevaade varasematest verbi augmentatiivset astet puudutavatest uurimustest ja kõige hilisemast ning põhjalikumast uurimusest, millel põhineb ka üks siinse töö hilisem alapeatükk, kus võrreldakse uut andmestikku vanemate tulemustega.

Kolmas peatükk keskendub andmestiku kogumiseks koostatud küsimustikule. Lisaks töö meetoditele räägitakse küsitluse läbiviimise vajalikkusest, näitelausete

¹ Siin ja edaspidi tähistab *komi* sürjakomi keelt.

leidmiseks läbi töötatud korpustest, küsitluse koostamisel arvesse võetud asjaoludest, ja küsitluse arvulistest tulemustest.

Neljas osa keskendub küsitluse tulemuste sisulisele analüüsile. Küsitluse laused grupeeritakse vastavalt keelejuhtidelt saadud heakskiitude arvule ja seejärel analüüsitakse lauseid neljast aspektist: võrdluskliitiku antava tähenduse, lausekonteksti, verbi tähenduse ning verbi inherentsete omaduste (ehk leksikaalse aspekti klassi kuulumise) põhjal. Analüüsi tulemusel selgub, millised on need eelpoolmainitud neli aspekti tüüpiliste, vähemtüüpiliste ja perifeersetes augmentatiivse astme näidete puhul ning millised augmentatiivses astmes mitte esinevate lausete ja verbide puhul.

Viiendas peatükis analüüsitakse kõiki ilukirjandusest pärinevaid lauseid ja neis augmentatiivses astmes esinevaid verbe *дѣйствіе*-i antava tähenduse, verbi tähenduse ja verbide inherentsete omaduste järgi. Näited jaotuvad seal verbivormide põhjal jaatuses ja eituses esinenud verbiga lauseteks.

Kuues peatükk võrdleb varasemas töös esitatud andmeid ja nende andmete sarnasusi ja erinevusi varasemates uuringutes kirjutatuga. Esiteks võrreldakse küsitluse lausete tulemusi Popovi teose näitelause põhjal tehtavate järeldustega. Seejärel võrreldakse küsitlusel ja Popovi näitelause põhinevat koondandmestikku ühe varasema uurimusega (Tsõpanov 2005), et sealseid väiteid kontrollida ja vajadusel täiendada.

1. Leksikaalne aspekt ja verbide inherentsed omadused

Verbide puhul on ajakategooria üks olulisemaid kategooriaid ning paljudes keeltes väljendatakse ajalisi suhteid grammatiliselt, muitemorfoloogia abil. Siiski sisaldab iga verb ka inherentselt teatud informatsiooni, mida võib nimetada verbi aspektilisteks omadusteks. Need mõjutavad seda, milliseid teisi ajalisi vahendeid koos selle verbiga kasutada saab, sellest sõltub, kas verb (ja sellest sõltuvalt ka kogu lause) väljendab näiteks kestvat tegevust või hoopis staatilist seisundit. (Murphy 2010: 201—203)

Leksikaalne aspekt (ehk tähendusaspekt või *Aktionsart*) koondab tegevuse mitteaajalisi omadusi, seda, kuidas tegevus ajakategooriaga suhestub. Kõige lihtsam ongi leksikaalse aspekti mõistet selgitada ajakategooria ja aspekti suhte abil – kui tempuse kategooria puhul on oluline *millal* tegevus toimub (st tempus on deiktiline kategooria), siis aspekti puhul on oluline *kuidas* tegevus aja suhtes toimub (Murphy 2010: 202—203; Frawley 1992: 294—295), ning leksikaalse aspekti puhul sõltub verbi enda inherentsetest omadustest, kas selle väljendatav olukord on kestev, punktuaalne vms.

1.1. Leksikaalse aspekti kategooriad

Leksikaalse aspekti puhul võib eristada kolme põhilist aspektilist opositsiooni, neid võib nimetada ka leksikaalse aspekti kategooriateks (Murphy 2010: 202—203). Annan selles alapeatükis ülevaate nende kategooriate põhilistest omadustest ja opositsioonide erinevustest. Eestikeelne terminoloogia on põhiliselt pärit Renate Pajusalu monograafia „Sõna ja tähendus“ vastavasisulisest alapeatükist (2009: 64—77) või Fred Karlssoni „Üldkeeleteadusest“ (2002).

1.1.1. Staatiline/dünaamiline

Esimene aspektiline opositsioon on staatiline/dünaamiline. Staatiline verb väljendab sündmust (hiljem Vendleri klassifikatsioonis *seisund*), mille käigus jääb olukord

suhteliselt muutumatuks (1), dünaamiline verb aga väljendab tegevust (ehk sündmust), mille käigus midagi muutub või juhtub (2) (Murphy 2010: 203),

(1) *Jack knows Swedish.* [staatiline]

(2) *Jack learned Swedish.* [dünaamiline]

Näites (1) kasutatud *know* on staatiline verb, selle tähistatava tegevuse käigus ei toimu mingeid muutusi, näites (2) kasutatud verbi *learn* tähistatav tegevus on aga dünaamiline, sest toimub muutus – Jack hakkab rootsi keelt oskama. Lihtne tuvastusviis staatiliste ja dünaamiliste verbide vahel on küsida *mis juhtus?* Kui näitelause (2) oleks sellele küsimusele normaalne vastus, sest tegu on dünaamilise olukorraga, siis näide (1) seda enam ei ole, sest *oskamine* ei ole midagi, mis *juhtuks* (Murphy 2010: 204), ning olukord on seega staatiline. Inherentsete omaduste ja leksikaalse aspekti klasside eristamiseks mõeldud testidest tuleb täpsemalt juttu hiljem.

Comrie (1976: 48—49) kirjeldab staatiliste ja dünaamiliste olukordade erinevust esmalt duratiivsete² verbide *teadma* ja *jooksma* abil. *Teadma* on staatiline verb, mille tegevus on kõikidel ajaperioodidel ühesugune – kellegi on mingisugune teadmine (nt '*John knows where I live*'). Seevastu *jooksma* on dünaamiline verb, mille väljendatav tegevus koosneb erinevatest faasidest – vahelduvad hetked, kus maad puudutab parem jalg, ei kumbi jalgadest, vasak jalg jne. Seega *teadma* ei hõlma endas muutusi, *jooksma* aga küll, *teadma* on staatiline, *jooksma* dünaamiline.

Teiseks toob ta staatiliste ja dünaamiliste olukordade erinevuseks selle, et staatilised olukorrad on loomult kestvad (kui just mõni väline jõud seda ei takista), kuid dünaamilised olukorrad vajavad edasi kestmiseks pidevalt energiat, vastasel juhul nad ei toimuks. Ehk siis staatilised olukorrad ei vaja alalhoidmiseks subjekti jõupingutusi, dünaamilised olukorrad aga küll. (Comrie 1976: 49)

Ehkki staatiline olukord ise ei ole dünaamiline, on seda selle algus- ja lõpp-punkt (kui konkreetset olukorral peaks need olema). Seega on staatilise verbi täpsem definitsioon see, et staatiline verb võib olla muutumatu, kuid mitte tingimata alati,

2 Punktuaalsed verbid on automaatselt kõik dünaamilised, sest nende eelduseks on muutuse toimumine (Comrie 1976: 50).

staatiline olukord ei pea muutuma, kuid võib seda teha. Seega hõlmab näide (3) endas nii staatilist olukorda kui ka selle algust ja lõppu (Comrie 1976: 50)

(3) *ja postojal* (Pfv.) *tam* čas. 'I stood there for an hour'

Seega võib staatilise verbi ja perfektivsuse kombinatsioonil olla vaid üsna kitsa tõlgendus – viide staatilisele olukorrale koos selle algus- ja lõpp-punktiga (Comrie 1976: 50—51). Sama ei kehtiks aga perfektivsuses olukorras esineva dünaamilise verbiga, nt '*I wallpapered yesterday*.' ei tähenda tingimata, et tegevus oleks lõpetatud ja tapeet pandud (Whaley 1997: 214), ei mainita ei algus- ega lõpp-punkti.

Van Valin (2005: 33) lisab, et kui dünaamilisi verbe saab laiendada adverbidega nagu *violently*, *vigorously*, *actively* (vastavalt 'ägedalt', 'innukalt', 'aktiivselt' – autor), siis staatilised verbid tavaliselt nende adverbidega koos ei esine. Erandina toob ta vaid semelfaktiivsed verbid, millest mõned võivad olla dünaamiliselt tõlgendatavad (nt '*He coughed once violently*'), kuid mõned mitte (nt. '**He glimpsed the robber strongly*').

1.1.2. Teeline/ateeline

Teine opositsioon on teeline/ateeline, mis põhineb tegevuse tulemuslikkusel (Frawley 1992: 302; Murphy 2010: 208). Teeliste verbide väljendatav tegevus peab jõudma mingisuguse tulemuseni, vastasel juhul ei oleks selle verbi kasutamine samas kontekstis võimalik. Teeliste verbide tegevus vajab tulemuslikku lõppu (4), samas kui ateelised verbid aga ei nõua mingisugust kindlat lõpptulemust (5).

(4) *Esme slammed the door.* [teeline]

(5) *Esme pushed the door.* [ateeline]

Lause (4) tegevuse puhul võib öelda, et lause on tõene vaid siis, kui Esme ukse lõpuni sulgeda saab, muidu ei saaks verbi *slam* sellises kontekstis kasutada. Lause (5) puhul on lause tõene aga ka siis, kui Esme lükkab vaid pisut, kuid ei sulge ust.

Hea test teeliste ja ateeliste verbide eristamiseks ongi vaadata, kas lause tõeväärtus püsib, kui tegevus katkestada. Verbi *push* puhul on Esme lükanud ka siis, kui uks jääb lahti, kuid verbi *slam* puhul ei ole tõene, et Esme on ukse kinni löönud, kui keegi teda takistab (Murphy 2010: 208). Frawley lisab, et teelised verbid (ehk

resultatiivset tulemust nõudvad verbid) ei ole määrsõnaga *almost* laiendatult enam üheselt mõistetavad (1992: 303). Näiteks '*Bill almost drove to New York*' võib tähendada nii seda, et Bill hakkas äärepealt New Yorgi poole sõitma (selle asemel, et koju jääda), seda, et Bill oleks sõites äärepealt selle tulemuseni jõudnud, et ta on New Yorgis kui ka seda et Bill oleks peaaegu New Yorki sõitnud (mitte lennanud).

Van Valin (2005: 33—34) seob teelisuse/ateelisuse ka ajaliste piirangutega – ateelistel olukordadel puudub inherentne ajaline lõpp-punkt. Näiteks lauses '*Chris is smart*' puudub ajaline viide sellele, et Chris peaks millalgi lõpetama targaks olemise. Samas teelistel olukordadel on inherentne ajaline lõpp-punkt olemas, lauses '*The snow is melting on the driveway*' on selge, et millalgi saabub hetk, mil lumi on täiesti sulanud ning tegevus leiab lõpu nii ajaliselt kui ka tulemuslikult.

Tegelikult peaks teelisuse/ateelisuse puhul sageli rääkima hoopis olukordade, mitte verbide teelisusest/ateelisusest, sest tihti mängivad olukorra kirjeldamisel väga olulist rolli just verbi argumendid, mille tõttu võib sama tähendusega verbi tõlgendada nii teelise kui ka ateelisena. Näiteks järgnevates lausetes (Comrie 1976: 45):

- (6) *John is singing.* [ateeline]
- (7) *John is singing a song.* [teeline]
- (8) *John is singing songs.* [ateeline]
- (9) *John is singing five songs.* [teeline]

Näidetes (6) ja (8) puudub määratud lõpp-punkt, milleni tuleks tegevuse lõpetatuse saavutamiseks jõuda, väljendatavad olukorrad on seega ateelised. Seevastu lausetes (7) ja (9) on nõutav lõpp-punkt olemas – tegevus on lõpetatud alles siis, kui see laul või need viis laulu on lauldud, olukorrad on seega teelised.

Olukordade teelisust/ateelisust reguleerib suurel määral see, millise kombinatsiooni see perfektiivsuse/imperfektiivsusega moodustab. Nimelt kitsendab perfektiivsus/imperfektiivsus märgatavalt teeliste verbide ja olukordade tõlgendusvõimalusi, viidates perfektiivsuse puhul (pigem) tegevuse lõpetatusele, imperfektiivsuse puhul aga lõpetamatusele. (Comrie 1976: 46)

1.1.3. Punktuaalne/duratiivne

Kolmas leksikaalse aspekti opositsioon on punktuaalne/duratiivne, mis põhineb inherentisel kestvusel - punktuaalne tegevus ei ole loomult kestev, duratiivne aga on. Ühine on duratiivsetel ja punktuaalsetel verbidel see, et nad mõlemad väljendavad mingisuguse muutuse toimumist, duratiivsete verbide puhul toimub see pikema arenguna, punktuaalsetel verbidel aga ühe ajahetkega. Üht saab teisest eristada kiire testiga, mille käigus tuleks proovida verbi kasutada kestvas ajas, inglise keeles näiteks kestvas olevikus. Näiteks lausetes (10) ja (11) (Murphy 2010: 207):

(10) *I am searching for my keys.* [duratiivne]

(11) **I am finding my keys.* [punktuaalne]

Lauses (10) on verbi kasutamine kestvas ajas täiesti loomulik, sest inherentset on *search* duratiivne verb. Samas on lauses (11) verb kestvas ajas sobimatu, sest *leidsin* kui selline ei ole kestev tegevus, ühel hetkel on otsitav kadunud, teisel leitud.

Täpsustavalt tuleb öelda, et ehkki imperfektiivsus väljendab lõpetamata (ja seega veel kestvat või määramata lõpuga) tegevust, tuleb seda duratiivsusest kindlasti eristada. Kui imperfektiivsus väljendab terve situatsiooni sisestruktuuri, selle lõpetamatust jms, siis duratiivsus väljendab vaid seda, et tegevus peaks ajalises mõttes kestev olema (Comrie 1976: 41).

Samas ei ole ka punktuaalsus imperfektiivusega seotud – kuna punktuaalsel olukorral ei ole üldse mingisugust kestust, isegi mitte väga lühikest, ei ole sellel ka sisestruktuuri. Kuid et imperfektiivsus kirjeldab just olukorra sisestruktuuri, ei ühti imperfektiivsus ka punktuaalsusega (Comrie 1976: 42).

1.1.4. Iteratiivsed, semelfaktiivsed ja inhoatiivsed verbid

Duratiivseks kuid samas ka punktuaalseks saab lugeda iteratiivseid verbe, mille väljendatav tegevus on punktuaalne, kuid toimub kindlate intervallidena ja on seega ka duratiivne. Näiteks võib tuua verbe nagu *vilkuma*, *klõpsuma*, *hüplema* jne. On näha, et iteratiivsust esineb rohkem füüsiliselt tajutavate nähtustega ning vähem kognitiivselt tajutavate nähtustega, mida punktuaalsed verbid väljendavad (Murphy 2010: 207) (nagu

mõistma või *aru saama*).

Seevastu semelfaktiivsed verbid väljendavad punktuaalset tegevust, mis toimub rangelt vaid ühe korra (Comrie 1976: 42). Näiteks *kõhatama*. Frawley eristab konkreetset ka vastandust semelfaktiivne/iteratiivne ja lisab, et semelfaktiivsete verbide korral on tegu ühe alasündmusega (*subevent*), millest verbi tegevus koosneb, iteratiivsete verbide korral peab aga sündmus toimuma rohkem kui ühe korra (1992: 310—311).

Inhoatiivsed verbid kirjeldavad olemasoleva seisundi muutust või uue seisundi algamist. Näiteks *blacken* 'mustaks minema', *open* 'avama, muutmine suletust avatuks' (Murphy 2010: 209). Seega hõlmab inhoatiivne verb kaht seisundit ja muutumist ühest seisundist teiseks (Frawley 1992: 12), näiteks verbi *tapma* puhul on eeldatud kaht seisundit, kus esimese puhul on objekt on *elus* ja teise puhul *surnud*.

Eristada võib veel ka progressiivset, momentaanset, frekventatiivset ja habituaalset aspekti (Comrie 1976; Lyons 1977: 716; Karlsson 2002: 259), kuid siinse töö seisukohalt ei ole need olulised ja seetõttu pikemat käsitlust ei pälvi.

1.2. Vendleri klassifikatsioon

Verbid ja nende väljendatavad sündmused jagunevad inherentsete aspektiliste omaduste (varemmainitud kolme opositsiooni staatiline/dünaamiline, teeline/ateeline ja punktuaalne/duratiivne) järgi nelja klassi: seisund (*state*), tegevus (*activity*), sooritus (*accomplishment*), saavutus (*achievement*) (Murphy 2010; Van Valin 2005; Whaley 1997; Comrie 1976) Seda jaotumist nimetakse Vendleri klassifikatsiooniks selle formuleerija Zeno Vendleri järgi.

Esimene verbiklass on **seisundid**, mis on staatilised ja tegelikult ei saa nende staatilisuse tõttu enam nende puhul punktuaalsust/duratiivsust ja teelisust/ateelisust määrata, sest seisund on mittedünaamiline ja muutumatu. Samas loetakse seisundeid tihti duratiivseteks ja atelisteks olukordadeks, sest nad on ajalises mõttes kestvad ja määramata inherentse lõpp-punktita (Van Valin 2005: 32), kuid erinevalt sooritustest ja tegevustest, mis on duratiivsed, ei ole seisundid tegelikult pikka aega kestvad aktiivsed

tegevused. Näiteks lause (12), mille tegevus on küll ajas kestev, kuid mitte aktiivne tegevus:

(12) *Dee liked Dan.* (Murphy 2010: 210)

Tegevused on dünaamilised ja duratiivsed ateelised olukorrad, kus verbi väljendatav tegevus ei ole ajaliselt määratud. Näiteks lauses (13), kus on tegu ajas kestva ja erinevatest etappidest koosneva tegevusega, millel ei ole kindlat lõpp-punkti:

(13) *Dom considered the problem.* (*ibid.*)

Sooritused on dünaamilised ja duratiivsed, kuid ajaliselt määratud lõpp-punktiga ehk teelised olukorrad. Näiteks lauses (14), kus toimub kindla tulemusega muutus (*emigreerumine*):

(14) *Dee emigrated.* (*ibid.*)

Saavutused on samuti dünaamilised ja teelised, kuid punktuaalsed, mitte-kestvad olukorrad. Näiteks lauses (15), kus toimub samuti kindla tulemusega muutus, kuid erinevalt sooritusest pole sel olukorral ajalist kestust – ühel hetkel on Dom meelemärkusel, järgmisel minestanud:

(15) *Dom fainted.* (*ibid.*)

Nii saavutused kui ka sooritused väljendavad olukorra muutust (Van Valin 2005: 32).

Vendleri klassid saaks tabelisse koondada nii:

Tabel 1. **Vendleri (1957) klasside koondtabel.** (Murphy 2010: 210 järgi)

Situation types	static—dynamic	puntual—durative	telic—atelic
State	Static	(durative)	n/a
Activity	Dynamic	Durative	Atelic
Accomplishment	Dynamic	Durative	Telic
Achievement	Dynamic	Punctual	Telic

Vendleri klassifikatsioon on nüüdseks juba üsna vana ning sellele on lisandunud teiste autorite täiendusi. Näiteks Bernard Comrie (1976: 42) on sellele lisanud semelfaktiivse

klassi, kuhu kuuluvad ateelised punktuaalsed olukorrad, näiteks mitte-iteratiivne saavutus (16), millel puudub lõpptulemus:

(16) *The computer beeped.* (Murphy 2010: 210)

Van Valin (2005: 32) on samuti teinud oma täienduse, ta toob välja veel ühe rühma – aktiivse soorituse, mis on tegelikult tegevuste teeline kasutus, vrd lauseid (17) ja (18) (Van Valin 2005: 33):

(17) *The soldiers marched in the park.* [tegevus]

(18) *The soldiers marched to the park.* [aktiivne sooritus]

Näite (17) puhul on tegu ateelise tegevusena, kus sõdurite marssimisel ei ole mingi ajalist piirangut ega ruumilist sihtpunkti. Näites (18) seevastu on sõdurite marssimisel kindel sihtpunkt – park, ja ehkki *marssimine* ise on ateelne tegevus, teeb sihtpunkti lisandumine sellest teelise olukorra, mis vajab tõeväärtuse säilimiseks tulemust - sihtpunkti jõudmist.

Van Valin (2005: 33) esitab koontabeli kuue leksikaalse aspekti klassi kohta:

Tabel 2. Van Valini koontabel leksikaalse aspekti klasside kohta.

a.	State	[+static], [-dynamic], [-telic], [-punctual]
b.	Activity	[-static], [+dynamic], [-telic], [-punctual]
c.	Achievement	[-static], [-dynamic], [+telic], [+punctual]
d.	Semelfactive	[-static], [±dynamic], [-telic], [+punctual]
e.	Accomplishment	[-static], [-dynamic], [+telic], [-punctual]
f.	Active accomplishment	[-static], [+dynamic], [+telic], [-punctual]

Teiste autorite töödes võib kohata ka jaotust seisund (*state*), sündmus (*event*), ja tegevus (*activity*), kus saavutus (*achievement*) ja sooritus (*accomplishment*) on sündmuse alltüübid, ehk lähtutakse põhimõttest, et teelised olukorrad koonduvad üheks - sündmuseks (Murphy 2010: 210). Samuti võidakse tegevusi nimetada protsessideks (*process*), nimetada iteratiivsust tsükliliseks (*cyclic*) protsessiks, või nimetada teelisust seotuseks (*boundedness*) (Timberlake 2007: 284—285), kuid üldised põhimõtted jäävad

ka erinevate klassifikatsioonide puhul sarnaseks (st dünaamilisuse, ajalise kestuse jm olulisus).

Vendleri jaotuse põhiprobleem seisneb aga selles, et need kategooriad ei kajasta ainult verbi tähendust, vaid hõlmavad tervet verbi kirjeldatavat olukorda, sealhulgas on oluline roll ka verbi argumentidel. Näiteks võib sama verb samas tähenduses esineda nii teelises kui ka ateelises olukorras – kui *'I'll eat three apples'* kirjeldab teelist sooritust, kus tegevus saab lõpetatud alles siis, kui kolm õuna on lõpuks söödud, siis lause *'I'll eat apples'* puhul sellist ajalist määratlust ei ole, õunade söömine võib kesta määramata aja. (Murphy 2010: 210—211). Seega on näha, et teelisuus/ateelisuus võib kohati olla kindlaks määramata ja võib sõltuda verbi argumentidest või teistest aspektimarkeritest (Murphy 2010: 217).

1.3. Teste leksikaalse aspekti klasside määramiseks

Van Valin (2005: 35—38) annab ülevaate erinevatest testidest, mille abil verbide ja olukordade *Aktionsart*'i klasse määrata. Need ei ole sel kujul küll sajaprotsendiliselt universaalsed ja põhinevad ennekõike inglise keelel (nagu tegelikult ka Vendleri klassifikatsioon), kuid kui arvestada uuritava keele eripärasid, on need testid üldjoontes siiski kasutuskõlblikud.

Kasutan selles peatükis kirjeldatud aspektuaalseid opositsioone ja nende määramiseks mõeldud teste oma andmestiku analüüsi teises pooles, et saada ülevaade, millistesse verbiklassidesse kuuluvad need verbid, mis esinevad augmentatiivses astmes ja millistesse klassidesse need, mis agumentatiivses astmes ei esine. Ühtlasi on oluline vaadelda andmestiku verbe nende konkreetsete inherentsete omaduste järgi – kas domineerivad dünaamilised või staatilised, teelised või ateelised, duratiivsed või punktuaalsed verbid.

1.3.1. Esimene test — *Aktionsart*'i klassid

Esimene test on sellisel kujul kasulik ainult progressiivse aspektiga keeltes (nagu nt inglise, türgi ja islandi keel) (Van Valin 2005: 35), sest see eristab *Aktionsart*'i klasse

selle põhjal, kas verbid esinevad kestvas ajas. Inglise keeles esinevad progressiiviga ilma komplikatsioonideta tegevused (19d), sooritused (19b) ja aktiivsed sooritused (19e); enamus seisundeid (19a) aga kestva ajaga ei esine, saavutused (19c) on kestvas ajas vaid juhul kui verb esineb koos subjektiga, mis on ainsuses, ja semelfaktiivid (19f) vaid nende iteratiivses tähenduses (Van Valin 2005: 35—36).

- (19) (a) **Dana is being tall/fat / a doctor.*
(b) *The ice is melting.*
(c) **The firecracker is popping. (cf. The firecrackers are popping.)*
(d) *Kim is dancing/singing/running/talking/crying/sleeping.*
(e) *Chris is walking to the park.*
(f) *The light is flashing (*once).*

Eesti keeles saab ajalist kestust testida *mas*-konstruktsiooniga, mis on ligilähedane inglise keeles esineva *V+ing* progressiiviga (Pajusalu 2009: 66).

1.3.2. Teine test – dünaamilisus

Teisest testist oli juba juttu ka varem vastanduse staatiline/dünaamiline juures ning see põhineb verbi võimalikkusel esineda koos dünaamilist tegevust väljendavate adverbidega nagu *vigorously*, *gently*, *powerfully* jne (Van Valin 2005: 36). Van Valin rõhutab, et selle katse puhul on väga oluline vältida adverbe, mis nõuavad kontrollivat subjekti, näiteks *deliberately*, *carefully*, sest need ei ühildu tahtmatut tegevust väljendavate verbide ja verbidega, millel võib olla elutu subjekt. Sellest võib tekkida olukord, kus verb on tegelikult dünaamiline, kuid test seda ei näita, sest kasutatud on agentiivse aspektiga adverb. Näiteks laused (20a) ja (20b), kus mõlema lause verb on dünaamiline ning lauses (20a) esineb tahtmatut tegevust väljendav verb, lauses (20b) aga elutu subjekt (Van Valin 2005: 36). Test toimib kontrollivat subjekti mittevajava adverbiga, muidu aga mitte.

- (20) (a) *The dog shivered violently/*deliberately in the cold.*
(b) *The house shook violently/*carefully during the earthquake.*

Teine teist on üsna universaalne, kuna isegi kui keeles puuduvad vastavakujulised adverbid, saab neid edukalt asendada muude verbilaienditega, mis mainitud määrsõnadega sarnase tähenduse annavad.

Renate Pajusalu (2009: 67) pakub selle testi tegemiseks eesti keeles adverbe *tahtlikult* ja *hoolikalt*, mis on risti vastupidi sellele, mida Van Valin kasutada ei soovita, sest need nõuavad subjekti elusust. Samas on Pajusalu käsitluses üks teinegi dünaamilisuse määramise test, mis vajab kontrollivat subjekti. Nimelt eristab ta dünaamilisi verbe seisundiverbidest sellega, et esimesi saab loomulikult moel käskivas kõneviisis kasutada, viimaseid aga mitte, nt *korja lilli!* vs **maitse hästi!* (Pajusalu 2009: 66—67). Seisundiverbe tõesti ei saa käskivas kõnes kasutada, kuid ka dünaamilised verbid võivad imperatiivis mitesobivad olla, kui subjekt ei ole tegevuse tahtlik sooritaja. Kasvõi näitelause (20b) puhul, kus ei saa majale öelda **rappu aeglasemalt!*, kuid see ei tähenda, et *rappuma* dünaamiline ei oleks. Seega jääb Pajusalu dünaamilisuse/mittedünaamilisuse testide puhul arvesse võtmata see, et dünaamilise verbi subjekt ei pruugi alati olla elus ja tahtlik tegevuse sooritaja. Samas ütlebki ta, et nende testide tulemused ei ole absoluutsed, pigem saab nendega teineteisest eristada tüüpisili seisundeid ja tegevusi (Pajusalu 2009: 67).

Mõlemad Pajusalu viidatud testid on pärit Frawley'lt (1992: 151—152), kes ei seo testi tulemusi niivõrd elususe või sooritamise tahtlikkusega, vaid sellega, et dünaamilisi tegevusi sooritatakse või viiakse täide, staatilisi aga mitte. Seetõttu võib ka elutu subjektiga olukorra puhul tegelikult rääkida tahtlikust tegutsemisest, näiteks lauses *'the paper shredder carefully destroyed the incriminating evidence'* (Frawley 1992: 152).

1.3.3. Kolmas test – punktuaalsus ja duratiivsus

Kolmandat testi saab Van Valini järgi (2005: 36—37) rakendada vaid mittestaatilistele verbidele ning selle abil saab eristada punktuaalseid verbe duratiivsetest. Testis kasutatakse nn tempoadverbe (*pace adverbs*) nagu *quickly*, *rapidly*, *slowly*, mis esinevad

koos verbidega, mille väljendatav tegevus on pikema ajalise kestusega. Seega esinevad nende määrsõnadega sooritused, tegevused ja aktiivsed sooritused (nt '*John slowly realized his mistake.*'), kuid mitte seisundid, mille puhul ei saa rääkida dünaamilisest duratiivsest tegevusest.

Üldiselt ei esine tempoadverbidega ka saavutused ja semelfaktiivid, sest mõlemad on inherentselt punktuaalsed, kuid erandlikud määrsõnad, mis väljendavad väga lühikesi ja kiireid ajaintervalle (nagu *instantly* lausetes '*The bomb exploded instantly.*', '*The light flashed instantly.*' (Van Valin 2005: 36)) rikuvad seda seaduspära. Seetõttu tuleks kolmanda testi puhul saavutusi ja semelfaktiive silmas pidades kasutada tempoadverbe, mis väljendavad võrdlemisi aeglast protsessi ('*The bomb exploded *slowly/*gradually.*')

Semelfaktiivide puhul on tegelikult võimalik ka seda konstruktsiooni iteratiivses tõlgenduses kasutada (inglise keeles nt adverbiga *slowly*), kuid seda saab muuta mõne määrsõnaga, inglise keeles nt '*The tree branch tapped slowly on the window (*once).*', et test siiski kasutuskõlbulik oleks.

1.3.4. Neljas ja viies test – teelisus ja ateelisus

Neljanda ja viienda testiga saab eristada teelisi verbe ja olukordi ateelistest. Need testid vastandavad kaht kestust ja lõpetatust väljendavad fraasi – midagi teatud aja tegema ('*Kolm tundi raamatut lugema.*') vs midagi teatud aja jooksul tegema ('*Kolme tunniga raamatu läbi lugema.*')

Neljas test teeb kindlaks, kas verbi väljendataval tegevusel on ajaline kestus või mitte, selle jaoks tuleb keelest sõltuvalt valida väljend, mis eeldab ajalist kestust (inglise keeles näiteks *for*-fraas (Van Valin 2005: 37), nagu nt (*read*) *for an hour*, eesti keeles aga *midagi tund aega tegema*, nagu nt *tund aega jooksmas*). Test näitab, et seisunditel, sooritustel, tegevustel ja aktiivsetelt sooritustel on ajaline kestus, nad on teelised, kuid saavutused on ateelised. Semelfaktiivid on enamasti ateelised, kuid võivad teatud fraaside abil väljendada ka väga lühikese kestusega tegevusi ja olla seega teelised.

Viies test keskendub tegevuse ajalisele lõpp-punktile – kui midagi tehakse teatud

ajaga ('*He read the book in an hour.*'), on olemas otsene viide tegevuse ajalisele lõpp-punktile, tegevus algas ja oli teatud aja pärast lõpetatud. Kuid kui midagi tehakse teatud aeg ('*He read the book for an hour.*'), võib sama tegevus hiljem edasi kesta, puudub viide, kas tegevus lõppes või lõpetati (Van Valin 2005: 37).

Seisundid ja tegevused eelistavad lõpp-punktita kasutust, samas sooritused aga lõpp-punktiga kasutust. Et saavutused on punktuaalsed, saab neid lõpetatud tegevusega kontekstis kasutada vaid siis, kui see viitab vaid väga lühikesele ajaperioodile (nt fraasidega, mis väljendavad tähendusi *in the blink of an eye, in an instant, in a fraction of a second* jne), pikemat ajalist kestust väljendavates kontekstides neid kasutada ei saa. Viies test ei anna soorituste ja aktiivsete soorituste kohta uut infot, kuna kumbi neist ei ole punktuaalne ning seetõttu saab neid kasutada nii lõpp-punktiga kui ka ilma selleta kontekstides. (Van Valin 2005: 37—38)

1.3.5. Kuues test – semelfaktiivid ja saavutused

Kuues test eristab teineteisest kaht punktuaalset klassi – semelfaktiive ja saavutusi. Kuna semelfaktiividel puudub resultatiivne lõpp-tulemus, ei saa neid kasutada staatiliste laienditena, nt **tapped window, *the flashed light*. Saavutusi, millel on inherentne lõpp-tulemus, aga saab, nt *the shattered window, the burst blood vessel*. (Van Valin 2005: 38)

1.3.6. Kokkuvõtte testidest

Kõiki teste ja nende sobivust erinevate inherentsete omaduste määramiseks kujutab kokkuvõtvalt Tabel 3. Asteriskid tähistavad seda, et testi läbiviimisel tuleb konkreetsete tähendusspekti klasside puhul silmas pidada mõningaid erandeid, teistel juhtudel sobib test tähendusspekti klassi määramiseks ilma kitsendusteta.

Tabel 3. **Testide ja nende tulemuste koondtabel.** (Van Valin 2005: 35)

Criterion	State	Achiev	Seml	Accomp	Activity	Active Accomp
1. Occurs with progressive	No*	No*	No*	Yes	Yes	Yes
2. Occurs with adverbs like <i>vigorously</i> , <i>actively</i> etc	No	No	Some*	No	Yes	Yes
3. Occurs with adverbs like <i>quickly</i> , <i>slowly</i> etc	No	No*	No*	Yes	Yes	Yes
4. Occurs with <i>X for an hour</i> , <i>spend an hour</i> <i>Xing</i>	Yes*	No*	Yes*	Irrelevant*	Yes	Irrelevant*
5. Occurs with <i>X in an hour</i>	No	No*	No*	Yes	No	Yes
6. Can be used as a stative modifier	Yes	Yes	No	Yes	No	Yes

2. Komi võrdluskliitik -джык

Komi kirjakeeles kasutatakse keskvõrde moodustamiseks kliitilist elementi -джык, mis liitub lisaks adjektiividele ka substantiivide, pronoomenite, adverbide, verbide ja isegi postpositsioon-konstruktsioonidega. Substantiivid ja pronoomenid võivad olla nimetavakujulised või esineda mõnes käändes, verbide puhul liitub джык-kliitik nii infinitiivsetele kui ka finitiivsetele vormidele. (Coates 1982: 124—128)

джык-i tuleb pidada kliitikuks, mitte sufiksiks, sest see on kategoriaalselt sõltumatu ja liitub erinevate sõnaliikide, isegi fraasidega, erinevalt afiksitest (nt käände- ja pöördelõpud), mis liituvad vaid kindlate sõnaliikidega (Bickel, Nichols 2007: 174—176). Ka liitub -джык alati sõna lõppu, kõikide teiste tunnuste järele, mis on samuti kliitiku, mitte sufiksi tunnus (Karlsson 2002: 132). Ehkki traditsiooniliselt kasutatakse varasemas (peamiselt venekeelses) kirjanduses terminit *sufiks* (Lõtkin *et al.* 1961; Coates 1982; Tsõpanov 1996; 2005; ÖKK), siis siinses magistritöös kasutatakse Raija Bartensi (2000) eeskujul джык-i kohta terminit *kliitik*.

Selles peatükis on põhiohk джык-i esinemisel komi murretes ja lähedastes sugulaskeeltes, võrdlusmarkeri perifeersetel tähendustel, джык-i esinemisel varasemas kirjanduses ja verbi võrdlusastme kirjeldamisel varasemates uurimustes.

2.1. Võrdlus komi murretes ja sugulaskeeltes

Komi ja permikomi murretes on võrdluselemendi puhul tegu vormilt sarnase liitega, mis esineb kujudel -джык (komi murretes) või -жык (permikomis). Murretes moodustab -(д)жык moderatiivseid adjektiive, (näiteks komi Udora murdes *poñižyk* 'pienehkõ' (Fuchs 1949:169, viidatud Bartens 2000:134 järgi)), toimib keskvõrret väljendava liitena adjektiivide ning adverbidega, ning liitub võrdlusele sarnast tähendust andva kliitikuna substantiividele-pronoomenitele ja verbidele (Bartens 2000: 134—135). Vanemates materjalides on komi ja permikomi -(д)жык esinenud ka iseseisva partiklina, mis on koos imperatiiviga esinedes väljendanud tähendust *rohkem*, *enam*, nt

komi Luzi murdes *te žyk užal!* 'tee työtä enemmän!', kuid Wichmanni komi murrete materjalidest hiljem ilmunud töödes seda enam ei esine (Bartens 2000: 135).

Tänapäevases udmurdi kirjakeeles esinevad võrdlusliitena *-zec* ja *-zem* (Tsõpanov 2005: 252), mida võib *gös*-kujulisena kohata ka komi lõunamurretes (Bartens 2000: 133). Funktsioonilt sarnanevad udmurdi võrdlusliited paljuski komi ja permikomi (*ᑕᑭᑭᑭᑭᑭ*-iga – nad liituvad nii substantiivide, pronoomenite, verbide kui ka adverbidega ning võivad moodustada ka moderatiivseid adjektiive, näiteks udmurdi *gordgem* 'punaisehko' (Tepljašina 1964: 139, viidatud Bartens 2000: 133 järgi).

Udmurdi põhjamurretes võib tegelikult samuti *жык/žyk*-kujulist liidet-kliitikut leida. See võib liituda otse tüvele ning esineda komparatiivimarkerina (nt udmurdi *céberžyk* 'kauniimpi' < *céber* 'kaunis' (Tepljašina 1970b: 169, viidatud Bartens 2000: 135 järgi)) või liituda *ges-* või *gem*-tunnusele ning väljendada absoluutset superlatiivi (nt *görd-gez-žyk* 'mitä punaisin' (*ibid.*)). Ka võib *-жык* udmurdi murretes moodustada moderatiivseid adjektiive või esineda adjektiivi ees iseseisva modaalse määrsõnana (*žyk kežyd* või *kežydžyk* 'kylmähkö' (Tepljašina 1964: 144, viidatud Bartens 2000: 135 järgi).

Kel'makovi ja Efremovi uurimusest selgub, et udmurdi võrdlusliited liituvad tegelikult kõige sagedamini hoopis adverbidele (55,6% kõikidest juhtudest), sageduselt on teisel kohal verbid (15%) ja adjektiivid alles kolmandal (11,5% juhtudest). Kusjuures liitub võrdlusliide ilukirjanduslike tekstide põhjal enam-vähem võrdselt nii finiiitsetele kui ka infiniitsetele verbidele, infiniitsete verbide hulgas kõige enam gerundiivi vormidele. (Kel'makov, Efremov 1997: 121)

Tsõpanov mainib (2005: 246), et lisaks permi keeltele võib sarnast, enamike sõnaliikidega liituvat ning nende intensiivsust muutvat kliitikut kohata ka mari keeles, kus esineb *pak*-aines (Bartensil *-rak/-rāk* (2000:137)), mis toimib intensiivsust vähendavana ning pärineb turgi keeltest (< *pax/pex*).

Komi võrdlusliitega sarnast tunnust võib veel leida ka handi keeles – lõunahandis toimib see moderatiivsete adjektiivide moodustajana, põhjahandis moodustatakse selle abil ka komparatiivi. Siiski on aga selge, et tegu on laenuga komi

keelest, mitte ühise soome-ugri ainesega (Bartens 2000: 136).

2.2. Võrdluskliitiku -джык esinemine varasemates grammatikakäsitlustes

Ehkki näited *джык*-kliitiku esinemisest verbiga võib tuua juba 19. sajandi ilukirjandusest, näiteks Kuratovilt (Tsõpanov 2005: 247), siis grammatikakirjeldustes on *джык*-kliitiku liitumist verbile üldiselt väga vähe kirjeldatud, veel vähem detailselt ja põhjalikult uuritud. Järgnevad alapeatükid annavad ülevaate *джык*-i kajastamisest varasemates grammatikakäsitlustes.

2.2.1. -джык vanemates allikates

Vanematest materjalidest on tihti keeruline üldse komparatsiooni või *джык*-ainest leida. Näiteks Uotila sürjakomi krestomaatia sõnaloendis on olemas adverbistunud sõnavormid (nt *jondžika* 'mehr') (1938: 87), kuid võrdlust kui grammatilist kategooriat ta eraldi ei kirjelda. Wiedemanni sürjakomi grammatika (1884: 139—140), Zhilina ja Baraksanovi teos Sõktõvkari murdest ja komi kirjakeelest (1971: 99—100) ja Lõtkini „Современный коми язык“ (1955: 167—169) käsitlevad küll adjektiivi komparatsiooni, kuid *джык*-i esinemist noomenite ja verbidega mitte.

Pisut pikemalt kirjeldab võrdlusliite kasutamist Károly Rédei (1978: 64—65), kes pühendab kesk- ja ülivõrdele poolteist lehekülge ning kirjeldab *джык*-kliitiku kasutust adjektiivide ja adverbidega (tuues näiteid *una* 'sok', *unžik* 'több' ja *bura* 'jól', *buržika* 'jobban' jne). Siiski jõuab Rédei lähedale ka verbiparadigmale – ta kirjeldab paari lausega *джык*-i liitumist eitussõnale *абы*, nt *me abužik na pet* 'még nem vagyok egészen jóllakva' (Rédei 1978: 65). Tema näited ei kajasta küll verbi tegevuse eitamist, kuid vähemalt kajastab ta *джык*-i kasutamise mitmekülgsust.

Näiteid *джык*-i kasutamisest erinevate sõnaliikidega võib leida 1961. aasta komi-vene sõnaraamatu grammatikakirjeldusest, kus on eraldi mainitud *джык*-kliitiku

kasutusvõimalusi nii substantiivide, adverbide, verbide ja eitussõnaga *абу*, toodud näidete puhul on tegu hilisemas kirjanduses tihti kasutatavate näidetega, nt *зõрð платтьõыд сылы мунõджык* "красное платье ей больше идёт" ja *абуджык мича* "менее красивый" (Timušev, Kolegova 1961: 860). Siiski ei käsitleta verbi võrdlusastmeid (deminutiivsest võrdlusastmest kliitikutega *-кодъ* ja *-моз* tuleb juttu allpool) verbiparadigma osana, pigem esitletakse seda *джык*-kliitiku muude kasutusvõimalustena.

Ülevaatliku pildi *джык*-kliitiku kasutamisest annab J. G. Coates (1982), kes kirjeldab oma artiklis komi võrdlusmarkeri (indoeuroopa keelte seisukohalt) tavapäraseid kasutusfunktsioone adjektiivide ning adverbidega. Aga ka substantiividega, nagu nt. *том бать батьджык/---/* 'A young father is more of a father/---/' (Kuratov; Coates 1982: 124), substantiivide võrdlust võib kohata ka teistes soome-ugri keeltes, Coates viitab sel puhul Alo Raunile, kes toob Adsoni näite *viil enämb emämb* (Coates 1982: 122). Veel kirjeldab Coates *джык*-i liitumist finiiitsete ja infiniitsete verbide ning eitusverbiga, nt. *õти воксы велалõджык* 'One of the brothers learns more easily' (Yushkov; Coates 1982: 126). Coatesi näited pärinevad põhiliselt ilukirjandusest ning ta nimetab neid äärmiselt huvitavaks, kuid ei süvene pikemalt ei nähtuse vormilisse ega ka semantilisse külge.

Suurema sammu edasi komi võrdlusmarkeri funktsioonide kirjeldamises astub Raija Bartens (2000: 133—134), kes võtab oma permi keeli käsitlevas monograafias kokku nii sürjakomi, permikomi kui ka udmurdi komparatsiooni ja muud võrdlustunnuste kasutusvõimalused, tuues lisaks adjektiividele näiteid ka infiniitsete ja finiiitsete verbivormide, substantiivide, pronoomenite ja adverbidega liitunud kliitilistest võrdlustunnustest.

Verbide puhul viitab Bartens oma peamise allikana Tsõpanovi 1996. aastal ilmunud artiklile „Степени действия глагола в коми языке“, mis on sisuliselt (ja suurelt osalt ka vormiliselt) sama kui 2000. aastal ilmunud komikeelse grammatikakäsitluse „Ӧня коми кыв“ (ӦKK) ja 2005. aastal ilmunud monograafia

„Грамматические категории глагола в коми языке“ samasisulised peatükid, seega tuginen oma töös just kõige hilisemale (Tsõpanov 2005).

2.2.2. -джык Jevgeni Tsõpanovi käsitles

Tsõpanovi tööd on vaieldamatult kõige põhjalikumad uurimused võrdluskliitiku -джык liitumisest finiitsete ja infiniitsete verbidega. Ta käsitleb seda nähtust nii vormilisest kui ka tähenduslikust küljest ja jõuab oma analüüsiga ka põhjuste juurde, miks kõik verbid augmentatiivses astmes ei esine. Järgnevad alapeatükid tutvustavad Jevgeni Tsõpanovi käsitlust komi võrdlusmarkerist -джык.

2.2.2.1. Verbi intensiivsuse aste ehk степень глагольного действия

Lisaks джык-ile toob Tsõpanov välja veel kaks kliitikut, mis käituvad джык-iga sarnaselt ja mis moodustavad koos sellega kolmeastmelise verbi intensiivsust väljendava süsteemi, mis koosneb deminutiivsest, neutraalsest ja augmentatiivsest astmest (vt Tabel 4).

Tabel 4. Verbi intensiivsuse astmed. (Tsõpanov 2005: 248)

1) уменьшительная	-кодъ	полѡкодъ	«немного боится»
	-моз (редко)	полѡмоз	"
2) нейтральная	—	полѡ	«боится»
3) уменьшительная	-джык	полѡджык	«сильнее боится»

Deminutiivset ehk verbi intensiivsust vähendavat astet markeerivad -моз ja -кодъ, mis annavad tähenduse *natuke, pisut, vahel (mõnikord)* jne. Neutraalset astet tähistab markeerimata vorm, mille puhul ei lisandu verbi väljendatavale tegevusele nõrgenevat või tugevnevat intensiivsust. Augmentatiivset ehk verbi intensiivsust suurendavat astet märgib -джык, mis on tõlgitavad adverbidega *rohkem, enam, kiiremini* vms, sõltuvalt verbi tüübist ja tähendusest. Ehkki -кодъ ja -моз esinevad vormiliselt джык-iga üsna sarnaselt, jääb deminutiivne aste sellest tööst kõrvale ja edaspidi nendest kahest kliitikust juttu ei tule.

2.2.2.2. *джык-клиитику vormiline esinemine*

джык-клиитику distributsiooni kohta ütleb Tsõpanov (2005: 247), et tegu on küllaltki regulaarselt esineva nähtusega, mis liitub finiiitsele verbile kõikides pööretes ja kõikides aegades nii eituse kui ka jaatuse puhul, kusjuures asetseb *-джык* jaatuse puhul pärast isikulõppu (vt Tabel 5) või eituse puhul eitussõna lõpus (vt Tabel 6).

Tabel 5. *джык-клиитику* kasutamine oleviku jaatuses verbiga *төдны* 'teadma'. (Tsõpanov 2005: 247)

	ед.ч.	мн.ч.
1 л.	ме төда джык	ми төда мджык
2 л.	тэ төданд джык	ті төданны дджык
3 л.	сійө төдө джык	найө төдөны дджык

Tabel 6. *джык-клиитику* kasutamine oleviku eituses verbiga *кужны* 'oskama'. (Tsõpanov 2005: 247)

	ед.ч.	мн.ч.
1 л.	ме ог джык куж	ми ог(ө) джык кужө(й)
2 л.	тэ он джык куж	ті он(ө) джык кужө(й)
3 л.	сійө оз джык куж	найө оз джык кужны

Oluline on märkida, et lisaks finiiitsetele verbidele esineb *-джык* ka infiniitsete verbidega ning asetseb siis sõna lõpus, pärast infinitiivi tunnust.

2.2.2.3. *джык-клиитику semantika*

Tsõpanov annab üsna hea ülevaate *джык-клиитику* mõjust verbi tähendusele (2005: 252), märkides, et jaatuse puhul tugevdab *-джык* verbi väljendatava tegevuse intensiivsust (21), eituse puhul aga lisab hinnangulisust, andes tähenduse *mitte nii väga, mitte eriti jms* (22) .

(21) *Коноплев гөгөрвоис, мый **выетіалісджык** допроснас* 'Коноплев понял, что немного переборщил с допросом' (Бесносовых III 146; Tsõpanov 2005: 252)

(22) */---/ мед руаліс синмыд, да **эзджык** ков яндысьны* 'Чтобы в глазах поднялся

туман да не очен-то надо было стыдиться' (Юшков II 145; Tsõpanov 2005: 252)

Üldiselt nimetab Tsõpanov *джык*-i verbi tegevust intensiivsemaks, tugevamaks või resultatiivsemaks muutvaks tunnuseks³ (2005: 253).

2.2.2.4. *джык*-kliitiku liitumine erinevat tüüpi verbidega

Kõige huvitavamad aspekti verbilisest võrdlusastmest käsitleb Tsõpanov kahjuks kõige napisõnalisemalt. Ta ütleb, et võrdluskliitik *-джык* saab intensiivsust suurendada vaid neil verbidel, mille puhul on võimalik eristada erinevaid intensiivsuse tasemeid, näitena toob ta liikumisverbid, konkreetseid tegevus-, seisundi- ja mõtlemisverbid, kvaliteedi tekkimist ja muutumist väljendavad verbid (näiteks *помнитны* 'mäletama', *повзъыны* 'ehmuma', *вермыны* 'võima, suutma', *гөгөрвоны* 'aru saama'). *-джык* ei liitu eksistentsi ja ühekordset tegevust väljendavate verbide ning momentaanidega, näiteks *вөвны* 'olema', *луйны* 'välja laskma', *пырны* 'sisse, läbi astuma', *чужны* 'sündima'). (Tsõpanov 2005: 249)

Tsõpanov toob küll näiteid verbidest, millega ta peab või ei pea *джык*-i liituvaks, kuid ühtki põhjendust või seletust, miks ta just neid verbiklasse nimetab, ta ei paku. Ka jääb selgusetuks, kas need järeldused on tehtud verbide inherentsete omaduste põhjal või arvestab ta ka kontekste, milles need verbid *джык*-iga või ilma selleta esineda võivad (põhimõtteliselt võib *laulma* olla kontekstist sõltuvalt nii teeline kui ka ateeline (vt eespool ptk-i 1.1.2. näiteid); punktuaalid on ühekordsed, ajaliselt piiritletud tegevused, kuid sellest hoolimata võivad nad olla dünaamilised (nt semelfaktiivid) nagu tegevus- ja liikumisverbidki (Van Valin 2005: 33). Veel võib Tsõpanovi kriitikaks öelda, et on verbitüüpe, mis kummagi tema pakutud grupi hulka ei kuulu (näiteks tegevused, mis eeldavad tulemust, nagu nt *lapses jooksid koju*, jne).

3 Tegelikult *sufiksiks*.

3. Materjal ja meetodid

Selle töö analüüsiosa põhineb kahest erinevast allikast pärinevatel näitelauseitel. Esimene osa näitelausestest pärineb 50-lauselisest ajakirjanduslikel tekstidel põhinevast küsitlustest, millele vastas 2013. aasta märtsis-aprillis 9 emakeelset keelejuhti. Järgmine alapeatükk kirjeldab täpsemalt küsitluse koostamist, küsitlusest saadud andmete analüüsile on pühendatud praegusele järgnev peatükk.

Teine osa andmestikust on näitelauseid, mis pärinevad Aleksei Popovi lugude ja jutustuste kogumikust „Повесьтъяс да висътъяс“ (2008). Nendes näidetes on tegu verb+*джык* konstruktsioonidega, mis esinevad täpselt samal kujul ka algallikas. Käesolevasse töösse leidis seal 15 lauset, milles esineb verb+võrdluskliitik, ja lisaks ka 5 lauset, kus esineb eitussõna *абы*+võrdluskliitik.

Analüüsin mõlema allika lauseid kvalitatiivselt lausekonteksti ja *джык*-i antava tähenduse poolest ning neis lausetes esinevaid verbe nende tähenduse ja inherentsete omaduste järgi. Käsitlen küsitlusest ja Popovi teosest pärinevaid näitelauseid esmalt eraldi, siis aga võrdlen kaht andmestikku omavahel. Koondtulemusi võrdlen omakorda Tsõpanovi pakutud tähenduste ja verbitüüpidega kontrollimaks, kuidas vastavad küsitluse ja Popovi näitelauseid tema tähelepanekute ja kirjeldustega. Võrdlemise eesmärk on ühtlasi leida vastused mõningatele Tsõpanovi käsitluse puhul tekkivatele küsitavustele, mis puudutavad lausekonteksti olulisust ja verbi konkreetsemaid inherentseid omadusi (st mitte ainult verbi tähendust või tegevuse tüüpi).

3.1. Küsitlus

3.1.1. Küsitluse vajadus

Vajadus küsitluse järele tekkis, kui selgus, et verb+*джык* näitelauseid leidub autori käsutuses olevates digitaalsetes allikates vaid üksikuid. Esimene otsing viidi läbi Turu

ülikoolis koostatud paralleelkorpuses, millest moodustasid suurema enamuse permikomikeelsed tekstid (sh nii ilu- kui ka ajakirjandus, luule, draamakirjandus ja teaduskirjandus), komikeelseid tekste oli kokku vaid pisut üle 45000 sõna. Teiseks allikaks olid tekstid 2007. aasta ajalehtedest „Звезда“, „Коми му“ ja „Виль туйод“, mida oli kokku ligi 490000 sõna, kuid mille hulgas leidis verb+джык konstruktsiooni vaid paaril-kolmel juhul.

Paberkandjal tekstikogumikud ja muud allikad jäid näitelausete otsimisest kõrvale, kuna nende läbitöötamine oleks olnud liiga ajamahukas, ning kuna tekstikogumike puhul on tihti tegu murdetekstide, mitte kirjakeelsete tekstidega (nt Uotila kogumikud). Et augmentatiivse astme kasutuse uurimine komi murretes oleks olnud liialt mahukas ettevõtmine, jäid murded sellest tööst välja ja töö põhineb komi kirjakeelel.

Küsitluse kasuks rääkis ka see, et tundus vajalik läheneda augmentatiivse astme nähtusele teise nurga alt kui seda seni tehtud on – senised uurimused seletavad verbi augmentatiivset astet nende näidete põhjal, mis pärinevad ilukirjandusest (või viidetena teiste autorite töödest), kuid siiani ei ole ükski varasem uurimus väitnud, et nad on informantide abi süsteemselt kasutanud. Küsitlus võimaldab pisut enam eksperimenteerida ja vastata küsimustele джык-kliitiku kasutamise kohta erinevates tähenduskontekstides ja erinevat tüüpi verbidega, testida, kas ja kuidas liitub джык-kliitik abi- ja liitverbi konstruktsioonidega, ja üldiselt kontrollida varasemaid teooriaid ja hüpoteese джык-i kasutamise kohta.

3.1.2. Küsitluse koostamine

Küsitluskava koostamise algetappides olid kaalumisel erinevad küsitluse vormid. Kuna selgus, et selleks vajaliku arvu keelejuhtide leidmine eeldaks välitöid, sai loobutud personaalsete intervjuude ja küsitluste läbiviimisest ning otsustatud kirjaliku küsimustiku kasuks. Esmalt oli kaalumisel konkreetsete verbide valimine küsitlusse nende tüübi põhjal – vastavalt sellele, kas tegu on seisundi või tegevusega, duratiivse või punktuaalse, semelfaktiivse või iteratiivse jne verbiga, koostada valitud verbidest

sõnaloend ja seejärel paluda emakeelsetel kõnelejatel hinnata, kas loendis olevad verbid võiksid augmentatiivses astmes (ehk *джык*-kliitikuga) esineda. Selline lähenemine oleks aga olnud liiga üldine ja nõudnud ühest küljest keelejuhilt suuremat pingutust, et analüüsida kõiki kasutuskontekste, mis verbil olla võiks, et anda võimalikult täpne vastus, teisalt aga suurendanud ohtu, et vastused on antud esmaste emotsioonide ja seoste ajal, mis ei pruugi tähendada, et verb mõnes perifeersemas kontekstis ei võiks augmentatiivses astmes esineda.⁴ Ka vastupidisel juhul – keelejuht märgib verbi augmentatiivses astmes esinevaks, kuid tegu on ideolektilise või lausa keelemängulise vastusega – võib tulemustesse sattuda juhuslikkust, kuid lähtudes põhimõttest, et emakeelne keelejuht ei eksi oma keelekasutuses kunagi, ei mõjuta see tulemusi samamoodi kui siis, kui normeeritud keelest vms-st lähtuvalt tunnistatakse ebasobivaks tegelikult võimalik konstruktsioon. Seega sai otsustatud selle kasuks, et kasutada verbe koos kontekstiga.

Tervete lausete (pro ainult verbivormide) kasutamine oli vajalik veel seetõttu, et verbi väljendatav tegevus võib vastavalt kontekstile saada erineva tõlgenduse (nt teelise/ateelise vastavalt sellele, kas sel tegevusel on mingi eeldatud ajaline või füüsiline lõpp-punkt, nt *ta läks mööda teed* vs *ta läks koju*), ning et käesoleva magistritöö põhiline huviobjekt ongi verbi (või laiemalt selle väljendatava tegevuse või olukorra) inherentsed omadused, siis osutus konteksti kaasamine äärmiselt oluliseks. Lisaks ei ole üheski varasemas komi verbi augmentatiivset astet käsitlevas allikas (sh Tsõpanovi töödes, mis on seni kõige põhjalikumad) siiani arvestatud lausete vormilist või tähenduslikku konteksti, käsitletud on vaid verbi tähendust, mis võib aga vastavalt kontekstile muutuda, seetõttu oli vajalik kitsamalt piiritleda, millises konkreetsetes tähenduses verbi kasutatakse ja analüüsitakse.

Et vältida võimalust, kus keelejuht tunnistab lause sobimatuks, kuna tegu on komi keeles ebaloomuliku lauseehituse või sõnakasutusega, on kõik küsitluse laused

4 Ainult kirjanduslike allikate puudus on see, et see ei võimalda hinnata kõikide erinevate verbitüüpide liitumist *джык*-kliitikuga, sest kirjanduses esinevad tõenäoliselt need verbikonstruktsioonid, milles esinev verb on ka neutraalses astmes kõrge esinemissagedusega ning perifeerseid (st võimalikke, kuid harvaesineva verbiga) *джык*-konstruktsioone leidub harva.

pärit komikeelsest ajakirjandusest (2007. aastakäigu „Звезда“ ja „Выл туйӧд“) ja ilukirjandusest (Aleksei Popov „Повесьтъяс да висътъяс“). Lõplik küsitlus koosnes 50st juhuslikult valitud lausest, mis sisaldasid verbi ja seda laiendavat adverbil või adjektiivil, mis intensiivistas verbi väljendatavat tegevust või olukorda (nagu ka -джык seda tegema peaks). Verbe laiendasid adjektiivid ja adverbid nagu бурджык(а) 'parem(ini)', бура 'paremini', ёна 'tugevalt' ёнаджык(а) 'tugevam(ini)', этиааджык 'vähem', пырджык 'tihedamini', өдйӧджык 'kiiremini'.

Küsitluskavas on kõik adverbid ja adjektiivid asendatud verbile liituva джык-kliitikuga, mis peaks toimima samamoodi kui intensiivistavad määr- ja omadussõnad. Lausete valimisel jälgisin vaid seda, et verbid oleksid erinevad (v.a. juhul, kui sama verb esines erinevates konstruktsioonides, nt liitverb *elama* ja liitverb *elama hakkama*), et esindatud oleks ka liitverbid ja modaalverbid, ning et vormiliselt leiduks nii infinitiive kui ka finiitsed verbivorme.

Lühidalt oli informandi ülesanne hinnata, kas muudetud lause on sellisel kujul keeleliselt korrektne, ehk kas джык-i võib sellises kontekstis ja sellise verbiga esineda. Valida sai kolme variandi vahel „Jah, sobib“, „Ei, üldse ei sobi“ ja „Sobiks, kuid pigem nii.“ Viimase variandi puhul sai informant võimaluse pakkuda samatähenduslikku lauset, mis oleks tema hinnangul keeleliselt korrektne. Kõik asjakohased ja olulised parandused on hiljem töös ära mainitud. Skalaarne hindamine (nt skaalal ühest viieni, kus 1 oleks „Ei, üldse ei sobi“ ja 5 „Jah, sobib“) ei tundunud otstarbekas, sest vahepealsed vastusevariandid („Pigem sobib“, „Ei tea“, „Pigem ei sobi“) oleksid tekitanud olukorra, mil ei saa kindlalt öelda, et lause on tegelikult sobiv või sobimatu või miks keelejuht lauset nii hindab. Seevastu kindlad jah-ei vastused võimaldavad korrektseks ja mittekorrektseks tunnistatud lauseid pisut lihtsamini omavahel võrrelda.

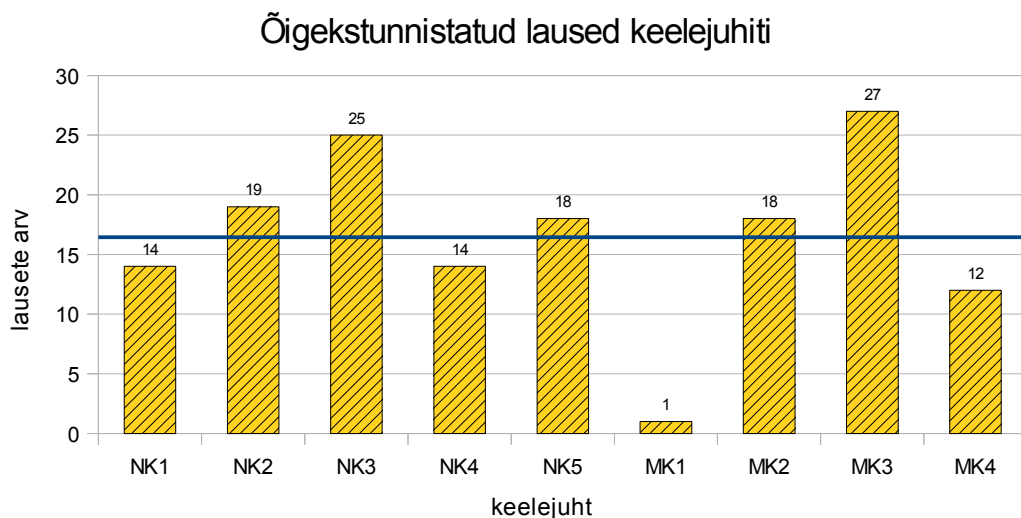
3.1.3. Küsitluse tulemused arvudes

Küsitluses osalesid Eestis ja Komimaal elavad komi keelt emakeelena kõnelevad inimesed. Kokku oli informante üheksa, kolm neist elab Eestis, teised Komimaal. Mehi oli neli (tähistatud MK1, MK2 jne), naisi viis (tähistatud NK1, NK2 jne), kolm

informanti on 20—22 aastased üliõpilased, teised informandid on kolmekümnendates või vanemad.

Graafik 1 kujutab keelejuhiti seda, kui mitu lauset igaüks neist sobivaks hindas. Maksimaalne õigekstunnistamiste arv ühe keelejuhi puhul oli 27 lauset, minimaalne 1 lause 50st. Joon, mis tulpadega lõikub, märgib keskmist õigekstunnistatud lausete arvu (16,44).

Graafik 1. **Küsitluses õigeks tunnistatud lausete arv keelejuhiti.**

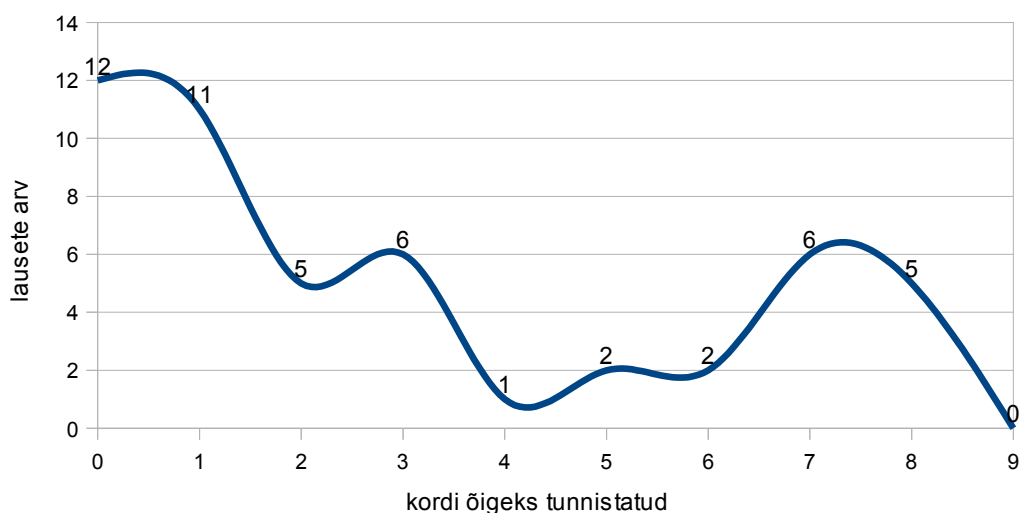

Maksimaalselt sai lauset õigeks hinnata üheksa korda, minimaalselt null. Graafik 2 näitab, et 50 lausest ei hinnatud ühtki korda õigeks 12 lauset, see on umbes neljandik kõigist lausetest. 11 lauset olid sellised, mida hindas õigeks vaid üks informant üheksast. Kui mitte ühtki õigekstunnistamist saanud lausete puhul võib väita, et järelikult ei saa see verb augmentatiivses astmes esineda või ei sobi augmentatiivne aste sellesse lausekonteksti, siis ühe õigekstunnistamisega lausete puhul siiski samasuguse kindlusega väita ei saa, et kõnealne verb või lausekontekst on augmentatiivse astme jaoks hästi sobivad, sest sel juhul oleks heakskiite rohkem. Ühe „häälega“ lausete puhul on suur tõenäosus, et tegu on juhusliku tulemuse või vastaja idiolektilise eripäraga, kuid kui põhimõttest, et keelejuht oma emakeele kasutamises ei eksi, võib analüüsis sobilike

näidetena käsitleda ka neid lauseid. Edasipidi nimetatakse ühe heakskiidu saanud lauseid augmentatiivse astme perifeerseteks näideteks.

Graafikust 2 võib näha, et maksimaalselt tunnistati lauseid õigeaks kaheksa informandi poolt üheksast, selliseid lauseid oli viis. Maksimumtulemusega lausete puudumine on üsna kindlalt seletatav ühe keelejuhi idiolektilise või murdelise taustaga, sest informant M1 kinnitas sobivaks vaid ühe lause viiekümnest, samal ajal kui teised kaheksa keelejuhti need maksimumilähedase tulemusega viis lauset ilma ühegi parandusettepanekuta õigeaks tunnistasid.

Graafik 2. **Küsitluses esitatud lausete õigekstunnistamine kordades.**

Üldiselt kujutab see graafik vastuste sageduslikku jaotumist üsna ootamatult – kõrgema sagedusega on maksimumi- ja miinimumilähedased tulemused, nelja ja viie informandi poolt õigeaks tunnistatud lauseid, mida võiks pidada keskmiseks, on vaid kolm. Samas on kaks või kolm korda õigeaks tunnistatud lauseid kokku 11, kuus kuni kaheksa korda õigeaks tunnistatud lauseid aga 13. Kokku oli seega 12 mitte ühegi heakskiiduta lauset ja 38 lauset, mida tunnistati õigeaks vähemalt ühel korral.

4. Küsitluse lausete analüüs

Selles peatükis analüüsitakse kõiki küsitluse lauseid vormilisest ja tähenduslikust vaatenurgast, neis lausetes esinevaid verbe aga nende tähenduslikust ja tähendusaspektilisest küljest. Selleks on küsitluses esinenud laused jagatud nelja gruppi vastavalt sellele, kui mitme infomandi heakskiidu nad saanud on. Esimeses grupis on kõik üle viie heakskiidu saanud laused, mida käsitletakse siinses töös komi verbi augmentatiivse astme seisukohalt kõige tüüpilisemate näidetena. Teises grupis on vähemtüüpilised, kuid täiesti normaalsed näited augmentatiivsest astmest ehk need laused ja verbid, mis on saanud kahe kuni nelja infomandi (st vähem kui poolte) heakskiidu. Kolmandas grupis on näited lausetest, mis on saanud vaid ühe informandi heakskiidu, nagu öeldud, käsitletakse neid verbi võrdlusastme perifeersete kasutusnäidetena. Neljandasse gruppi jäävad laused, mis ei saanud ühegi keelejuhi heakskiitu, nende põhjal saab anda hinnangu, millised on kasutuskontekstid ja verbitüübid, mille puhul augmentatiivset astet küsitlusele vastanud keelejuhtide hinnangul kasutada ei saa.

Iga grupi puhul käsitletakse lauseid neljast olulisest aspektist – esiteks *дѣйк*-i tähenduse poolest, teiseks *дѣйк*-iga liituva verbi vormilisest küljest, kolmandaks verbi tähenduse järgi ja neljandaks verbi inherentsete omaduste ja *Aktionsart*'i klassi järgi. Tuuakse välja, millised on need neli aspekti tüüpilistes, vähemtüüpilistes ja perifeersetes augmentatiivse astme kasutusnäidetes. Samu parameetreid arvesse võttes vaadeldakse ka neid küsimustikus olnud laused lauseid, milles verbi augmentatiivne aste ei esinenud. Samas alapeatükis analüüsitakse koos *дѣйк*-i antavat tähendust ja lauselist konteksti, sest need on omavahel tihedalt seotud. Samal põhjusel vaadeldakse koos ka verbi inherentseid omadusi ja verbi tähendust.

4.1. Tähenduslik ja vormiline analüüs

4.1.1. *джык*-i antav tähendus

4.1.1.1. Viis või enam korda õigeks tunnistatud laused

Esimesse gruppi kuuluvad kõik need küsitluse laused, mis said õigekstunnistamise vähemalt viielt keelejuhilt ja mida käsitletakse seetõttu augmentatiivse astme esinemise seisukohalt kõige tüüpilisemate näidetena. Nagu varem mainitud, oli maksimaalne õigekstunnistamiste arv 8 korda. Laused jagunesid õigekstunnistamise kordade järgi nii: 5 korda – 2 lauset, 6 korda – 2 lauset, 7 korda – 6 lauset, 8 korda – 5 lauset; kokku 15 lauset. Viis ja kuus heakskiitu saanud lausete vähesus annab taas tunnistust kummalisest tendentsist, et poolte informantide heakskiidu saavad vaid vähesed küsitluse laused.

Kõige enam on selles rühmas lauseid, mis sisaldavad mõtlemise või tundmisega seotud seisundiverbe. Tüüpiliselt sisaldasid seisundiverbiga laused substantiivi või pronoomeni kujulist subjekti, olevikulist või minevikulist verbivormi ja objekti (nt lauses (23)).

(23) *Мамсыыс сийӧ баты дорсыыс мыйлакӧ **полісджык**.* (Popov 319⁵)

'Ema **kartis** ta millegipärast isast **rohkem**.'

Tavaline tähendus oli *джык*-il seisundite puhul lihtne võrdlemine, nt lausetes (24) ja (25), kus väljendatakse seda, et ühes külas elatakse paremini kui teises, või seda, et keegi mõistab asju kellestki teisest paremini.

(24) *Гаишкӧ, **олӧндыжык** сьӧмӧн сӧмын юрсыктын да Шойнатыын.* (Z_2.06с)

'Rahaliselt **elatakse paremini** võib-olla rajoonikeskuses ja Šoinatõs.'

(25) *Тӱ ме дорысь **пӧтурайтанныдджык**.* (Popov 256)

'Teie **taipate** minust **paremini**.'

5 Allikaviited märgivad algse, muutmata lause päritolu. Märgitud allikas esinevad need laused adverb/adjektiiv + verb kujul, mitte verb+-*джык* kujul. Popovi näidete puhul märgib arv leheküljenumbrit, teiste lausete puhul tähistavad suurtähed ajalehe nime, arv viitab selle ilmumiskuupäevale.

Sellesse gruppi jäi ka üks huvitav seisund *колө* 'on tarvis, tuleb' lausest (26), mis sai kuue informandi heakskiidu (sh M1, kes kiitiski ainult ühe lause heaks). Tähenduslikust küljest on see lause konkreetselt seotud *vajamisega*, saab rääkida millestki reaalsest või käegakatsutavast, mida inimestel vaja on.

(26) /---/ *а мый налы колөдэжык, мый оз тырмы мян уджын да уна мукөдтор.*
(Z_5.06)

'---/aga mida **on** neil **rohkem vaja**, mis puudub meie töös ja palju muud.'

Teise suurema rühma moodustavad selles grupis tegevused, mille hulgas on üllatavalt vähe liikumisverbe (mille esinemist võiks suuremal määral eeldada, kui mõelda *джык*-kliitiku tegevust intensiivsemaks ja aktiivsemaks tegevale tähendusele). Tähenduslikult viitab *-джык* tegevusverbidega esinedes resultatiivsusele (st verbi saab tõlkida adverbiga *paremini*, nt *paremini aru saama*) ja intensiivsusele või tugevusele (tõlgitav näiteks adverbidega *enam*, *rohkem*, nt *rohkem esile tõstma*), nagu lausetes (27) ja (28).

(27) *Кор морткөд сөрнитан сьөлөмсянь, сийө гөгөрвоөдэжык.* (VT_17.04c)

'Kui räägid inimesega südamest, **saab** ta **paremini** aru.'

(28) *Сэсся өні тиөктөндэжык бурдөдны уджалысь войтырөс.* (VT_27.10)

'Nüüd **kästakse rohkem** töötavat rahvast ravida.'

Tüüpiliste esinemisjuhtude gruppi jäävad ka sooritused *косьмыны* 'kuivama' ja *сотчыны* 'põlema' lausetest (29) ja (30). Kusjuures on esimene neist inhoatiivne, sest toimub muutus heina kvaliteedis – märjast heinast saab kuiv. Põlema on aga tüüpiline sooritus, millel on kindel ja lõplik lõpptulemus. Mõlema soorituse puhul annab *джык*-kliitik oma kõige tavalisema verbile antava tähenduse – esimesel juhul viitab see intensiivsusele või kiirusele (*kiiremini*), teisel aga tegevuse resultatiivsusele. (*paremini*).

(29) /---/ *мед косьмасдэжык, а пажын бөрын куртны, зорөдавны турунсө.*
(VT_7.08)

'---/ et [see] **kiiremini kuivaks**, aga pärast lõunat [hakati] heina kokku riisuma,

kuhja panema.'

(30) *Но кос пескыд нō май сотчōдджык.* (Popov 10)

'Aga kuiv puu **pōleb** paremini.'

4.1.1.2. Kaks kuni neli korda õigeks tunnistatud laused

Kaks, kolm ja neli korda õigeks tunnistatud lauseid oli kokku 12 (jagunedes õigekstunnistamise järgi vastavalt 6, 5 ja 1). Käsitlen neid siinkohal koos, kuna need laused on õigeks tunnistatud vähem kui poolte keelejuhtide poolt, kuid siiski rohkematel kordadel kui vaid üks (või mitte ühtki). Viimase puhul tekib küsimus, miks ei ole rohkemad keelejuhid lauseid õigeks tunnistanud, kuid samas on tõenäolisem ka see, et vastuste juhuslikkus on väiksem kui vaid ühe õigekstunnistamise saanud lausete puhul.

Üks vähestest küsitlusse sattunud iteratiivse tõlgendusega verbi sisaldavatest lausetest sai ainsana nelja keelejuhi heakskiidu. Lauses (31) esineb saavutus *аддзысьлыны* 'kokkusaamistel kohtuma, (korduvalt) kokku saama', mis saab augmentatiivses astmes tähenduse 'rohkem, tihedamini kokku saama' (meeldetuletuseks – iteratiivsus tähendab ühekordsete sündmuste korduvat toimumist). On huvitav, et augmentatiivne aste võib tähistada ka suuremat või intensiivsemat toimumissagedust. Sarnase järelduse võib teha ka vaadates lauset (32), mis on saanud kolme informandi heakskiidu, ning kus on algselt esinenud adverb *пырджык* 'põhiliselt, tavaliselt; tihti'. Samas võib öelda, et konteksti järgi võib verb+*джык* konstruktsiooni siin tõlkida ka hoopis 'pigem viivad' ja see ei oleks enam sagedusega seotud.

(31) *Õд бурети сэк найō аддзысьлōныджык сиктсакōд, тōдмалōны налысь тōж-дмогсō.* (Z_29.05a)

'Ometi just siis kohtuvad nad maaelanikega rohkem, saavad nende mured teada.'

(32) */---/войтыр ёна нин важмōм, войдōр пōль-пōчōн новлōм кōм-паськōмсō, вōдитчōм пу либō кōрт кōлуйсō нō нуōныджык шыблас кисьталанинō, а то и сотōны.* (Z_15.06c)

'/---/ **viivad** inimesed vananenud, vanavanemate kunagi kantud riided, kasutatud puu- või metalltarbeesemed **tihti** prügimäele või põletavad koguni ära.'

Veel on huvitav see, et laused (34), (35) ja (36), milledes esinevad sellised sageliesinevad tegevust väljendavad verbid nagu *велӧдны* 'õpetama', *сёрнитны* 'rääkima', *гужны* 'kirjutama', *лыддьыны* 'lugema', *видзӧдны* 'vaatama', on saanud vastavalt vaid kahe, kolme ja kahe informandi heakskiidu. Samas lauseis (34) ja (35) väljendab võrdluskliitik mingisuguse hulga või koguse suurust, esimeses autojuhtide arvu, teises rääkimise ja kirjutamise „kogust“. On selge, et kumbki neist ei ole kuidagi seotud intensiivsuse, tempo või resultatiivsusega, seega võib see olla väheste heakskiitude põhjus.

(34) *Во́жскӧйын велӧдӧндыджык водительсӧс, трактористӧ велӧдчысьыс лыда.* (VT_2.05)

'Vožskoīs **koolitatakse rohkem** autojuhte, traktoristiks õppijaid on mõni üksik.'

(35) *Колӧ сы йылысь сёрнитндыджык да гужндыджык.* (VT_17.04a)

'On vaja sellest **rohkem rääkida** ja **kirjutada**.'

Lauses (36) on võrdluskliitik markeerinud eelistust või mõõnvat hinnangulisust (*loeb pigem raamatuid-lehti* (kui käib õues)) või samuti hulka (*loeb rohkem/tihedamini raamatuid-lehti* (kui käib õues)).

(36) *Ювиналий Васильевич сӧмын бур поводдя дырйи петавлӧ ывла ывлӧ, книга-газет лыддьӧдджык, телевизор видзӧдӧдджык.* (VT_4.08)

'J. V. käib vaid hea ilmaga õues, **loeb rohkem/pigem** raamatuid-lehti, **vaatab** telerit.'

4.1.1.3. Üks kord õigeks tunnistatud laused

Selliseid lauseid, mida tunnistati õigeks vaid ühel korral, oli kokku 11. -*джык* esines nendes lausetes tegevuse resultatiivsust või kiirust suurendavas tähenduses (enamasti tõlgitav *kiiremini*, *paremini*, *tugevamini*), mis on kõige tüüpilisem -*джык* + verb konstruktsiooni tähendus. Näiteks lauses lauses (37), kus see väljendab tegevuse intensiivsust või lauses (38), kus see väljendab subjekti innukust.

(37) *А сийö ещö на бөрддзасджык /---/ (VT_18.04)*

'Aga tema puhkeb veelgi tugevamini nutma /---/'

(38) *Роман йöзöдöм бöрын М. Лебедев нöшта на босьтчисджык гижны.*
(Z_16.10)

'Pärast romaani ilmumist hakkas M. Lebedev veelgi innukamalt kirjutama.'

Lause (39) puhul on huvitav see, et ehkki verbile liituv *-джык* on hinnangulise tähendusega (tõlgitav adverbiga *pigem*, mitte *parem* ~ *paremini*), on seda lauset küsitluses siiski ühel korral õigeks peetud. Seda erinevalt lausest (40) (vt allpool), mida ükski keelejuht sobivaks ei pidanud, kuid milles esines samuti hinnanguline tähendus. Samas esines ka eespool kaks lauset ((32) ja (36)), mille puhul võis *джык*-i tähendust hinnanguliseks pidada, kuid nendes lausetes oli olemas ka teine tõlgendusvõimalus, lauses (39) on tähendus üsna ühene. Seega on ainult möönev või hinnanguline *-джык* augmentatiivse astme puhul *pigem* perifeerne nähtus.

(39) *Ветласныджык кытчöкө нажöткала, локтасны, юасны да бөр мунасны.*
(Z_10.07)

'**Parem/pigem käivad** kuskil töötasu järel, tulevad tagasi, joovad ja lähevad tagasi.'

Teiste selle grupi lausete puhul ei ole välja tuua muud, kui et järelikult esinesid neis verbid, mille inherentsed omadused ei luba neil rohkemate keelejuhtide arvates augmentatiivses astmes esineda, sest *джык*-i tähenduse poolest ei erinenud need laused märkimisväärselt rohkem heakskiite saanud gruppide lausetest. Või siis esinesid verbid selle grupi lausetes sellistes kontekstides, kuhu augmentatiivses astmes verb keelejuhtide hinnangul ei sobi. Huvitav kokkusattumus on, et üks informant on nendest lausetest sobivateks märkinud lausa viis, kuigi keskmiselt sattus selliseid lauseid, mida peab õigeks vaid üks keelejuht vaid igale teisele vastajale.

4.1.1.4. Mitte ühtki heakskiitu saanud laused

Nagu eespool mainitud, oli kokku 12 lauset, mida informandid ühelgi korral sobivaks ei märkinud või ise sobivaks ei parandanud. Kindlasti on üheks põhjuseks eeldatav uurimistulemus – teatud verbide puhul lihtsalt ei ole loomulik nende esinemine augmentatiivses astmes. Kuid põhjusi võib leida ka verbi ümbritsevast kontekstist või tähendusest, mida *-джык* väljendama peaks.

Näiteks lauses (40) on adjektiiv *бурджык* kasutus olnud pigem hinnangut või tinglikkust väljendav, mitte aga verbi tegevust intensiivistav ja tõenäoliselt just seetõttu ei ole küsituses lauset ka õigeks tunnistanud (ehkki lause (39) on eespool ühe õigekstunnistamise saanud ja ka seal esines hinnanguline *-джык*).

(40) *Но майӧ дона шочторсӧ шыбитӧм дорысь бурджык вайны музейӧ.*
(Z_15.06b)⁶

'Kuid äraviskamise asemel on/oleks **parem** see kallis haruldus muuseumi **tuua**.'

Lause (41) puhul jääb silma see, et adverbiga ja adverbita lause tähenduserinevus on minimaalne - adverb *бурджыка* roll on rõhutada seda, et võimalik on ka paremini valmistuda, eeldades, et mingisuguse valmistumise või valmisolekuga on vaikimisi võimalik kogu aeg arvestada. Küsitluse lausete paranduste puhul on huvitav, et pakutakse kaht varianti - *бурджыка* kasutamist (mis rõhutaks, et valmistuda saaks ka paremini) või ainult verbi kasutamist ilma adverb *джык*-ita (mis eeldab, et varasemat valmistumist ei ole üldse toimunud). Ehk ei ole *-джык* siis piisav vahend markerimaks tähenduserinevust sellises kontekstis, kus lause on loogiline ja korrektne nii neutraalses kui ka augmentatiivses astmes.

(41) *Сідзкӧ, эм на позяндун бурджыка дасьтысьны рӧспута кезлӧ, вӧчны кутшӧмсьӧрӧ запас.* (VT_14.04a)

'Järelikult on veel võimalus **paremini** teedelaunemiseks **valmistuda**, teha mingi varu.'

6 Siin ja edaspidi esinevad mitte ühtki heakskiitu saanud laused oma algsel kujul, ilma adverb/adjektiiv + verb konstruktsiooni verb+*-джык* konstruktsiooniks muutmata.

Teatavat sarnasust lausega (41) võib leida ka lausest (42), sest sealgi on loogiliselt võimalikud nii adverbiga (*бурджыка уджавны* 'paremini töötama') kui ka adverbi või *джык*-ita variant (*уджавны* 'töötama'). Ka lause (42) puhul pakuti parandusena kõige sagedamini just verbile liidetud *джык*-i asendamist adverb *бурджыка*-ga. See jätab mulje, nagu oleks rõhutava adverbi kasutamine selles kontekstis oluline. Eriti kui vaadata allpool lauset (49), milles esineb samuti verb *уджавны*, kuid mis on kahe keelejuhi poolt sobivaks kinnitatud. Seega ei ole lause (42) õigekstunnistamine siinkohal seotud verbi *уджавны* inherentsete omadustega.

(42) *Уджалӧ сьӧлӧмсянь, ышӧдӧ и мукӧдӧс бурджыка уджавны аслас примерӧн.* (VT_28.03)

'Töötab südamest, innustab ka teisi oma eeskujuga **paremini töötama**.'

Ehkki ei saa just reegliks pidada, et need verbid, mida laiendas algselt adverb *ӧдӧдджык* 'kiiremini', ei esine augmentatiivses astmes, oli neid õigeks mittetunnistatud lausete hulgas siiski üllatavalt palju.

Kui vaadata lauses (43) esinevat verbi, võib tõepoolest loogikavastane tunduda, et *-джык* peaks intensiivistama tegevust, millel puudub aktiivne sooritaja, mis justkui kulgeb ise ning mida ei saa seetõttu teha intensiivsemalt (**ta tervenese aktiivsemalt*). Ka ei saaks siin rääkida *джык*-i hinnangut või tinglikkust lisavast tähendusest (*paluti pigem terveks saada ja neile järele jõuda*), sest see ei sobiks tähenduslikult. Tegelikult saabki rääkida vaid tegevuse kiirusest.

(43) *Корисны ӧдӧдджык бурдны да сүӧдны найӧс.* (Z_8.05)

'Paluti **kiiremini terveneda** ja neile järele jõuda.'

Sarnane olukord on lausetes (44) ja (45), kus saab rääkida tegevuse ajaliselt kiiremast läbiviimisest või sooritamisest (mis ei ole seotud tegevuse inherentse kestusega), kuid mitte intensiivsemalt tegemisest (vastavalt siis **aitama aktiivsemalt töö ära teha* või **aktiivsemalt nõõpi kinni õmblema*).

(44) /---/ *Междуреченскын он аддзы войтырӧс, кодъяс эськӧ отсалісны
ӧдйӧджык вӧчны колана уджсӧ.* (VT_1.08)

'/---/ Mežduretšenskist ei leia inimesi, kes aitaksid vajaliku töö **kiiremini ära teha.**'

(45) *Нывъяс ордйысисны ӧта-мӧд костын, кодӓ ӧдйӧджык да бура ӧурас
кизь/---/* (VT_16.06)

'Tüdrukud võistlesid üksteisega, kes **kiiremini** ja hästi nõõbi **kinni õmbleb/---/**'

Lause (45) puhul on küll võimalik lisaks kiirusele oluliseks pidada ka resultatiivsust, sest keelejuhtide parandusettepanekutes leidis põhiliselt kahe tähendusega adverbide – *kiiremini* või *paremini*. Seega on tolle lause puhul võimalik rääkida ka *джык*-i hinnangut andvast või tulemuslikumale sooritamisele viitavast tähendusest, kui lähtuda sellest, et informandid pakkusid verb+*джык* konstruktsiooni ümbertõlkeks tulemusele viitavat adverbide *бырджыка* 'paremini', mitte ainult kiirust väljendavat adverbide *ӧдйӧджык* 'kiiremini'.

4.1.2. Liitverbid küsitluse lausetes

Selles alapeatükis on vaatluse all erinevad liitverbikonstruktsioonid, mis küsitluse lausetes esinesid. Selgus, et *джык*-kliitiku vormiline käitumine sõltub paljuski sellest, milline abiverb liitverbis esineb. Põhilised abiverbid olid *кутны* 'hakkama' ja *колӧ* 'on vaja, tuleb', kuid esines ka teisi liitverbe, mis keelejuhtide üllatavate vastuste tõttu teiste näidete seast silma jäävad.

4.1.2.1. Finiitne *кутны* + infiniitiiv konstruktsioon

Vormiliselt on kõige tüüpilisem see, et *-джык* liitub lihtverbile, mis võib olla ükskõik, millises ajavormis. Kõige rohkem heakskiite saanud lausete hulgas esineski tegelikult vaid üks liitverbi sisaldav lause - see oli finiitne *кутны* + infiniitiiv konstruktsiooniga

lause (46), mida hinnati sobivaks lausa seitsmel korral. Lauses (46) esinev verb väljendab tegevust ja selle puhul saab rääkida tegevuse intensiivsemast või kiiremast sooritamisest. Seega on tähenduslikult tegu üsna tüüpilise *джык*-kliitiku kasutusjuhuga, vormiliselt on liitverbi esinemine aga erandlik.

(46) *Кыкӧннад уджыс кутис мунныджык.* (Popov 73)

'Kahekesi hakkas töö **kiiremini minema**.'

Finiitne *кутны* + infinitiiv konstruktsiooni esines ka vähem heakskiite saanud lausetes, näiteks lausetes (47), (48) ja (49), mis said vastavalt 2, 3 ja 3 heakskiitu. *кутны*-ga liitverbide puhul tekkis kõige enam küsimus, kas selle konstruktsiooni puhul on tegu inhoatiivsusega, mis kajastaks lause aspektuaalseid omadusi, või on tegu aega väljendava abiverbiga, mis näitab, et tegevus algab tulevikus või juba algas minevikus.

Küsimus on eriti terav lausetes (47) ja (48), kus esinevad seisundiverbid *овны* 'elama' ja *юргыны* 'kõlama', mis tähendavad koos *кутны*-verbiga seega vastavalt *hakkama elama* ja *hakkama kõlama* ning on käsitletavad inhoatiividena. Võrdluskliitik *джык*-i antav lisatähendus paremini annab mõista, et ei alga mitte *elamine* ja *kõlamine*, vaid *rahaliselt paremini elamine* ja *paremini kõlamine* (ehk siis *elamine* ja *kõlamine* on juba käimas, seega on juttu pigem seisundi muutumisest kui tekkimisest). Kuna lauses (47) on *кутны* lihtminevikus, võib seda tõesti lugeda inhoatiivseks, sest algas seisund, kus rahaliselt elatakse paremini kui varem. Lause (48) puhul on *кутны* aga pigem tulevikku väljendav abiverb (eriti kuna verb ise on samuti tulevikus) ja seda ma inhoatiivseks ei loe.

(47) *Л.А. Перова пасйис, мый колян воӧ видз-му овмӧс кутис овныджык и сьӧмӧн.* (Z_26.10)

'L.A. Perova märkis, et eelmisel aastal hakkas põllumajandus **paremini elama** ka rahaliselt.'

(48) *Регыд Сыктывкарӧ воас ӧня оборудование, мый отсӧгӧн радио кутас юргыныджык.* (Z_24.08)

'Varsti jõuavad Sõktõvkari tänapäevased seadmed, mille abil hakkab raadio paremini kõlama.'

Lauses (49) esineb *кутны* tegevusverbiga *уджавны* 'töötama', kuid ka siin ei loeks ma *кутны* kasutamist inhoatiivsuseks, vaid samuti tuleviku väljendamiseks nagu lauses (48) (ehkki verbimorfoloogias langevad mitmuse esimeses isikus oleviku ja tuleviku lõpud kokku, ning erinevalt lausest (48) ei saa selle põhjal otsustada). Siiski annab lause kontekst pigem mõista, et *tööle hakkamine* leiab aset tulevikus, mitte käesoleval ajahetkel.

(49) *Кодъясõс пыдди пуктанныд, на вылын и кутам уджавныджык.*
(VT_17.04d)

'Kellest te lugu peate, nende peal hakkamegi rohkem töötama.'

Tagasivaatavalt tuleks kommenteerida ka näitelauset (46), mis sarnaneb vormiliselt näitega (47) – mõlemas esineb *кутны* minevikus ja oleks seega ka lauses (46) tõlgendatav inhoatiivina. Siiski on raske lause (46) tegevust seisundi muutumiseks tunnistada, sest kui *algab paremini elamine* (lauses (47)), on selge, et on tegu kestva seisundiga, kus *elatakse hästi*, kus *elu on hea*, kuid kui *töö hakkab kiiremini minema*, siis ei muutu *töö* seisund tavalisest *kiiremini minevaks*.

Põhiliselt esinesid *кутны*-konstruktsioonid 2—4 heakskiitu saanud lausetes ja seega on need vähemtüüpilised augmentatiivse astme kasutusnäited, kuid siiski mitte perifeersed. *кутны*-konstruktsiooni puhul liitub *джык*-kliitik küsimustiku lausetes alati infiniitsele peaverbile, mitte kordagi finiiitsele abiverbile.

4.1.2.2. Nessessiivsust väljendav *колõ* 'on vaja'

Modaalverbi *колõ* kõige tavalisemast kasutusest oli eespool juba juttu – peatükis 4.1.1.1. olevas näitelauses (26) esines see lihtverbilise seisundina, tähistades konkreetset millegi vajamist.

Tegelikult esines sama verbi ka lausetes (50) ja (51), mis said vastavalt kolme ja

kahe informandi heakskiidu. Oluline erinevus on, et viimatimainitud lausetes oli tegu liitverbide, mitte lihtverbidega. Lauses (50) liitub -джык infiniitsetele peaverbidele ja tähenduslikult rõhutatakse seda, et *on vaja sellest rohkem/tihedamini rääkida ja kirjutada*. Lauses (51) liitub -джык aga abiverbile ja seda võiks *колө*-verbiga koos tõlgendada ka konditsionaalilaadsena – *tuleks rohkem rääkida ja kirjutada*. Samas on näide (51) küsitluse ainus lause, kus -джык *колө* abiverbile liitub ja konditsionaaliks pidamist ei toeta ka lauset ümbritsev kontekst, seega tuleb *джык*-i siin pigem nessesseivsust kui konditsionaalsust väljendavaks pidada.

(50) *Колө сы йылысь сёрнитныджык да гижныджык.* (VT_17.04a)

'On vaja sellest **rohkem rääkida** ja **kirjutada**.'

(51) *Колөджык сы йылысь сёрнитны да гижны.* (VT_17.04b)

'**Tuleb rohkem** sellest rääkida ja [selle kohta] kirjutada.'

Perifeersete näidete hulka jääb veel paar *колө*-verbi sisaldavat lauset – (52) ja (53), mis said kumbki ühe heakskiidu. Mõlemas neist liitub -джык taas infiniitse peaverbi, mitte abiverbiga.

Lause (53) puhul lisas keelejuht lausesse ise nessesseivsust väljendava *колө*, enne kui lause õigeks tunnistas. See küll muudab lause tähendust märkimisväärselt (võrdle lauset (53a) lausega (53b)), kuid teeb sellega verbi võrdlusastme kasutamise vähemalt selle keelejuhi jaoks korrektseks.

(52) *Та вöсна и миянлы колө мөвпыштыджык кытчö бурджыка пуктыны сьöм.* (VT_13.10a)

'Seepärast tuleb ka meil **kiiremini järele mõelda**, kuhu on parem raha paigutada.'

(53) (a) *Шуоны, мый бурджык налы вузасыны Кировса йöлысь вöчöм вөлöгаён.* (VT_10.10)

'Ütlevad, et neil on parem müüa Kirovi piimast tehtud toodangut.'

(b) *Шуоны, мый колө налы вузасыныджык Кировса йöлысь вöчöм вөлöгаён.*

(VT_10.10)

'Ütlevad, et neil on vaja pigem/rohkem müüa Kirovi piimast tehtud toodangut.'

Nessesiivsusega on seotud ka lause (54), kus esineb *ковмис* 'oli vaja', kuid erinevalt varasematest lausetest, kus nessessiivsust märgib *колõ*, ei saanud lause (54) ühtki heakskiitu. Tõenäoliselt on siin takistuseks infinitiivis esineva peaverbi tähendus ('*läbima*'), sest ehkki nii *ковмис* kui ka *колõ* on samatähenduslikud seisundiverbid, esineb *ковмис* koos sellise verbiga, mille puhul ei saaks rääkida selle intensiivistamisest, *-джык* saab selles kontekstis väljendada vaid tegevuse kiiremat sooritamist.

(54) *Коймõд курссõ сэсся õдйõджык ковмис прõйдитны, во джыныйõн.*

(VT_7.05)

'Kolmandat kursust **pidi** siis **kiiremini läbima**, poole aastaga.'

Tõenäoliselt võiks *oli vaja läbida* samuti informantide heakskiidu saada, kui lausekontekst ajaliselt piiritletud poleks - fraasid *kolmandat kursust* ja *poole aastaga* viitavad väga konkreetsetele ajavahemikele ja teevad olukorra teeliseks. On väärt katsetamist, kas seda lauset peetaks sobilikuks siis, kui fraasi *kolmandat kursust* asemel oleks üldisem *kursusi* ja kui ajamäärus *poole aastaga* üldse ära jätta, sest siis oleks tegu ateelise lausega ('*kursusi oli (hulga poolest) rohkem/enam vaja läbida* (kui varem)'). Kuna ka varasemad laused näitavad, et ateelised verbid ja sündmused saavad rohkem heakskiite kui teelised verbid ja sündmused, võiks see näide ateelisena ennem heakskiidu saada kui teelisena.

4.1.2.3. Muud liitverbidega laused

Lauses (55a) parandas keelejuht enne lause õigekspidamist *джык*-i asukohta - ta vahetas *джык*-kliitikuga liituvat verbi, liites selle *сывтны* 'saama' asemel finitisele verbile *омсалõ* 'aitama.3SG'. Sellega nihutas keelejuht rõhu alla *aitamise*, mitte *jalule saamise* (*edukamalt/paremini aitama pro kiiremini/paremini jalule saama*, võrdle

lauseid (55a) ja (55b)), ehkki algsel kujul on adverb laiendanud pigem *saama*-verbi.

(55) (a) **Отсалö сувтныджык кок йылö*. (Z_15.06a)

'Aitab {kiiremini/paremini} jalule saada.'

(b) *Отсалöджык сувтны кок йылö*. (Z_15.06a)

'{Aitab edukamalt/paremini} jalule saada.'

Võib näha, et selle liitverbi puhul eelistab keelejuht *джык*-i liitumist finiiitsele, mitte infiniitsele verbivormile. Sellist eelistamist küll ei toeta ükski *кутны*-verbiga liitverb varasemast alapeatükist, kus *-джык* liitus järjekindlalt ainult infiniitsele peaverbile, mitte aga finiiitsele abiverbile *кутны*, ka abiverbiga *колö* esines vaid üks lause, kus *-джык* liitus abiverbile. Seega on keelejuhi motivatsioon lause parandamisel pigem seotud tähenduserinevuse, mitte finiiitse verbi eelistamisega infiniitiivile.

Lausetes (56) ja (57) ei ole tegu abiverbikonstruktsioonidega ja seetõttu oli keeruline küsitluse puhul otsustada, kummale verbile *-джык* liita. Lauses (57) oli *-джык* küsitluses infiniitiivil, lauses (56) aga finiiitsel verbivormil, kuid kumbagi ei märgitud õigeks. Samas laiendab algses lauses verbi ühel juhul adjektiiv, teisel adverb, ja (56) lause puhul peitub pigem seal põhjus, miks seda õigeks ei märgitud – *бурджык* ei väljenda lauses niivõrd seda, et tegevust saaks intensiivsemalt teha, vaid seda, et tegevus oleks kasulikum või lihtsam. Seega ei ole õigeks mittetunnistamine seotud verbi inherentsete omadustega (eriti kuna eespool (ptk 4.1.2.1.) lauses (46) esineb *кутис мунны* 'hakkas minema', mis on saanud kaheksa heakskiitu), vaid pigem tähendusega, mille verb+*-джык* konstruktsioon selles lauses saada peaks.

(56) *Найö ёна отсалісны сөветөн, кытчö бурджык мунны челядьыслы велöдчыны*. (Z_2.06a)

'Nad aitasid [neid] väga nõuandega, kuhu on lastel **parem õppima minna**.'

Lause (57) puhul oleks tõenäolisem, et kliitik on liidetud valele verbile, sest selles

lauses viitab adverb (ja viitaks ka -джык) verbi tegevuse resultatiivsusele, mis varasemates näidetes sageli heaks kiidetakse. Kuid et ükski üheksast keelejuhist vastavat parandust ei pakkunud (kõige sagedasem oligi *восьтыныджык* > *бурджыка* *восьтыны* 'paremini avama' parandus), ei peitu põhjus tolle lause ja konteksti puhul ainult selles, et tegu on liitverbiga ning et kliitik võis olla valele verbile liidetud.

(57) *Но медым гижöдыс вöли тыр-бурöн быд боксянь, дерт жö, колö, мед том йöзлы отсалісны нималана нин гижысысяс бурджыка восьтыны мөвпнысö, корсьны стöчджык образъяс.* (Z_11.05c)

'Kuid et teos oleks täiuslik igast küljest, on muidugi vaja, et nimekad kirjanikud aitaksid noortel inimestel **paremini** [oma] mõtteid **avada**, täpsemaid kujundeid otsida.'

4.1.3. Tähenduse ja vormi kokkuvõte

4.1.3.1. джык-i tähenduse kokkuvõte

Küsitluse järgi tüüpilistes lausetes esinevate eisunditega annab -джык tavaliselt tähenduse *paremini* (nt *зөгөрвоөджык* 'ta saab paremini aru'), tegevuste ja sooritustega aga intensiivistab -джык verbi väljendatavat tegevust (tõlgitav määrsõnadega *rohkem*, *enam*, *tugevamini*, *kiiremini*, nt *мио́ктöныджык* 'kästakse rohkem') või viitab tegevuse resultatiivsemale sooritamisele (tõlgitav määrsõnaga *paremini*, nt *сөмчöджык* 'põleb paremini').

Kaks kuni neli korda heaks kiidetud lausete hulgas võis -джык lisaks intensiivsusele ja hulgale väljendada ka tegevuse sooritamise sagedust (tõlgitav adverbidega *tihedamini*, *rohkem*, nt *аддзысьлöныджык* 'nad kohtuvad rohkem/saavad tihedamini kokku') või tegevuse tavapärasust (tõlgitav adverbidega *tihti*, *tavaliselt*, nt *нуöныджык* 'nad viivad tihti/tavaliselt')

Lausete puhul, kus väljendatakse mingisugust hulka või kogust, mitte intensiivsust, sagedust või resultatiivsust, on augmentatiivse astme esinemine ebatüüpilisem ja mitte väga sage. Seda isegi, kui neis lauseis esinevad tihti kasutatavad

tegevusverbid nagu *велӧдны* 'õpetama', *сёрнитны* 'rääkima', *гижны* 'kirjutama', *лыдӧдыны* 'lugema', *видзӧдны* 'vaatama'.

Kõige ebatüüpilisem tähendus, mille *-джык* verbile annab, on möönev või hinnanguline *parem/pigem* (nt *ветласныджык* 'parem/pigem käivad ära [kuskil]'), mida esineb nii ühe heakskiidu saanud lausete hulgas kui ka neis lausetes, mida üldse õigeks peetud pole.

Heakskiite mitte saanud lausetes esinesid ka tegevusverbid *вайны* 'tooma' ja *мунны* 'minema', kus neid laiendanud adjektiiv või adverb andis verbi tegevusele hinnangulise tähenduse *parem/pigem tuua/minna*, mitte intensiivistava tähenduse *parem(ini) tuua/minna*. Seega ei esine *-джык* + verb konstruktsioon pigem neis lauseis, kus see oleks hinnangulise tähendusega.

Laused, mis oleksid korrektsed ja loogilised nii neutraalses kui ka augmentatiivses astmes, ei saanud ühtki heakskiitu. Kuna nende lausete parandusettepanekud informantidelt olid kas adverbi *бурджыка* lisamine või lihtsalt verbi neutraalses astmes verbi kasutamine, siis võib see arvata, et *-джык* + verb konstruktsioon ei rõhuta piisavalt neutraalse ja agumentatiivse astme tähenduserinevust.

Mitmetes lausetes, kus verbi laiendas algselt adverb *ӧдӧдджык* 'kiiremini', ei ole verb+*-джык* konstruktsioon heakskiitu saanud. Tõenäoliselt seetõttu, et nende lausete puhul ei saa rääkida tegevuse aktiivsemast või intensiivsemast sooritamisest, saab rääkida vaid tegevuse sooritamise ajalisest kiirusest. Sama järelduse pakub näide, kus esines aktiivse sooritajata refleksiivne verb (*бурдны* 'tervenema'), mille puhul ei ole tegu tegevuse intensiivistamise vaid kiirendamisega (nii palju kui *tervenemist* üldse kiirendada saab).

4.1.3.2. Vormiline kokkuvõte – lihtverb vs liitverb

Kõige tüüpilisemates augmentatiivses astmes verbiga lausetes esineb minevikus, olevikus või tulevikus lihtverb, mis on, nagu varem mainitud enamasti kognitsiooniga seotud seisund või tüüpiline tegevusverb (nt *minema*, *käskima*, *kirjutama*, *kasutama*).

Seitse heakskiitu sai ka nessessiivsust väljendav verbivorm *колӧдджык* 'on

(hulga poolest) rohkem/enam vaja', kus *колõ* esines lihtverbi, mitte liitverbikonstruktsiooni abiverbina nagu vähem heakskiite saanud lauses. Ainus liitverb, mis kõige enam heakskiite saanud lausete gruppi kuulub, on *кутис мунныджык* '[tõõ] hakkas kiiremini/paremini minema', mis sai kokku seitse heakskiitu. Tüüpilistel juhtudel liitub võrdluskliitik siiski lihtverbile.

Vähemtüüpilised on alla poolte keelejuhtide heakskiidu saanud finiidset *кутны*-verbi ('hakkama') sisaldavad liitverbid, kus võrdluskliitik liitub infinitiivsele peaverbile. *джык*-sufiksi liitumine infinitiivile võib olla küll tavalisem, kuid võrdluskliitik võib liitverbis liituda ka finiidsele verbile. Näiteks ühe informandi heakskiidu saanud lauses *колõ мөвныитныджык* 'on vaja kiiremini/paremini järele mõelda' ja *колõ сөрнитныджык* 'on vaja rohkem rääkida' liitub *-джык* küll infinitiivsele peaverbile, kuid samas on paaril korral õigeks tunnistatud ka näide *колõджык сөрнитны* 'on vaja rohkem rääkida'. Ühel korral märkis üks keelejuht liitverbikonstruktsiooni õigeks alles siis, kui oli *джык*-sufiksi infinitiivi asemel finiidsele verbivormile liitnud. Selle lause puhul tekib aga küsimus, kas selle põhjustas tähendusnüanss (*paremini aitama* vs *paremini jalule saama*) või liitverbi puhul finiidsele vormile liituva *джык*-i eelistamine. Viimasel juhul oleks tegu erandliku olukorraga, sest abiverbidega *кутны* ja *колõ* liitus võrdluskliitik peaaegu alati finiidsele verbile.

Võrreldes lauseid, mis sisaldavad nessessiivsust väljendavaid verbe *ковмис* ja *колõ* (tähenduselt identsed ja mõlema puhul tegu ka kestva seisundiga), ilmnes tendents, et ateeliste olukordade puhul saavad laused rohkem heakskiite kui teeliste olukordade puhul, sest juhtudel, kus *колõ* esines ateelises olukorras, sai ta heakskiite, kuid juhud, kus kumbki verbidest esines teelistes olukorras, nad heakskiite ei saanud. See omakorda viitab, et kontekst mängib augmentatiivse astme esinemise määramisel samuti rolli (st lisaks eeldatavale – tähendusele ja tegevusaspekile), sest mõlema konteksti korral olid varemmainitud verbid tähenduselt ja inherentsetelt omadustelt ühesugused.

4.2. *Aktionsart*'i klassid küsitluse lausetes

Selles alapeatükis leiavad käsitlust kõik küsitluses esinenud laused, mida analüüsitakse kuuluvuse järgi *Aktionsart*'i klassi ja üldise tähenduse järgi. Ühtlasi tehakse kokkuvõtted verbide inherentsetest omadustest ja nende tendentsidest vastavalt küsitluses saadud heakskiitude arvule. Eesmärk on küsitluse näidete põhjal välja selgitada, milliste tähenduste ja inherentsete omadustega verbid pigem esinevad ja millised pigem ei esine augmentatiivses astmes. Täpsustavalt olgu öeldud, et vaadeldakse eraldi nii verbi kuulumist *Aktionsart*'i klassi kui ka verbi konkreetseid inherentseid omadusi. Seda seepärast, et töö käigus selgus, et oluline pole vaid see, kas vaadeldavad verbid on tüübilt nt tegevused või seisundid, vaid ka see, millised inherentssed omadused näidetes kõige sagedasemad on (opositsioonide dünaamiline/mittedünaamiline, teeline/ateeline, duratiivne/punktuaalne põhjal).

4.2.1. Viis ja enam korda õigeks tunnistatud lausete verbid

4.2.1.1. Verbi tähendus

Kõige enam heakskiitmisi saanud lausetes esinenud verbide tähendusest on ka enne juttu olnud – tüüpiliselt on need mõtlemise või aistingutega seotud (vt tabel 7), näiteks *зөгөрвоны* 'mõistma', *төдны* 'tundma; teadma', *нотурайтны* 'taipama', *новны* 'kartma'.

Üllatavalt vähe on nende hulgas liikumisverbe (ainult liitverbis *кутны мунны* 'minema hakkama'), pigem esineb siin muud reaalselt või füüsiliselt nähtavat tegevust⁷ väljendavaid verbe (*гужны* 'kirjutama', *вөдитчыны* 'kasutama', *сотчыны* 'põlema') või abstraktset tegevust väljendavaid verbe (*мишөктыны* 'käskima', *төдчөдны* 'esile tõstma'). Esineb ka seisund *овны* 'elama'.

7 Tegevus kui semantiliselt tegevust väljendav verb, mitte *tegevus* kui tähendusaspekti klass.

Tabel 7. 5 ja enam heakskiitu saanud lausetes esinenud verbid tõlgete ja jaotumisega *Aktionsart*'i klassidesse.

lause nr küsitluses	heakskiite	verb	tõlge	Aktionsarti klass
20	5	тшӧктыны	käskima	tegevus
38	5	вӧдитчыны	kasutama	tegevus
23	6	тӧдчӧдны	esile tõstma	tegevus
12	7	гижсьыны	kirjutamisega tegelema	tegevus
48	8	мунны	minema	tegevus
8	6	овны	elama	seisund
18	7	колӧ	tuleb, on vaja	seisund
47	7	пӧтурайтны	taipama	seisund
50	7	повны	kartma	seisund
46	7	тӧдны	teadma, tundma	seisund
13	8	гӧгӧрвоны	mõistma, aru saama	seisund
44	8	тӧдны	teadma, tundma	seisund
45	8	вичмыны	(järele) jääma	seisund
37	7	косьмыны	kuivama	sooritus
43	8	сотчыны	põlema	sooritus

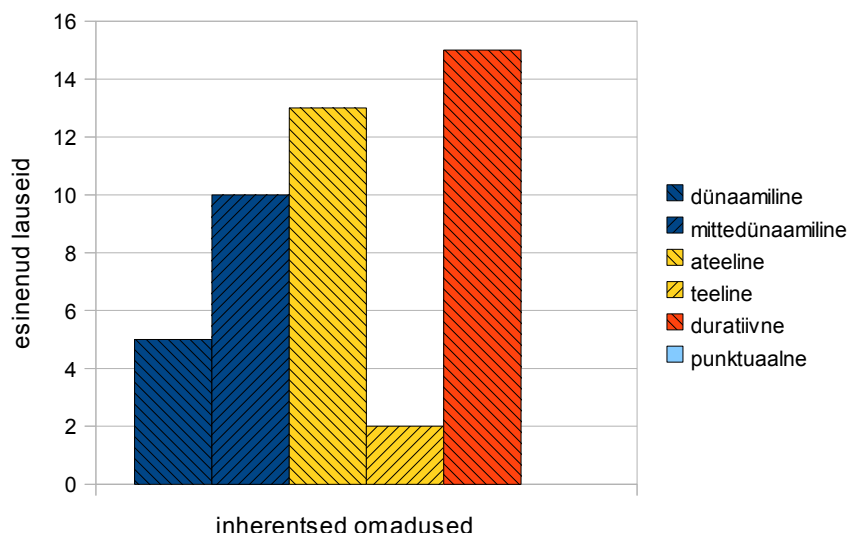
4.2.1.2. Verbide inherentsed omadused

Huvitaval kombel näeme, et verbid, mis esinevad vähemalt poolte keelejuhtide hinnangul komi keeles augmentatiivses astmes, ei ole inherentsete omaduste poolest üldsegi dünaamilised (vt graafik 3), nagu võiks arvata selle nähtuse definitsiooni järgi (st et *-джык* intensiivistab verbi tegevust või muudab seda aktiivsemaks, seega võiks eeldada, et need verbid väljendavad dünaamilist tegevust). Tegelikult on nende 15 verbi hulgast vaid kolmandik verbe dünaamilised, nii seisundid kui ka sooritused on mittedünaamilised.

Teelisuse seisukohalt domineerivad ateelised verbid (st tegevused ja seisundid), seega ei saa ka väita, et augmentatiivses astmes esinevad pigem verbid, mille resultatiivsust või tulemuslikkust *-джык* suurendada saaks, sest ateelised verbid ei nõua tegevuse tulemuslikku lõppu.

Kõik sellesse rühma kuuluvad verbid on duratiivsed, ühtki punktuaalset verbi (st saavutust või semelfaktiivi) selles grupis ei esinenud.

Graafik 3. 5 ja enam heakskiitu saanud lausetes esinenud verbide jaotumine nende inherentsete omaduste järgi.

Kõige rohkem heakskiite saanud lausetes ei leidunud ka ühtki aktiivset sooritust (vt uuesti tabel 7). Aktiivsed sooritused on küll dünaamilised ja duratiivsed nagu tegevusedki, kuid nad on teelised ja nende väljendatav tegevus vajab lõpp-punkti, mil tegevus saab sooritatud. Tüüpiline augmentatiivses astmes esinev verb on aga ateeline, inherentse lõpp-punktita (selles grupis kõik verbid v.a. sooritused) ja see võib olla põhjus, miks viis ja enam heakskiitu saanud lausete grupi lausetes ühtki aktiivset sooritust ei olnud.

Aktionsart'i järgi jagunevad tüüpilised augmentatiivses astmes esinevad verbid seega seisunditeks ja tegevusteks, seisundeid on isegi pisut enam. Nende konkreetsete näidete puhul leidub ka paar sooritust, kuid mitte ühtki saavutust, semelfaktiivi või aktiivset sooritust. Domineerivad dünaamilised või staatilised kuid kindlasti ateelised ja duratiivsed verbid.

4.2.2. Kaks kuni neli korda õigeks tunnistatud lausete verbid

4.2.2.1. Verbi tähendus

Vähemtüüpilisteks peetud lausetes esines tunduvalt vähem mõtlemise ja aistingutega seotud verbe, neid oli siin vaid kaks – kuulmisega seotud *юргыны* 'kõlama' ja nägemisega seotud *видзõдны* 'vaatama'. Pigem oli selle grupi verbide puhul tegu reaalseste tegevustega (vt tabel 8), millel on harilikult aktiivne (elusolendist) sooritaja (v.a. *юргыны* 'kõlama' ja *колõ* 'on vaja'), kes võiks tüüpiliselt olla inimene (eriti *лыддыны* 'lugema', *сёрнитны* 'rääkima', *гижны* 'kirjutama', *велõдны* 'õpetama', *уджавны* 'töötama' jne puhul).

Tabel 8. 2 kuni 4 heakskiitu saanud lausetes esinenud verbid tõlgete ja jaotusega *Aktionsart*'i klassidesse.

nr küsitluses	heakskiite	lauses esinenud verb	tõlge	Aktionsarti klass
36	3	эштõдчыны	lõpetama	aktiivne sooritus
41	3	нуны	viima	aktiivne sooritus
27	2	лыддыны	lugema	tegevus
		видзõдны	vaatama	
22	2	велõдны	õpetama	tegevus
24	2	сёрнитны	rääkima	tegevus
	2	гижны	kirjutama	
26	3	уджавны	töötama	tegevus
49	2	серавны	(välja) naerma	tegevus
7	3	отсавны	aitama	tegevus
2	3	юргыны	kõlama	seisund
25	3	колõ	tuleb, on vaja	seisund
1	2	овны	elama	seisund
19	4	аддзысьлыны	kokku saama	saavutus

4.2.2.2. Verbide inherentsed omadused

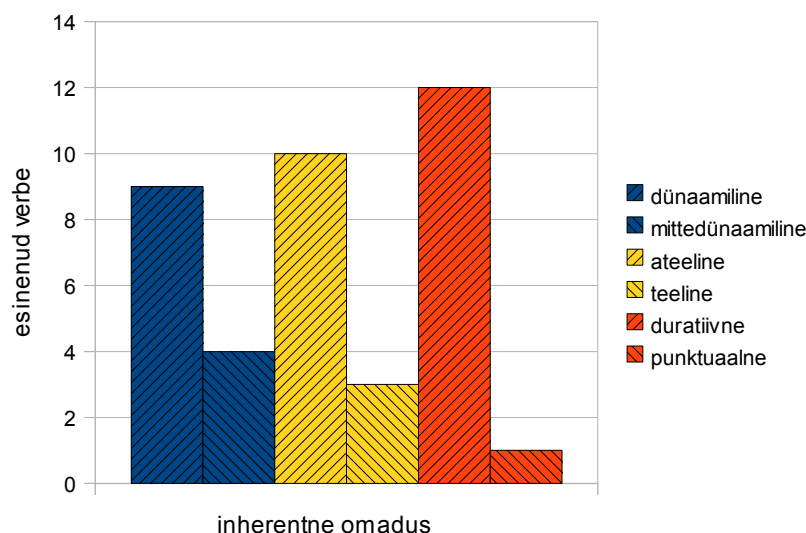
Võrreldes vähemtüüpilisemaid verbe kõige tüüpilisemate augmentatiivses astmes esinevate verbidega, mille hulgas oli rohkem mittedünaamilisi verbe, on selle grupi näidetes esinenud verbide hulgas juba rohkem dünaamilisi verbe, samas kui mittedünaamilisi verbe on neist poole vähem (vastavalt 9 ja 4), nagu näitab ka graafik 4.

Staatilisi verbe oli selle grupi näidete hulgas kolm. Ehkki statistiliselt ei ole nii väiksed arvud mingisuguse kaaluga, on erinevus eelneva grupiga võrreldes üsna suur. Eriti kuna vaadeldava grupi dünaamiliste verbide hulgas on ka aktiivseid sooritusi, mida kõige tüüpilisemate näidete grupis üldse polnud.

Teelisuse seisukohalt on põhiosa selle rühma verbidest ateelised (nagu ka kõige tüüpilisemate näidete puhul) ja ei eelda inherentset lõpp-punkti, need olid seisundid ja tegevused. Vaid kolm verbi on nende näidete hulgas teelised (täpsemalt aktiivsed sooritused ja saavutus).

Ka selle rühma verbid on põhiliselt duratiivsed ja ajaliselt kestvad, esines vaid üks punktuaalne verb – saavutus, ühtki teist punktuaalset verbi (sooritust ja semelfaktiivi) ei esinenud. Duratiivsed verbid domineerisid ka tüüpiliste näidete hulgas.

Graafik 4. Kaks kuni neli heakskiitu saanud lausetes esinenud verbide jaotumine nende inherentsete omaduste järgi.

Erinevalt kõige tüüpilisemaks peetud lausetest esines selles grupis *Aktionsart*i klassidest kõige enam hoopis tegevusi (7), mitte seisundeid (3). Esines ka aktiivseid sooritusi (2), mida eelmises grupis üldse ei olnud. Oli ka üks saavutus, kuid ei ühtki sooritust või semelfaktiivi.

4.2.3. Ühe heakskiidu saanud lausete verbid

4.2.3.1. Verbi tähendus

Perifeersete näidete puhul (vt tabel 9) võib öelda, et tähenduslikust küljest ei erine need tüüpilisemates lausetes esinenud verbidest – ka siin esineb mõttetegevusega seotud verbe (*тõдмавыны* 'teada saama', *мõвпыштны* 'järele mõtlema'), reaalseid füüsilisi tegevusi (*ветлыны* 'ära käima', *пуктыны* 'panema', *отсавны* 'aitama', *пуксыны* 'istuma', *бõрддзыны* 'nutma puhkema'). Küll on siin mõnevõrra rohkem abstraktsemat tegevust väljendavaid verbe (*кольны* 'alles jääma', *бослтчыны* 'hakkama', *воштõдчыны* 'jõudma'). Tähenduslikust küljest on vähemtüüpiliste ja perifeersete näidete vahel rohkem erinevusi, sarnased on füüsilist tegevust väljendavad verbid.

Tabel 9. Ühel korral õigeks tunnistatud lausetes esinenud verbid koos tõlgete ja jagunemisega Aktionsart'i klassidesse.

lause nr küsitluses	lauses esinenud verb	tõlge	Aktionsarti klass
3	ветлыны	(ära) käima	aktiivne sooritus
10	пуктыны	panema	aktiivne sooritus
28	отсавны	aitama	aktiivne sooritus
29	тõдмавыны	teada saama	aktiivne sooritus
31	пуксыны	(maha) istuma	aktiivne sooritus
9	мõвпыштны	järele mõtlema	tegevus
11	вусасыны	müüma	tegevus
17	бослтчыны	hakkama, alustama	tegevus
32	воштõдчыны	jõudma	tegevus
21	бõрддзыны	nutma puhkema	semelfaktiiv
39	кольны	alles jääma	semelfaktiiv

4.2.3.2. Inherentsed omadused

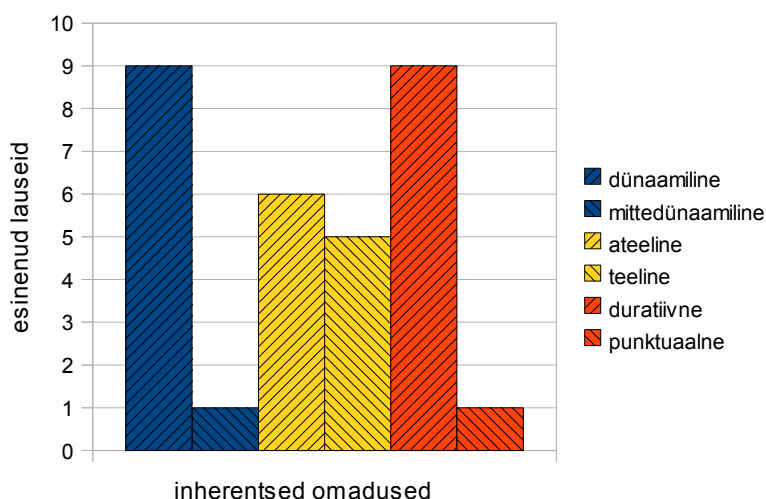
Dünaamilisuse/mittedünaamilisuse seisukohalt (vt graafik 5) domineerivad perifeersete näidete puhul taas dünaamilised verbid (aktiivsed sooritused ja tegevused, kokku üheksas näites), nagu ka vähemtüüpiliste näidete puhul. Dünaamiline on ka üks semelfaktiividest - *бõрддзыны* 'nutma puhkema', teine on mittedünaamiline - *кольны*

'alles jääma'. Seega on perifeersete näidete hulgas vaid üks mittedünaamiline verb, staatilisi verbe (seisundeid) pole aga ühtki (erinevalt kahest varasemast grupist)

Teelisuse seisukohalt jagunevad verbid umbes pooleks, kuna aktiivsed sooritused on teelised, semelfaktiivid ja tegevused aga mitte. See on eelmise kahe grupiga võrreldes juba märkimisväärne erinevus, sest neis gruppides esinenud näidete puhul domineerisid peaaegu eranditult ateelised verbid.

Ka perifeersete näidete puhul on ülekaalus duratiivsed, mitte punktuaalsed verbid, nagu oli seda näha ka kahes varasemas grupis esinenud näidete puhul. Perifeersete näidete hulgas on vaid semelfaktiivid punktuaalsed.

Graafik 5. Ühe heakskiitu saanud lausetes esinenud verbide jaotumine nende inherentsete omaduste järgi.

4.2.4. Mitte ühtki korda heaks kiidetud lausete verbid

4.2.4.1. Verbi tähendus

Kui lähtuda heakskiite mittesaanud lausetes esinenud verbide tähendustest, ei saa tegelikult ka öelda, et need verbid (vt tabel 10) erineks kardinaalselt neist, mis esinesid keelejuhtide poolt heaks kiidetud lausetes – esineb lihtsaid füüsilisi tegevusi väljendavaid verbe (nagu *вайны* 'tooma', *восьтыны* 'avama', *вöчны* 'tegema', *мунны*

'minema', *уджавны* 'töötama'), mis on tõenäoliselt üsna sageliesinevad. Üks tegevustest on seotud ka mõtetegevusega (*мөвпыыштны* 'mõtlemä'). Teatavaid tähenduslikke sarnasusi teiste gruppide verbidega loob *ковмыны* 'vaja olema', mille tähenduslikku paralleeli *колö* leidub nii tüüpiliste kui ka vähemtüüpiliste näidete hulgas.

Tabel 10. Mitte ühelgi korral õigeks tunnistatud lausetes esinenud verbid koos tõlgete ja jaotumisega *Aktionsart*'i klassidesse.

lause nr küsitluses	verb	tõlge	Aktionsarti klass
4	вайны	tooma	aktiivne sooritus
5	восътыны	avama	aktiivne sooritus
34	вöчны	tegema	aktiivne sooritus
35	вурны	õmblema	aktiivne sooritus
6	мунны	minema	tegevus
14	дасътысьны	valmistuma	tegevus
15	мөвпыштны	mõtlemä	tegevus
16	уджавны	töötama	tegevus
33	ковмыны	tarvis olema	seisund
40	лоны	olema (mitte-olevikuline tüvi)	seisund
42	вöвны	olema (minevikuline tüvi)	seisund
30	бурдны	tervenema	sooritus

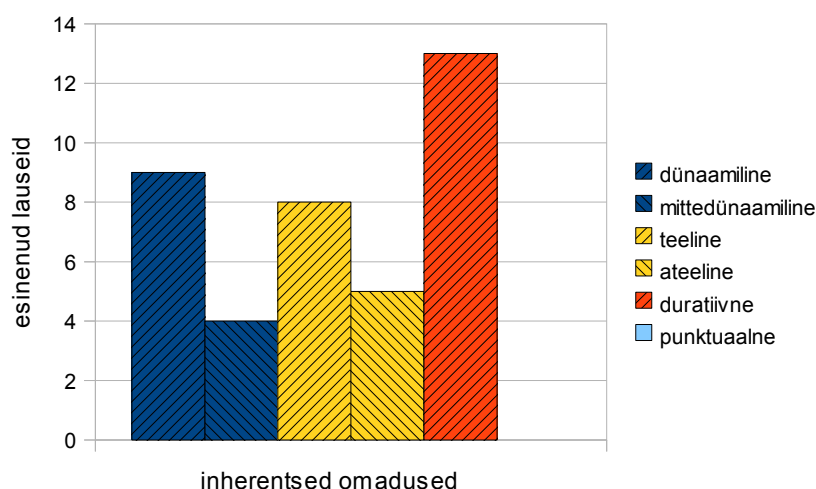
Üks suurem erinevus varasemate gruppidega siiski on – küsimustikus heaks kiidetud lausetes ei esine ühtki eksistentsile või olemasolule viitavat *olema*-verbi, hetkel vaadeldavate lausete hulgas esinesid aga verbid *лоны* ja *вöвны* (vastavalt mitte-olevikuline ja minevikuline tüvi). Samas on loogiline, et olemasolu ei saa intensiivistada või tulemuslikumaks muuta ja seetõttu ei esinenud need verbid ka augmentatiivses astmes.

4.2.4.2. Verbide *inherentsed* omadused

Graafik 6 näitab, milliste inherentsete omadustega verbid nendes lausetes esinesid, mida ükski keelejuht ühtki korda õigeks ei tunnistanud. Võib näha, et suurem enamus verbidest olid dünaamilised (aktiivsed sooritused ja tegevused), sarnaselt perifeersete näidetega on mittedünaamiliste (ja staatiliste) verbide hulk (st seisundid ja sooritused) selles grupis tunduvalt madalam kui tüüpiliste ja vähemtüüpiliste näidete hulgas.

Nagu ka perifeersete näidete grupis, jagunevad selle grupi verbid teelisuse järgi umbes pooleks, teelisi verbe on 5, ateelisi 7. Seega võib öelda, et need verbid, mis augmentatiivses astmes üldse ei esine või esinevad vaid perifeersetel juhtudel, võivad olla nii teelised kui ateelised, kuid tüüpiline augmentatiivses astmes esinev verb on enamasti ateeline.

Graafik 6. Mitte ühtki heakskiitu saanud lausetes esinenud verbide jaotumine nende inherentsete omaduste järgi.

Kõik sellesse gruppi kuuluvad verbid olid duratiivsed (sest ühtki semelfaktiivi või saavutust selles grupis ei esinenud). Duratiivsust ei saa aga pidada kumbagi äärmust (st ei tüüpilisi heakskiidetud lauseid ega heakskiite mittesaanud lauseid) iseloomustavaks tunnuseks – duratiivseid verbe esines küsitluses lihtsalt juhuslikult rohkem ja neid jagus igasse gruppi, nii palju heakskiite saanud lausetesse kui ka mitte ühtki korda heakskiidetud lausetesse.

4.2.5. Verbide tähenduste ja inherentsete omaduste kokkuvõte

4.2.5.1. Küsitluses olnud verbide tähenduslik kokkuvõte

Ehkki varasema kirjanduse ja teiste autorite andmete järgi oleks tähenduserinevused gruppide lõikes võinud olla tunduvalt suuremad, olid kõikide gruppide verbid omavahel tähenduselt üsna homogeensed – kõikidesse gruppidesse jagus mõtlemisega seotud verbe ja nii reaalseid kui ka abstraktseid tegevusi väljendavaid verbe. Mõnevõrra võis vaid näha, et abstraktseid tegevusi väljendavaid verbe oli pigem tüüpilisemates lausetes, heakskiite mitte üldse saanud lausete tegevused olid aga üldised füüsilised tegevused. Samas oli nii tüüpiliste kui ka perifeersete näidete hulgas rohkem mõtlemise ja tajuga seotud verbe kui vähemtüüpiliste näidete hulgas.

Oli üllatav, et kõikide küsitluse lausete peale kokku esines vaid üks liikumisverbi – *мунны* 'minema', mis sai kaheksa heakskiitu, kuid seda lauses, kus see ei väljendanud reaalselt liikumist, vaid oli pigem ülekantud tähenduses ja väljendas koos abiverbiga seda, et miski (selles lauses *töö*) hakkas paremini või kiiremini sujuma. Selles kontekstis võib *мунны*-verbi pigem abiverbiks pidada.

Küll oli ootuspärane see, et neis lauseis, mis heakskiite ei saanud, esinesid olemasolu ja eksistentsi väljendavad verbid *өвны* ja *лонны* (mõlemad 'olema'), mida ei esinenud üheski kasvõi ühe heakskiidu saanud lauses.

Tabel 11 koondab kõiki küsitluses olnud ja kasvõi ühe heakskiidu saanud verbe.

Tabel 11. Koondtabel kõikidest augmentatiivses astmes esinud verbidest koos tõlgete ja kuulumisega *Aktionsart*'i klassidesse.

lause nr	heakskiite	esinenud verb	tõlge	Aktionsarti klass
3	1	ветлыны	(ära) käima	aktiivne sooritus
10	1	пуктыны	panema	aktiivne sooritus
28	1	отсавны	aitama	aktiivne sooritus
29	1	тõдмавыны	teada saama	aktiivne sooritus
31	1	пуксьыны	istuma	aktiivne sooritus
36	3	эштõдчыны	lõpetama	aktiivne sooritus
41	3	нуны	viima	aktiivne sooritus
9	1	мõвпыштны	järele mõtlema	tegevus
11	1	вузасьны	müüma	tegevus
17	1	босьтчыны	hakkama, alustama	tegevus
32	1	воштõдчыны	jõudma	tegevus
27,1	2	лыддьыны	lugema	tegevus
27,2		видзõдны	vaatama	
22	2	велõдны	õpetama	tegevus
24	2	сёрнитны	rääkima	tegevus
26	2	уджавны	tõõtama	tegevus
49	2	серавны	välja naerma	tegevus
7	3	отсавны	aitama	tegevus
20	5	тшõктыны	käskima	tegevus
38	5	вõдитчыны	kasutama	tegevus
23	6	тõдчõдны	esile tõstma	tegevus
12	7	гижны	kirjutama	tegevus
48	8	мунны	minema	tegevus
2	3	юргыны	kõlama	seisund
25	3	колõ	tuleb, on vaja	seisund
1	2	овны	elama	seisund
8	6	овны	elama	seisund
18	7	колõ	tuleb, on vaja	seisund
47	7	пõтурайтны	taipama	seisund
50	7	повны	kartma	seisund
46	7	тõдны	teadma, tundma	seisund
13	8	гõгõрвоны	mõistma, aru saama	seisund
44	8	тõдны	teadma, tundma	seisund
45	8	вичмыны	(järele) jääma	seisund
19	4	аддзысьлыны	(korduvalt) kokku saama	saavutus
37	7	косьмыны	kuivama	sooritus
43	8	сотчыны	põlema	sooritus
21	1	бõрддзыны	nutma puhkema	semelfaktiiv
39	1	кольны	alles jääma	semelfaktiiv

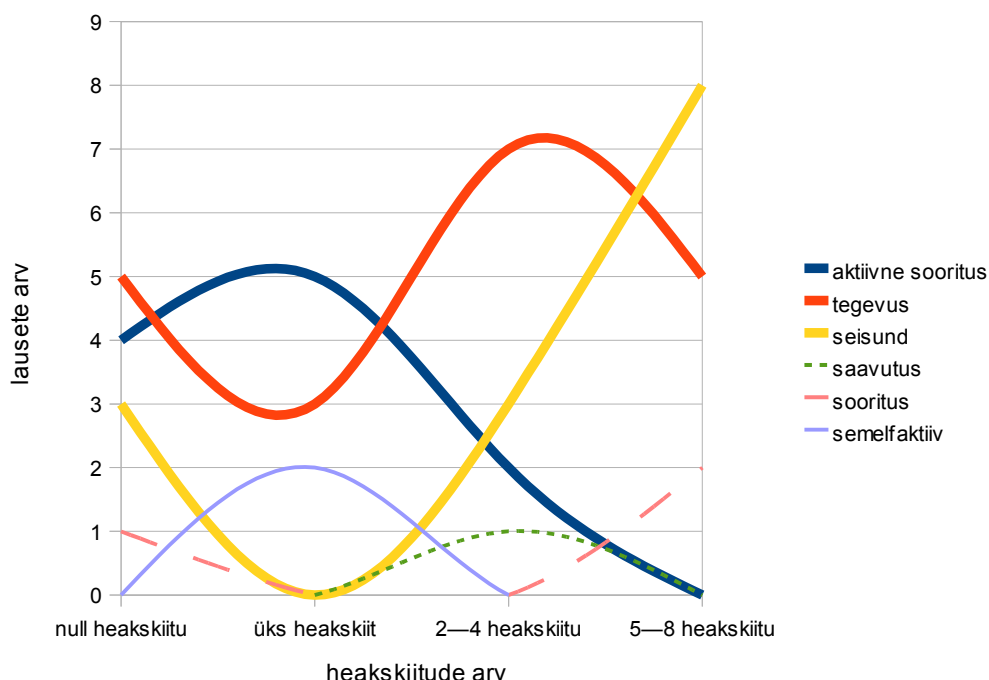
4.2.5.2. Küsitluse verbide inherentsete omaduste kokkuvõte

Kõikide gruppide lõikes esines kõige järjekindlamalt tegevusi, neid esines kõikides gruppides kolmel kuni seitsmel korral, graafik 7 illustreerib, kuidas tüüpilisemates lausete oli neid pigem rohkem, perifeersetes pigem vähem.

Seisundeid esines kõige enam tüüpiliste näidete hulgas, vähemtüüpiliste ja heakskiite mitte saanud näidete hulgas oli neid vähem, perifeersetes seas üldse mitte. Tõusev joon graafikus 7 tähistab seisundite eelistatust augmentatiivse astme näidetena.

Küsitluse näidete põhjal olid sageduselt kolmandad aktiivsed sooritused. Nagu ka graafik 7 illustreerib, siis tüüpiliste näidete hulgas aktiivseid sooritusi ei esinenud, heakskiidetud lausete hulgas oli neid kõige enam perifeersetes näidetes. Küsitluse andmetel on aktiivsete soorituste esinemine augmentatiivses astmes seega pigem perifeerne nähtus.

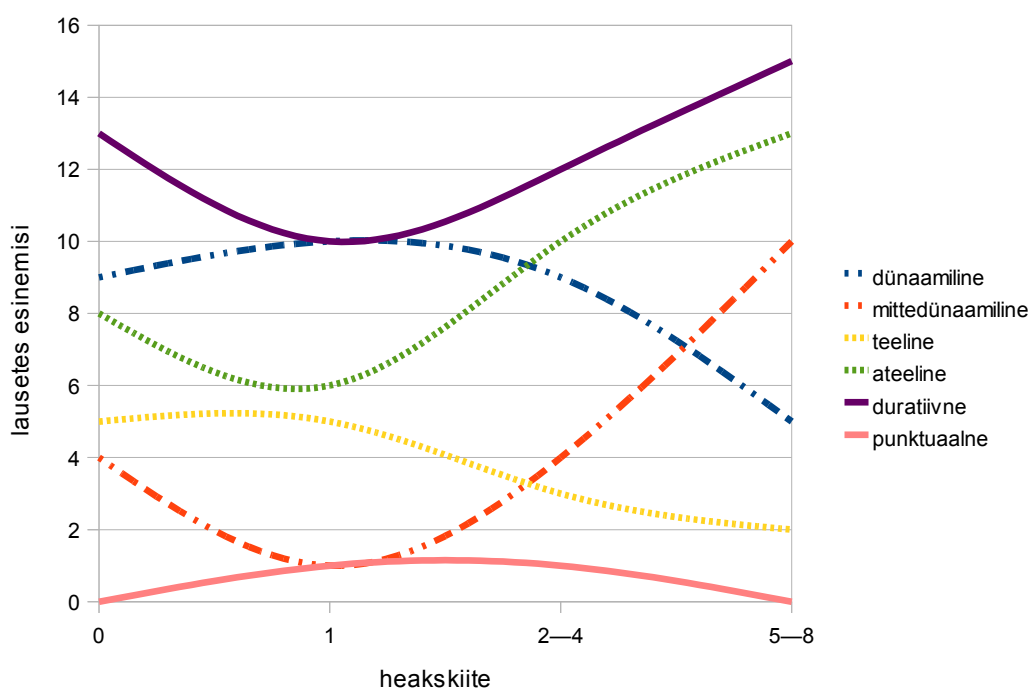
Graafik 7. Koondgraafik küsitluses esinenud verbide *Aktionsart*'i klassidesse kuulumise erinevustest vastavalt heakskiitude arvule.

Nende viiekümne lause põhjal ei ole semelfaktiivid, saavutused ja sooritused väga sagedased augmentatiivses astmes esinema. Tegelikult ei saa sellist üldistus aga enne konkreetsemalt sooritustele, saavutustele ja semelfaktiividele suunatud uuringu läbiviimist teha, sest on suur tõenäosus, et mainitud leksikaalse aspekti klasse esines küsitluse lausetes lihtsalt juhuslikult vähe. Neid klasse ei luba ebasobivateks pidada tulemus, et sooritusi on tüüpiliste näidete hulgas (tegelikult ka nullgrupi hulgas), saavutus vähemtüüpiliste, semelfaktiivid aga perifeersete näidete grupis.

Kui vaadata verbide kuuluvust *Aktionsart*'i klassidesse, on tulemus mõnevõrra vastandlik – et augmentatiivses astmes esinevad kõige tihedamini tegevused ja seisundid (mis on dünaamilisuse/mittedünaamilisuse seisukohalt teineteise vastandid), siis võib eeldada, et augmentatiivse astme esinemine järgib mõnda teist inherentset omadust. Graafik 8 illustreerib grupiti neisse kuuluvate verbide inherentseid omadusi.

Graafik 8. Koondgraafik küsitluses esinenud verbide inherentsetest omaduste erinevustest vastavalt heakskiitude arvule.

Dünaamilisi verbe on enam-vähem ühtlaselt kõikides gruppides, kuid kõige tüüpilisemates näidetes on mittedünaamilisi verbe rohkem, dünaamilisi vähem. See erinevus ei ole aga nii märkimisväärne väitmaks, et mittedünaamilisus on tüüpilisem kui dünaamilisus, sest vähemtüüpiliste ja perifeersete näidete puhul domineerivad hoopis dünaamilisied verbid.

Sama võiks öelda ka duratiivsuse/punktuaalsuse vastanduse kohta – punktuaalseid verbe on kõigis gruppides väga vähe, suurem osa küsitluse verbidest on sattunud duratiivsed ja seetõttu ei saa selle küsitluse tulemuste põhjal väita, et duratiivsus on tüüpilisem kui punktuaalsus. Punktuaalsuse/duratiivsuse vastandust tuleks kontrollida tulevastes uuringutes teadlikult valitud lausete ja verbidega.

Kõige kõnekam on ehk teelisuse/ateelisuse opositsioon – kui perifeersete näidete puhul jagunesid verbid umbes pooleks, teelisteks ja ateelisteks, siis vähemtüüpiliste näidete hulgas hakkas ateeliste näidete arv tõusma, kõige tüüpilisemates näidetes esinevad verbid on suures enamuses ateelised. Seega esinevad küsitluse tulemuste järgi augmentatiivses astmes pigem inherentse lõpp-punktita verbid. Küsitluse järgi esinevad tüüpilistes näidetes teelistest verbidest pigem mittedünaamilised (st sooritused), perifeersetes näidetes aga pigem dünaamilised (st aktiivsed sooritused) verbid.

Küsitluse lausete tüüpilised verbid on inherentsetelt omadustelt dünaamilised või staatilised, ateelised ja duratiivsed ehk *Aktionsart*'i klassi järgi seisundid ja tegevused.

5. Ilukirjandusest pärit näited

Nagu ka eespool mainitud, kaasasin töösse 15 ilukirjandusest pärinevat näidet Aleksei Popovi 2008. aastal ilmunud kogumikust „Повесѣтъяс да висѣтъяс“. Järgnevates alapeatükkides vaatlen ka neid lauseid pidades silmas neis esinevate verbide vormi, *джык*-i antavat tähendust, verbi tähendust ja inherentseid omadusi.

5.1. Vorm ja tähendus Popovi teoses

Viieteistkümnest ilukirjandusest pärinevast näitest esines *-джык* kõige sagedamini eitusverbi sisaldavates lausetes, kokku kümnel korral. Jaatust oli vaid viies näitelause. Jaotan Popovi näited vastavalt sellele, kas verb esineb jaatuses või eituses.

Lisaks leidsid mõned huvitavad näited eitussõnaga *абу*, mille põhjal tahaksin siinkohal anda väikese ülevaate *абу+ -джык* konstruktsioonist, sest ühtki *абу*-ga lauset küsitluses ei olnud. Seda seetõttu, et niigi piiratud lausete hulga puhul ei tundunud mõistlik lisada lauseid, mis erinevate verbide esinemise kohta palju ei ütle. *абу* lisamisega küsitlusse oleks küll saanud rohkem infot selle eitussõna esinemise kohta võrdluskliitikuga, kuid see ei ole käesoleva töö seisukohalt esmatähtis.

5.1.1. *абу* + *-джык* konstruktsioon

Popovi teosest leitud näitelauseste puhul esineb *абу* mingisuguste konkreetsete (58) või abstraktsete objektide (59) või omaduste (60) puudumist märkiva eitussõnana.

Lauses (58) näites markeerib võrdluskliitik *-джык* seda, et liha küll on, kuid mitte nii palju kui mõnel teisel aastaajal (*джык*-i puudumine tähendaks, et liha pole üldse). Lauses (59) võib *джык*-i funktsiooni pidada üsna lähedaseks sellele, mis ta on üldiselt adjektiivide võrdlemisel – võrdluse all on kahe isiku vaimsed võimed, *абуджык* väljendab võrdlust, et teise kõnealuse inimese vaimsed võimed pole päris samal tasemel esimese inimese omadega.

(58) *Гождѣмнад яйыд абуджык.* (Попов 211)

'Suvel **ei ole** liha nii palju.'

(59) *Õти вежõра, мõд абуджык тыр сюсь.* (Popov 43)

'Üks [on] arukas, teine **ei ole** nii terve mõistuse juures.'

(60) *Сәни абуджык зуркыд.* (Popov 360)

'Seal **ei ole** nii jõnklik.'

Lauses (60) on *абуджык* hinnanguline ja tähendab 'pole nii väga'. Sarnast tähendust näeb ka näitelauses (61), kus hinnatakse vahemaa pikkust.

(61) *Олõм йывсьыс, йõз йывсьыс мепалгõн вõлõкыд абуджык сәтшõм кұзь.*

(Popov 11)

'Elust, inimestest mõtiskledes **ei ole** vahemaa nii pikk.'

Kui lauses (59) anti võrdlev hinnang abstraktsetele omadustele, siis sarnaselt saab *абуджык*-i rakendada ka konkreetsete objektide võrdlemisel. Näiteks lauses (62) võrreldakse sel viisil kahes erinevas peres tehtavat õlut. Kui *абу* esineks ilma *джык*-ita, oleks tähendus konkreetsetelt eitav 'tal ei ole selline', kuid *-джык* annab hinnangulise lisatähenduse *päris*.

(62) *Тиянõдз Матренъясõ кежавли, сылõн абуджык татшõм.* (Popov 390)

'Käisin enne teid korraks Matrenide juures, temal **ei ole** [õlu] päris selline.'

5.1.2. Eitus – vorm ja tähendus

Kaks kolmandikku Popovi teosest leitud augmentatiivse astme esinemisjuhtudest olid eituses (selle hulka ei arvestata *абу*-ga lauseid). Tüüpilistel juhtudel esinesid verbid lausetes ainsuse või mitmuse kolmandas isikus, vähem ainsuse teises, ühel korral ka ainsuse esimeses isikus. Mitmuse esimest ja teist isikut eituse puhul ei esinenud. Verbid esinesid tüüpiliselt lihtverbina, vaid ühes näites esines ka liitverb (vt lause (64) allpool).

Ühtki korda ei esinenud eitus minevikus, otseselt ei esinenud ka grammatilist tulevikku, kuid tulevikulistena võib tõlgendada lauseid (63) ja (64), kus esimeses esineb *лоньы*, olema-verbi mitte-olevikuline tüvi, teises aga *кутны* 'hakkama', mis esineb ka II

tuleviku abiverbina.

(63) *Төвнас сэсся кыдзкө-мыйкө **озджык** яндзим **ло**, кор яй тшегыртö горт шөрөдзыд Павел Вась гозъя пыртасны.* (Popov 11)

'Talvel **ei ole** siis kuidagi nii häbi, kui lihatüki toob [su] tuppa Pavel Vasi paar.'

(64) ***Онджык** вильсьявны **кут**.* (Popov 33)

'[sa] **ei hakka** nii väga libisema.'

Olema-verbiga lause on märkimisväärne veel ka selle poolest, et tähenduselt peaks *озджык ло* ja *абуджык* üsna samaväärsed olema, kuid eelistatud on olemasolule viitava verbi *лоны* kasutamist. Seda sellepärast, et *абу* on olevikuline, *лоны* aga mitte. Tegu on erandliku olukorraga, sest küsitluse (ja ka Tsõpanov 2005) järgi eksistentsiaalsed verbid augmentatiivses astmes ei esine. Lause (63) aga näitab, et erandiks võib sel juhul olla, kui tahetakse väljendada olemasolu eitust rõhutatult just tulevikus (või ka minevikus).

Valdavalt andis *джык*-kliitik eituses verbile hinnangulise tähenduse, mida saab eesti keelde tõlkida väljendiga *nii väga*, nt lausetes (65) ja (66), kus *джык*-i ülesanne on koos eitusega vähendada verbi tegevuse intensiivsust ja anda sellele modaalne hinnang.

(65) ***Онджык** гажтöмтчы.* (Popov 68)

'[siis] **ei igatse** [sa] **nii väga**.'

(66) ***Озджык** аддзывны йöзыс.* (Popov 380)

'**Ei näe** inimesed **nii väga**.'

Harvem, vaid paaril korral esines *джык*-konstruktsioon ka võrdlevas tähenduses. Näiteks lausetes (67) ja (68), kus võib mõlemal juhul juurde mõelda standardi, mille või kellega võrreldakse.

(67) *Сэки **озджык** гажмыны.* (Popov 215)

'Siis **ei jää nii purju** [kui muidu].'

(68) Мужик мортыд тай **озджык** сэмшюма быдторсьыс шöйöвош. (Popov 224)

'Mees **ei satu** iga asja peale **nii suurde segadusse** [kui laps vms seda teeks].'

Võrdlusesarnane on ka lauses (69) oleva konstruktsiooni tähendus, kus eitus ja -джык on kokku tõlgitavad 'mitte päris nii'.

(69) /---/ но омöля тöдигад тай **онджык** сідз сы йылысь **думайт**. (Popov 48)

'/---/ ometi vähe tundes **ei mõtle** temast **päris nii**.'

5.1.3. Jaatus – vorm ja tähendus

Jaatuses esinevad augmentatiivses astmes verbid lihtverbidena ja esinevad olevikus või tulevikus. джык-konstruktsioon annab üsna tüüpilise tähenduse. Näidetes (70), (71) ja (72) muudab -джык verbi tegevuste resultatiivsemaks.

(70) Тіянлы **тыдалöджык**. (Popov 260)

'Teile **näib paremini**.'

(71) Весиг кывъяссö нин корсяліс, мед **мөрччасджык** шуалöмыс. (Popov 48)

'Otsis juba isegi sõnu, et ütlemine **paremini/edukamalt mõjuks**.'

(72) Унпöтыд **шедасджык**. (Popov 58)

'Magab **paremini isu täis**.'

Näites (73) viitab võrdluskliitik aga hoopis hulgale või tegevuse sooritamise sagedusele (tõlgitav *rohkem/enam*):

(73) Кöні йöзыс **ветлöджык** /---/ (Popov 111-112)

'Kus rahvast **rohkem/enam käib** /---/'

5.1. Popovi teose verbide tähendus ja inherentsed omadused

Leksikaalse aspekti kategooriate järgi oli ilukirjanduslike näitelausete seas kõige enam tegevusi ja seisundeid (vt tabel 12). Tegevuste tüüpilised näited on liikumist või kognitiivset tegevust väljendavad verbid nagu *вильсьявны* 'libisema', *думайтны* 'mõtlemata', *ветлөдлыны* 'käima, külastama', *мөрччыны* 'mõjuma', *ветлыны* 'käima (kõndima)'. Teistest sagedamini esines ka seisundeid, mis olid tekstinäidetes põhiliselt aistingute ja eksisteerimisega seotud, nt *лоны* 'olema', *аддзывны* 'nägema', *төдчыны* 'näha olema', *тыдавыны* 'näima', *гажтөмтчыны* 'igatsema'.

Tabel 12. Popovi teosest pärinevates näitelausetes esinenud verbid koos tõlgete ja kuulumisega *Aktionsart*'i klassidesse.

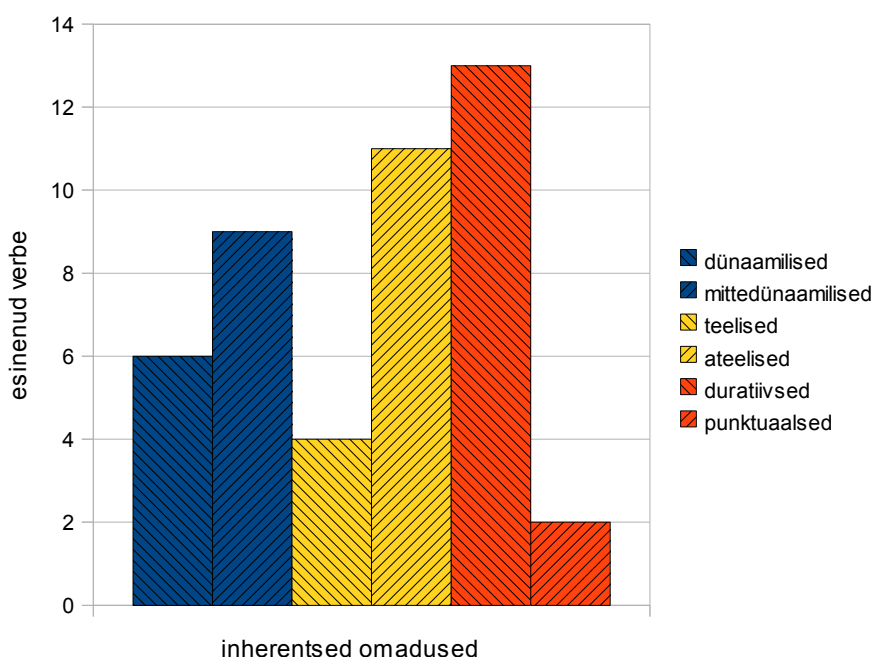
esinemiskordi	lauses esinenud verb	tõlge	Aktionsarti klass
2	<i>шөдны</i>	(kätte) saada	aktiivne sooritus
1	<i>вильсьявны</i>	libisema	tegevus
1	<i>думайтны</i>	mõtlemata	tegevus
1	<i>ветлөдлыны</i>	käima, külastama	tegevus
1	<i>мөрччыны</i>	mõjuma	tegevus
1	<i>ветлыны</i>	käima (liikuma)	tegevus
1	<i>лоны</i>	olema (mitte-olevikuline tüvi)	seisund
1	<i>аддзывны</i>	nägema	seisund
1	<i>төдчыны</i>	näha olema	seisund
1	<i>тыдавыны</i>	näima	seisund
1	<i>гажтөмтчыны</i>	igatsema	seisund
1	<i>гажмыны</i>	purju jääma	saavutus
1	<i>шөйөвоины</i>	segadusse sattuma	saavutus
1	<i>мешайтны</i>	segama (häirima)	sooritus

Nii saavutusi, sooritusi kui ka aktiivseid sooritusi esines kõiki võrdselt kahes lauses. Ainus erinevus oli, et vaid aktiivne sooritus esines⁸ jaatuses, saavutused ja sooritus

⁸ Aktiivset sooritust esines küll kahes erinevas lauses, kuid mõlemas lauses oli tegu sama verbiga (vt tabel 11)

esinesid aga vaid eituse puhul. Kuid et näiteid on tõesti nii vähe, siis ei ole sellest võimalik mingisuguseid järeldusi teha. Saavutustest esinesid *зажмыны* 'purju jääma', *шõйõвошны* 'segadusse sattuma', sooritus oli *мешайтны* 'segama (häirima)', aktiivne sooritus *шедны* '(kätte) saama' (esines kaks korda). Ühtki semelfaktiivi ei esinenud.

Graafik 9. **Popovi teoses esinenud verbide inherentsete omaduste jaotumine.**

Kui lähtuda Popovi näidetes esinenud verbide inherentsetest omadustest (graafik 9), võib öelda, et dünaamilisuse seisukohalt esines suure erinevusega nii dünaamilisi kui ka mittedünaamilisi (ja staatilisi) verbe.

Teelisuus/ateelisuus näitab juba pisut suuremat erinevust – tunduvalt rohkem on ateelisi, inherentse lõpp-punktita verbe, teelised verbid (st saavutused, aktiivne sooritus ja sooritus) olid selges vähemuses.

Kestuse poolest on tugevas ülekaalus duratiivsed verbid, vaid kaks verbi viieteistkümnest olid punktuaalsed.

6. Võrdlusi

6.1. Küsitluse tulemuste vastavus Popovi teoses leidunud näitelausetega

6.1.1. Vorm ja *джык*-i tähendus

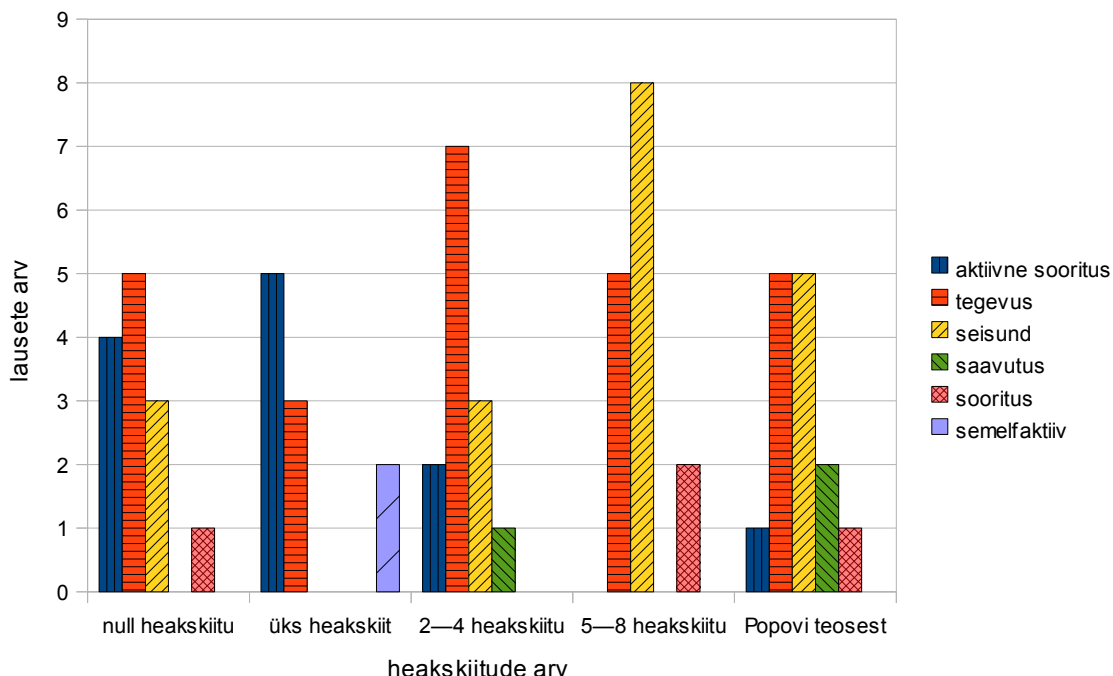
Vormilisest küljest vaadatuna on Popovi teose näited sarnased tüüpiliste küsitluse lausetega – augmentatiivses astmes esinevad lihtverbid, mis võivad esineda minevikus, olevikus või tulevikus. Väga palju rohkem ei saa kaht andmestikku vormilisest küljest võrrelda - suurem enamus Popovi teoses leidunud näidetest on eitavas vormis, küsitluse lausete verbid on aga ainult jaatuses.

Selsamal põhjusel on neid raske ka *джык*-kliitiku tähenduselt võrrelda, sest see erineb eituses ja jaatuses märkimisväärselt. Need näited, mis siiski esinevad jaatuses, on aga *джык*-i antava tähenduse poolest väga sarnased kõige tüüpilisemate lausetega – nende tähendus viitab verbi kvaliteedile (nt *тыдалөджык* 'näib paremini') ja tegevuse resultatiivsusele (*шедасджык* 'paremini kätte saama (selles lauses 'paremini und täis magama)') ja *мөрччасджык* 'paremini mõjuma'). Et Popovi näited küsitluse omadest vormilt nii erinevad on, ei püüa ma neid sellest vaatenurgast rohkem võrrelda.

6.1.2. Leksikaalne aspekt ja inherentssed omadused

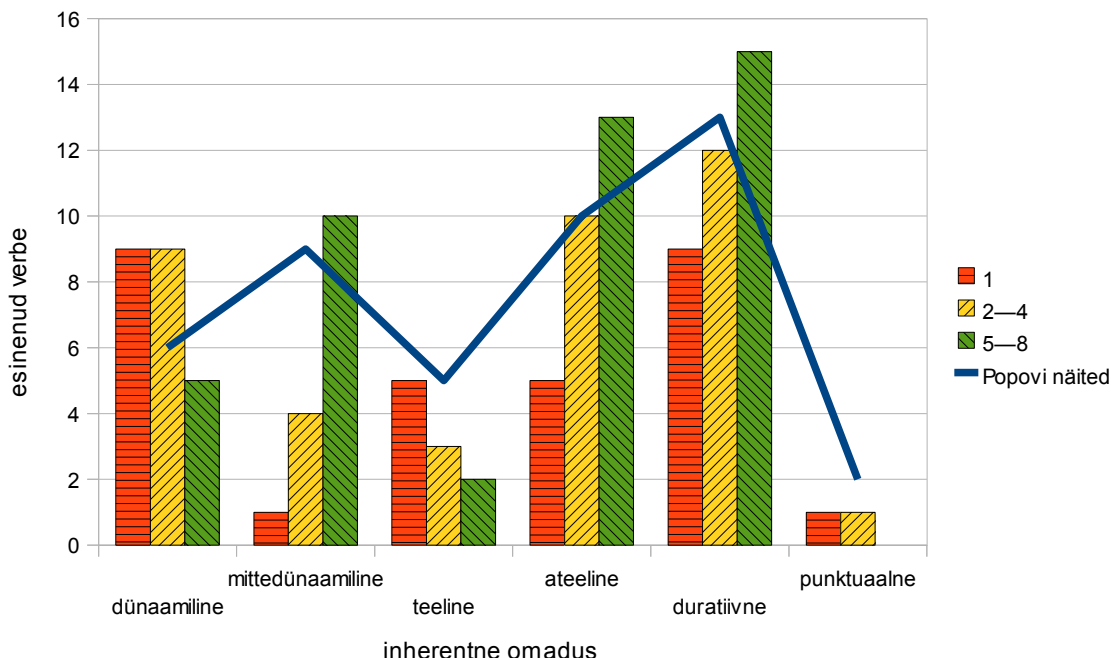
Leksikaalse aspekti seisukohalt klapiivad Popovi teose näitelausete verbid üsna hästi küsitluse järgi tüüpilisteks ja vähemtüüpilisteks tunnistatud lausetes esinenud verbidega – sageduselt on kõige tavalisemad seisundid ja tegevused, kusjuures on neid Popovi lausetes võrdselt, küsitluse lausetes on kõige tüüpilisemate lausete grupis rohkem seisundeid, vähemtüüpiliste lausete hulgas aga rohkem tegevusi (vt ka graafik 10). Popovi näidetes esines veel paar saavutust, üks aktiivne sooritus ja sooritus, sama saab öelda küsitluse tüüpilisi ja vähemtüüpilisi näiteid vaadates. Ka graafik 10 illustreerib, et Popovi näitelausete verbid on kirjeldatavad pigem tavaliste ja tüüpiliste augmentatiivses astmes esinevate verbidena, mitte aga perifeersete augmentatiivse astme näidetena.

Graafik 10. Koondgraafik kõikide küsitluses esinenud verbide ja Popovi teose näidetest pärinevate verbide jaotumisest *Aktionsart*'i klassidesse.

Inherentsete omaduste poolest sobivad Popovi teose näitelause verbid küsitluses 2—8 heakskiitu saanud lauses esinenud verbidega – nagu illustreerib allolev graafik 11, liigub Popovi näitelausest pärinevate verbide inherentsete omaduste joon üsna sarnaselt tüüpilistes (rohelistes tulbad) ja vähemtüüpilistes (kollased tulbad) lauses esinenud verbide inherentsete omadustega. Põhiline erinevus tüüpiliste verbidega võrreldes seisneb teelisuses, sest Popovi lauses on teeliste ja ateeliste verbide suhe 1:3, tüüpiliste lause puhul aga umbes 1:6. Dünaamilisuse ja duratiivsuse seisukohalt on Popovi lause verbid väga sarnased küsitluses esinenutega – dünaamilisi ja mittedünaamilisi verbe on mõlemal juhul umbes ühtlaselt, punktuaalsed verbid on aga selgelt vähemuses (mõlemal juhul on see tõenäoliselt juhuslik).

Graafik 11. Koondgraafik vähemalt ühe heakskiidu saanud lausetes esinenud verbide ja Popovi näitelausetes esinenud verbide inherentsetest omadustest.

6.2. Koondandmestiku võrdlus Tsõpanoviga

6.2.1. *джык*-i tähenduse võrdlus

Tsõpanov kirjeldas *джык*-i antavaid tähendusi ning sellest oli juttu ka ülalpool, kuid meeldetuletuseks võib lühidalt kokku võtta, et jaatuses annab võrdluskliitik varasema kirjanduse järgi tegevust tugevdava, intensiivistava või resultatiivsemaks muutva tähenduse, eituses annab aga hinnangulise *mitte nii väga*, *mitte niivõrd* tähenduse.

Mõlemad väited saavad ka minu andmestiku põhjal kinnitust, kõige tüüpilisemate jaatuses esinenud näidete puhul esineski *-джык* kõige enam tegevust intensiivistavas (sõltuvalt verbist ka kiirendavas) või resultatiivsemaks muutvas tähenduses. Eituses on tüüpiline tähendus just hinnanguline (*mitte nii väga*).

6.2.2. Verbitüüpide ja inherentsete omaduste võrdlus

Konkreetsemalt verbidest rääkides on Tsõpanov välja pakkunud kahed verbitüübid – need, mis tema andmetel esinevad augmentatiivses astmes ja need, mis ei esine (eespool ka ptk 2.2.2.4). Tema kriitikaks tuleb esiteks öelda, et ta kasutab läbisegi erinevaid jaotusi (nt liikumisverbid ja seisundid) ja räägib korraga semantilistest rühmadest ja sündmuste liikidest. Et võrrelda tema öeldut enda materjaliga, tuleb leida ühised võrdlusparameetrid, seega tahaksin esmalt anda väikese ülevaate, kuidas tema pakutud verbitüübid laiendatud Vendleri klassifikatsioonile vastavad ning millised inherentssed omadused tema pakutud verbitüüpide puhul domineerivad.

6.2.2.1. Tsõpanovi pakutud verbitüüpide inherentssed omadused

Tsõpanov (2005: 249) pakub välja viis konkreetset verbitüüpi või -klassi, mis esinevad augmentatiivses astmes (all paksus kirjas). Tavalises kirjas järgnev on siinse töö autori kommentaar Tsõpanovi pakutu vastavusest laiendatud Vendleri klassifikatsioonile:

1. **liikumisverbid** – dünaamilised, ateelised ja duratiivsed tegevused.
2. **konkreetsed tegevusverbid** – dünaamilised, ateelised ja duratiivsed tegevused.
3. **seisundiverbid** – staatilised, ateelised ja duratiivsed seisundid.
4. **mõtlemisverbid** - võivad olla nii seisundid (nt *mäletama*), tegevused (*mõtleva*), saavutused (*teada saama* või *aru saama*), sooritused (*ära õppima*).
5. **kvaliteedi tekkimist ja muutumist väljendavad verbid** – tõenäoliselt peab ta silmas inhoatiivseid muutusverbe, mis väljendavad seisundi algamist või muutumist ja on seega dünaamilised, teelised ja punktuaalsed.

Seega pakub Tsõpanov, et augmentatiivses astmes esinevad tegevused ja seisundid, mis väljendavad tähenduselt liikumist, mõtlemist, kvaliteedi muutumist (või algamist), ja konkreetseid (tõenäoliselt siis reaalseid, füüsilisi) tegevusi. Tüüpiline augmentatiivses astmes verb on Tsõpanovi järgi dünaamiline või staatiline, ateelne ja pigem duratiivne. Erandiks on esiteks mõtlemisega seotud verbid, mis võivad kuuluda erinevatesse leksikaalse aspekti klassidesse, ja teiseks inhoatiivsed verbid, mis on teelise ja

punktuaalsed.

Ka pakub Tsõpanov välja kolm verbitüüpi, mis augmentatiivses astmes ei esine:

1. **eksistentsi väljendavad verbid** – ehk siis verbid *olema, olemas olema*, mis on staatilised, ateelised ja duratiivsed seisundid.
2. **ühekordset tegevust väljendavad verbid** – (mitte)dünaamilised, ateelised ja punktuaalsed semelfaktiivid.
3. **momentaanid** – pigem derivatsiooniline kategooria, sest tegelikult kattub momentaani kirjeldus semelfaktiivi omaga, kuid momentaan on semantiline kategooria, semelfaktiiv aga sündmuse liik.

Augmentatiivses astmes mitteesinevad verbid on Tsõpanovi järgi seega tüüpiliselt punktuaalset ateelist tegevust väljendavad või tähenduselt eksistentsi või olemasolu väljendavad verbid.

6.2.2.2. Verbitüüpide ja inherentsete omaduste vastavus kahes allikas

Aktionsart'i klassi järgi

Aktionsart'i klassi järgi esines küsitluse lausete kui ka Popovi teose näidete hulgas kõige enam seisundeid ja tegevusi. See sobib hästi Tsõpanovi andmetega, sest konkreetsetest leksikaalse aspekti klassidest pakubki ta välja just seisundid ja tegevused. Samas esines siinse töö andmestikus üsna sageli ka aktiivseid sooritusi, mis *Aktionsart'i* järgi Tsõpanovi klassifikatsiooniga ei sobi. Siiski sobivad need mõnel juhul Tsõpanovi semantiliste klassidega (st on seotud mõtlemise või konkreetsete tegevustega).

Küsituse järgi perifeerseks peetud näidete hulgas on kaks semelfaktiivi – *бõрддзыны* 'nutma puhkema' ja *вичмыны* 'alles jääma', mis Tsõpanovi jaotuse järgi augmentatiivses astmes esineda ei tohiks. Ka *тõдмавыны* 'teada saama', *пуксьыны* 'maha istuma' (mis kumbki kiideti ühel korral heaks), on ühekordsed tegevused (mitte küll elus üks kord toimivas tähenduses nagu Tsõpanovi toodud näidetes esinenud *sündima* puhul). Popovilt pärit näidetes on samuti ühekordseid tegevusi – *зажмыны* 'purju jääma' ja *шõйõвоины* 'segadusse sattuma', mis ei ole küll semelfaktiivsed või

momentaansed, kuid teelised. Ükski neist eelpoolmainitud verbidest ei tohiks Tsõpanovi järgi augmentatiivses astmes esineda. Samas ei ole küsitluse järgi kõige tüüpilisemaks tunnistatud näidete hulgas ühtki ühekordset tegevust või semelfaktiivi-momentaani, mis viitab sellele, et Tsõpanovi jaotuse puhul võib tegu olla tüüpiliste augmentatiivses astmes esinevate või mitteesinevate verbitüüpidega, ehkki Tsõpanov ise nii väitnud ei ole. Tegelikult ei olnud semelfaktiive-momentaane ka heakskiite mitte saanud lausete hulgas, kuid see võis pigem olla juhuslik tulemus ning seda tuleks järgnevatel uurimustes põhjalikumalt käsitleda.

Tähenduslikult

Tähenduslikult on tüüpiliste näidete hulgas on lisaks mõtlemise ja konkreetsete tegevustega seotud verbidele ka abstraktseid tegevusi nagu *тшөктыны* 'käskima', *төдчөдны* 'esile tõstma', mida Tsõpanov otseselt ei maini. Ka vähemtüüpiliste lausete grupis on hulganisti konkreetseid tegevusi väljendavaid verbe ja seisundeid (nt *юргыны* 'kõlama', *овны* 'elama'), kuid mitte ühtki mõtlemise või liikumisega seotud verbi. Selle asemel on taas palju abstraktseid tegevusi väljendavaid tegevusi.

Perifeersete näidete hulgas on küll mõtlemisega seotud verbe (*төдмавны* 'teada saama', *мөвныштны* 'järele mõtlema') ja vähemtüüpiliste näidetega võrreldes rohkem ka konkreetseid tegevusi (*ветлыны* 'ära käima', *пуктыны* 'panema', *пуксьыны* 'maha istuma', *бөрөдзыны* 'nutma puhkema'), kuid nende hulgas on ka abstraktseid tegevusi, mis ei ole seotud ei tunnetuse, kognitiivse tegevuse ega abstraktsete nähtustega.

Popovi teostest pärit näidete hulgas on vaid üks mõtlemisega seotud verb (*думайтны* 'mõtlema'), ka liikumisverbe on vaid paar (*вульсьявны* 'libisema', *ветлыны* 'käima (kõndima)'). Verbe *аддзывны* 'nägema', *шедны* '(kätte) saama', *ветлөдлыны* 'käima (kuskil)', *мешайтны* 'häirima' on võimalik heal juhul vaid perifeerselt pidada konkreetseteks tegevusteks. Hoopis rohkem on siin abstraktseid tegevusi, mis on seotud abstraktsete nähtustega (*гажтөмтчыны* 'igatsema', *шөйөвоишы* 'segadusse sattuma', *мөрччыны* 'mõjuma') või reaalsete asjadega (*гажмыны* 'purju jääma' – seotud alkoholiga). Kõikide nende näidete puhul on küll hästi näha, et augmentatiivses astmes

esinevad tihti mõtlemise ja konkreetsete tegevustega seotud verbid, kuid esineb ka abstraktseid tegevusi (mis võivad esineda nt aktiivsete soorituste või saavutustena, mitte ainult tegevustena), mida Tsõpanov maininud ei ole.

Tegelikult esines ka heakskiite mitte saanud lausete verbide hulgas üks mõtlemisverb (*мõвныитны* 'mõtleva'), üks liikumisverb (*мунны* 'minema') ja konkreetseid tegevusi nagu *уджавны* 'töötama' ja *вурны* 'õmblema'. Ka üldisemaid tegevusi nagu *вайны* 'tooma', *восытыны* 'avama', *вõчны* 'tegema' ja muid tegevusi nagu *бурдны* 'tervenema' ja *дасытысьны* 'valmistuma', mis võiksid tähenduse poolest kõik võrdlusastmes esineda.

Küsitluse järgi vähemtüüpiliseks peetud lausete hulgas viitab *овны* 'elama' semantiliselt küll eksistentsile ja *юрғыны* 'kõlama' mingisuguse hääle olemasolule, kuid tüüpilisi olemasoluverbe augmentatiivses astmes ei esine, nagu ka Tsõpanovi jaotuses. Samas on heakskiite mitte saanud lausetes kaks eksistentsiaalset olema-verbi (kaks erinevat tüve – mitte-olevikuline *лоны* ja minevikuline *вõвны*). Siiski saab eksistentsiaalsete verbide mitteliitumisele *джык*-iga tuua vähemalt ühe erandi – nimelt leidus Popovi kogumiku näidetes üks lause, kus *лоны* esines tuleviku eitavas vormis. Seega on *джык*-i kasutamine eksistentsiaalse verbiga võimalik vähemalt eituse puhul, kui tahetakse väljendada mitte-olevikulise sündmuse eitust (oleviku puhul kasutataks eitussõna *абу* ja *джык*-i konstruktsiooni).

Kokkuvõtvalt

Seega tekkis küsitluse ja ilukirjanduslike näitelauseste võrdlusel teatav vastuolu sellega, kuidas Tsõpanovi esitatud jaotuses mainitud tähendused ja verbide omadused siinse magistritöö andmestikuga sobivad. Kõige sagedamini esines tõesti seisundeid ja tegevusi, kuid neid esines kõikides gruppides, ka neis lauseis, kus augmentatiivne aste esineda ei saanud. Samas esineb vähemtüüpiliste ja perifeersete näidete hulgas aktiivseid sooritusi, mis ei sobi otseselt ühessegi Tsõpanovi gruppi, ehkki aktiivsed sooritusel võivad tähenduselt olla seotud nii liikumise, mõtlemise kui konkreetsete tegevustega, kuid ei pruugi seda olla (nt kas *välja magama* ja *lõpetama* on konkreetset

tegevused?). Näidete hulgas leidis ka tegelikult selliseid verbe, mis Tsõpanovi järgi ei tohiks augmentatiivses astmes esineda, nt *лонь*, mis väljendab olemasolu, ja semelfaktiiv *бõрððзыны* 'nutma puhkema'.

Inherentsete omaduste poolest klapib Tsõpanovi kirjeldus enam-vähem ainult kõige tüüpilisemate näidetega, sest nende hulgas esines vaid kaks teelist verbi (mis tähenduselt väljendavad konkreetseid tegevusi). Ka kõikides teistes gruppides esineb teelisi verbe, eriti perifeersemate näidete hulgas.

Kokkuvõtvalt on oluline märkida, et Tsõpanovi väited augmentatiivses astmes esinevate verbitüüpide ja verbide tähenduste kohta on küll õiged, kuid mitte kõikehõlmavad - tema käsitlesest jäävad teatud tüüpi verbid ja olukorrad välja. Tähendusaspekti seisukohalt oleks seisundite ja tegevuste asemel mõistlikum rääkida konkreetsetest inherentsetest omadustest ja nimetada verbitüüpe (ja tähendusi), mis tõenäolisemalt või tüüpilisemalt augmentatiivses astmes esinevad. Siinse töö andmestiku järgi esineb võrdlusastmes dünaamiline või mittedünaamiline, duratiivne ja pigem ateelises olukorras esinev verb. Kusjuures ongi teelisus ja duratiivsus olulisemad parameetrid kui näiteks dünaamilisus-staatisus.

Augmentatiivses astmes mitteesinevate verbide jaotus on Tsõpanovil natuke eksitav, sest võrdlusastme näidete hulgas esines semelfaktiivseid ja tähenduselt ühekordset tegevust väljendavaid verbe, esines ka üks eksistentsiaalne verb. Ka siin oleks mõistlikum viidata, millised verbitüübid pigem ei esine augmentatiivses astmes, selmet välistada kõik punktuaalsed või ühekordset tegevust väljendavad verbid.

Kokkuvõte

Siinne magistritöö keskendub ühele komi keele verbiparadigmas esinevale nähtusele, verbi augmentatiivsele ehk intensiivistavale võrdlusastmele, mille moodustamiseks kasutatakse sama võrdlusmarkerit (-*джык*), millega moodustatakse ka adjektiivide ja adverbide keskvärre. Siinse töö eesmärk on täiendada ja kontrollida varasemaid tähelepanekuid verbi augmentatiivse võrdlusastme esinemise kohta erinevate verbidega, põhirõhk on ennekõike verbi tähendusel ja inherentsetel omadustel, kuid ka võrdluskliitiku antaval tähendusel ja lausekontekstil.

Uuritav andmestik on kogutud komi keele emakeelsetelt kõnelejatelt küsitluse vormis, võrdluseks on töösse kaasatud ka 15 ilukirjandusest pärinevat näitelauset. Vastavalt keelejuhtidelt saadud heakskiitude arvule jagunesid küsitluse laused neljaks: tüüpilisteks, vähemtüüpilisteks ja perifeerseteks ning augmentatiivses astmes mitte esinevateks näideteks.

Tüüpilistes näidetes esinevad põhiliselt mõtlemisega seotud või konkreetseid ja abstraktseid tegevusi väljendavad seisundid ja tegevused. Inherentsetelt omadustelt tähendab see, et tüüpilised augmentatiivses astmes esinevad verbid võivad olla nii dünaamilised kui ka mittedünaamilised, kuid kindlasti pigem ateelised ja duratiivsed. Võrdluskliitik esines neis lauseis oma tüüpilises tähenduses ehk tõstis verbi väljendatava olukorra kvaliteeti (enamasti tõlgitav adverbiga *paremini*), intensiivistas verbi tegevust või muutis seda resultatiivsemaks. Nendes lausetes esines tüüpiliselt minevikuline, olevikuline või tulevikuline lihtverb.

Vähemtüüpilistes näidetes esinevad verbid ei ole mõtlemisega seotud, pigem väljendavad need abstraktseid tegevusi. Tähendusaspektilt on vähemtüüpiliste näidete verbid seisundid, tegevused või aktiivsed sooritused, seega dünaamilised või mittedünaamilised, pigem ateelised kui teelised, ja duratiivsed. Vähemtüüpilistes lausetes andis võrdluskliitik lisaks intensiivistamisele ka tegevuse toimumise sagedusele või harjumuspärasusele viitava tähenduse. Nendes lausetes esineb palju liitverbe.

Perifeersetes näidetes esineb palju konkreetseid tegevusi ja mitmeid mõtlemisega seotud verbe. *Aktionsart*'i poolest on perifeersete näidete verbide hulgas kõige enam tegevusi ja aktiivseid sooritusi, kuid mitte ühtki seisundit, seega on need verbid inherentsete omaduste poolest dünaamilised, teelised või ateelised ja duratiivsed. Võrdluskliitiku perifeersed tähendused on hinnangut või eelistust väljendav (tõlgitav adverbidega *pigem, parem*) ja tegevust kiirendav tähendus. Esineb liitverbe.

Nendes näidetes, kus verb augmentatiivses astmes ei esinenud, leidis tähenduselt mõtlemise ja liikumisega seotud verbe, abstraktseid ja konkreetseid tegevusi ning eksistentsi väljendavaid seisundeid. Võrdluskliitiku tähendustelt oli nende verbide hulgas möönvat või hinnangut andvat tähendust, samuti verbi tegevust kiirendavat ja intensiivistavat-kvaliteeti tõstvat tähendust. Esines nii liit- kui ka lihtverbe.

Ilukirjandusest pärit näidetest olid 2/3 eituses verbiga, mis tegi nende lausete võrdlemise küsitluse lausetega keeruliseks. Verbi tähenduselt leidis nende näidete hulgas liikumisverbe, mõtlemisega seotud verbe ja abstraktseid tegevusi väljendavaid verbe (sarnaselt küsitluse järgi tüüpilisteks ja vähemtüüpilisteks tunnistatud lausetega). Inherentsetelt omadustelt on ilukirjandusest pärinevad näited dünaamilised või mittedünaamilised, pigem ateelised (kuigi ka teelisi verbe oli arvestatav hulk) ja duratiivsed. Jaatuses lausete puhul väljendas võrdluskliitik tegevuse kvaliteedi või resultatiivsuse tõusu, eituses aga andis hinnangulise või võrdleva tähenduse.

Kahe andmestiku võrdlusel ühe varasema autori tööga selgus, et varasemates andmetes on augmentatiivse astme esinemist verbiklasside ja tähendustega liialt kitsalt piiritletud, sest koondandmestikus esines ka selliste verbidega näiteid, mis selle töö järgi võrdlusastmes esineda ei tohiks. Teine vastuolu seisnes selles, et siinse töö näidetes esines verbe, mida otseselt ühegi varasemas uurimuses pakutud grupi hulka arvata ei saa, ei verbiklassi ega ka tähenduse poolest. Ettepanek on varasemat jaotust laiendada või pigem rääkida tüüpiliselt augmentatiivses astmes esinevates ja mitteesinevatest verbidest. Ka peaks rohkem rõhutama konkreetsete inherentsete omaduste tähtsust, sest näidetest selgus, et verbide ja olukordade teelus ja kestus mängivad väga olulist rolli.

Materjali allikad

Поров, Aleksei 2008. = Попов, Алексей 2008. *Повесьтъяс да висътъяс.*
Сыктывкар: Анбур.

Z_8.05 = **Карпов, Василин 2007.** Ен лэбач отсбгөн. – *Звезда* 8.05.

Z_11.05a = **Коюшева, Нина 2007.** Бара на вермис Зинаида Елизарова. – *Звезда* 11.05

Z_11.05b = **Коюшева, Нина 2007.** Бара на вермис Зинаида Елизарова. – *Звезда* 11.05.

Z_11.05c = **Деменко, Татьяна 2007.** *Бур гижысьбн лоан сёмын ёна зільмөн.* – *Звезда* 11.05.

Z_29.05a = *Звезда* 2007. – И ётувъялуныс отсалё. 29.05

Z_29.05b = **Коюшева, Нина 2007.** Быд во пасйёны кыпыда. – *Звезда* 29.05.

Z_2.06a = **Августинович, Аэлита 2007.** *Уна дзюлюкёс мездіс кулёмысь.* – *Звезда* 2.06.

Z_2.06b = **Августинович, Аэлита 2007.** Уна дзюлюкёс мездіс кулёмысь. – *Звезда* 2.06.

Z_2.06c = **Доронина, Александра 2007.** Анатолий КУЛАКОВ: «Окота йёзыслы и водзё отсавны...» – *Звезда* 2.06.

Z_2.06d = **Доронина, Александра 2007.** Анатолий КУЛАКОВ: «Окота йёзыслы и водзё отсавны...». – *Звезда* 2.06.

Z_5.06 = **Коюшева, Нина 2007.** Аслас пайыс медыджыд. – *Звезда* 5.06.

Z_15.06a = **Гилева, Анна 2007.** Отсалё өдйөджык сувтны кок йылё. – *Звезда* 15.06.

Z_15.06b = **Гудырева, Оксана 2007.** Шыбитём дорысь музейё вайёй. – *Звезда* 15.06.

Z_15.06c = **Гудырева, Оксана 2007.** Шыбитём дорысь музейё вайёй. – *Звезда* 15.06.

- Z_10.07 = **Деменко, Татьяна 2007.** Анатолий КОРОЛЁВ: "Йёзыс ас овмёсьяссьыд оз лэдзчысьны, оз кё топёдны найёс". – *Звезда* 10.07.
- Z_24.08 = **Звезда 2007.** – Кутас юргыны «Коми йёзкостса радио». 24.08.
- Z_16.10 = **Звезда 2007.** – Чужтіс комилысь аскылём. 16.10.
- Z_26.10 = **Гилева, Анна, Пименов, Эдуард 2007.** Видз-му овмёс сёвмёдом – тёдчана сёрни. – *Звезда* 26.10.
- VT_28.03 = **Бушенев, Петр 2007.** Зіль кражъясьысь. – *Выль туйёд* 28.03.
- VT_14.04a = **Петиев, Борис 2007.** Талялас-ё ытваыс? – *Выль туйёд* 14.04.
- VT_14.04b = **Калинина, Наталия 2007.** Уджтас вылё эм нин надей. – *Выль туйёд* 14.04.
- VT_17.04a = **Игнатов, Михаил 2007.** Тышкасьлім чорыда. – *Выль туйёд* 17.04.
- VT_17.04b = **Игнатов, Михаил 2007.** Тышкасьлім чорыда. – *Выль туйёд* 17.04.
- VT_17.04c = **Игнатов, Михаил 2007.** Тышкасьлім чорыда. – *Выль туйёд* 17.04.
- VT_17.04d = **Лодыгин, Василий 2007.** Лоас тіянлы ёртён. – *Выль туйёд* 17.04.
- VT_18.04 = **Леонидова, Наталия 2007.** Удораса мифология. – *Выль туйёд* 18.04.
- VT_28.04 = **Яковлев, Юрий 2007.** «ЭЖӨР-ВЕЖӨР». – *Выль туйёд* 28.04.
- VT_2.05 = **Петиев, Борис 2007.** Колана уджыс паськалё. – *Выль туйёд* 2.05.
- VT_7.05 = **Петиев, Борис 2007.** Петіс верёс сайё... фронт вылын. – *Выль туйёд* 7.05.
- VT_9.06 = **Яковлев, Юрий 2007.** «Кодлы шог, а кодлы теш»... – *Выль туйёд* 9.06.
- VT_13.06 = **Каракчиев, Валерий 2007.** Стипендия содас, но сійёс босьтысьыс лоас этшаджык. – *Выль туйёд* 13.06.
- VT_16.06 = **Екимова, Жанна 2007.** Воис гажа кад. – *Выль туйёд* 16.06.
- VT_7.07 = **Ванеева, Любовь 2007.** «Коми книга»... – *Выль туйёд* 7.07.
- VT_1.08 = **Петиев, Борис 2007.** Ышёданаыс дзоля кёшын на. – *Выль туйёд* 1.08.
- VT_4.08 = **Александрова, Любовь 2007.** Олё сиктын ветеран. – *Выль туйёд* 4.08.
- VT_7.08 = **Краснояров, Алексей 2007.** Бур удж вёчө мортён. – *Выль туйёд* 7.08.
- VT_18.08 = **Петиев, Борис 2007.** Междуреченскын помалісны, сэсся кутчысясны

- Косланын. – *Выль туйёд* 18.08.
- VT_10.10 = **Калинина, Наталия 2007**. Ас овмёслы сёвмыны. – *Выль туйёд* 10.10.
- VT_13.10a = **Калинина, Наталия 2007**. Михаил Ворсин: «Мед унджыкөн кутчысясны видзны скёт». – *Выль туйёд* 13.10.
- VT_13.10b = **Калинина, Наталия 2007**. Михаил Ворсин: «Мед унджыкөн кутчысясны видзны скёт». – *Выль туйёд* 13.10.
- VT_20.10 = **Александрова, Любовь 2007**. Стрöйтчысяслы отсöг вылö. – *Выль туйёд* 20.10.
- VT_27.10 = **Александрова, Любовь 2007**. Öтувья сёрниыс артмис. – *Выль туйёд* 27.10.

Kirjandus

- Bartens, Raija 2000.** *Permiläisten kielten rakenne ja kehitys*. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.
- Bickel, Balthasar, Johanna Nichols 2007.** Inflectional Morphology. — *Language Typology and Syntactic Description. Volume III, Grammatical Categories and the Lexicon*. 2nd edition. Ed. Timothy Shopen. Cambridge: Cambridge University Press, 169—240.
- Coates, J.G. 1982.** The -джык Comparative Suffix in Contemporary Komi Usage. — *Transactions of the Philological Society*, 80. Oxford, 119–129.
- Comrie, Bernard 1976.** *Aspect: an Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge, London, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- Frawley, William 1992.** *Linguistic Semantics*. Hillsdale, NJ, Hove and London: Lawrence Erlbaum.
- Karlsson, Fred 2002.** *Üldkeeleteadus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Kel'makov, Efremov 1997** = Кельмаков, В.К., А.Д. Ефремов 1997. О функциях суффиксов сравнительной степени -гес ~ -гем в удмуртском языке. — *Linguistica Uralica*, 33, 119—127.
- Lõtkin 1955** = *Современный коми язык. Ч. 1, Фонетика, лексика, морфология: учебник для высших учебных заведений*. 1955. под ред. В. И. Лыткина. Сыктывкар: Коми книжное издательство
- Lyons, John 1977.** *Semantics*. Volume 2. Cambridge, London, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- Murphy, M. Lynne 2010.** *Lexical Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pajusalu, Renate 2009.** *Sõna ja tähendus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Rédei, Károly 1978.** *Chrestomathia Syrjaenica*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Zhilina, Baraksanov 1971** = Жилина, Т.И., Г.Г. Бараксанов 1971.

Присыктывкарский диалект и коми литературный язык. Москва: Издательство «Наука».

Timberlake, Alan 2007. Aspect, tense, mood. — *Language Typology and Syntactic Description. Volume III, Grammatical Categories and the Lexicon.* 2nd edition. Ed. Timothy Shopen. Cambridge: Cambridge University Press, 280—333.

Timušev, Kolegova 1961 = Тимушев, Д.А., Колегова, Н.А. 1961. *Коми-русский словарь.* редактор В. И. Лыткин. Москва.

Tsõpanov 1996 = Цыпанов, Е.А. 1996. Степени действия глагола в коми языке. — *Linguistica Uralica*, 1996-2, 105—115.

Tsõpanov 2005 = Цыпанов, Е.А. 2005. *Грамматические категории глагола в коми языке.* Сыктывкар.

Uotila, T. E. 1938. *Syrjänische Chrestomathie mit grammatikalischem Abriss und etymologischem Wörterverzeichnis.* Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.

Van Valin, Robert D., Jr. 2005. *Exploring the Syntax-Semantics interface.* Cambridge: Cambridge University Press.

Whaley, Lindsay J. 1997. *Introduction to Typology. The Unity and Diversity of Language.* Thousand Oaks: Sage.

Wiedemann, F.J. 1884. *Grammatik der syrjänischen Sprache mit Berücksichtigung ihrer Dialekte und des Wotjakischen.* St. Petersburg.

ÖКК = Лудыкова, В. М., Г. А Некрасова, Э. Н Попова, и др. 2000. *Ӧнія коми кыв: морфология.* Г. В. Дасьтӧма Федюнева. Россияса наукаяс академия.

The augmentative grade of verbal comparison in Komi

Summary

In this master's thesis, a rare phenomenon appearing in the verbal paradigm of Komi, the augmentative or intensifying grade of verbal comparison is studied. This rather underresearched phenomenon which has appeared in literature since the 19th century is formed using the same comparison marker used for comparing adjectives and adverbs. Since the comparison marker (-джык) always appears in word-final position, following all other suffixes and grammatical markers like a clitic does (Karlsson 2002: 132), it is referred to in this master's thesis as a *clitic*, as opposed to the Russian tradition where it is referred to as a *suffix* (cf. Timušev, Kolegova 1961; Coates 1982; Tsõpanov 1996, 2005).

The augmentative grade of comparison is not productive with all verb types and semantic classes. The aim of this thesis is to give a better insight on the phenomenon and to compare data with the previous notions concerning the verbal comparison. This thesis focuses not only on the semantics and the lexical aspect of the verbs, but also on the larger context and the sentence the verbs appear in. The thesis is based on data that was collected using a questionnaire of 50 sentences filled out by native speakers of Komi. For comparison, 15 sentences from the collected stories of Aleksey Popov (“Повесьтъяс да висътъяс”) are included in the analysis.

According to the number of approvals each of the 50 sentences received, they were grouped into typical, less-typical and peripheral examples of the verbal comparison, as well as examples in which the verb does not appear in the augmentative grade. Each of the sentences were then analysed based on the context of the sentence, the semantics of the джык-clitic, the semantics of the verb appearing in the grade of comparison, and the specific inherent properties of the verb (including its classification according to the extended Vendler classification, comprising of the classes *state*, *activity*, *achievement*, *accomplishment*, *semelfactive*, and *active accomplishment*).

The analysis revealed that in the sentences with the typical cases of verbal comparison, the verb usually expresses real or abstract actions, or thought processes. Those verbs are usually states or activities. This means that by their inherent properties, the verbs which typically appear in the augmentative grade (according to the results of the questionnaire) are either dynamic or non-dynamic/static, but definitely atelic and durative (not telic and punctual). In those sentences, the comparison marker usually increases the quality of the action of the verb (translatable with *better*), intensifies the action or makes it more resultative. Typically, the verbs appear as simple predicates.

The verbs which appear in the less-typical examples are semantically less connected to thinking, and many of the verbs express abstract actions and states instead. Those verbs are states, activities or active accomplishments. By their inherent properties, they are dynamic or non-dynamic/static, more likely atelic than telic, and also durative (not punctual). In addition to intensifying the action expressed by the verb, the comparison marker also refers to the frequency or habitualness of the verb's action. Besides simple predicates, compound predicates also appear in these sentences.

In the peripheral examples of verbal comparison, the verbs usually express real actions or thought processes. According to the questionnaire, the peripheral examples are activities or active accomplishments. None of them were states, which differs notably from the typical and less-typical examples discussed before. By their inherent properties, those verbs are dynamic (but not non-dynamic/static, as in previous groups), atelic or telic, and durative. Semantically, the comparison marker expresses preference (translatable as *would rather do smth*) or refers to the pace of the verb's action (*do faster, go quicker* etc). Both simple and compound predicates occur.

In the examples that were not approved by any of the informants, semantically the verbs expressed thought processes and movement, and both abstract and real actions. There were also existential states. The comparison marker intensified or accelerated the verb's action, raised its quality, or referred to preference.

The second part of the data was collected from literary texts. Semantically, the

verbs in those examples expressed motion, thought processes, and abstract actions (similarly to the verbs in the typical and less-typical examples of the questionnaire). By their inherent properties, these verbs are dynamic or non-dynamic/static, atelic rather than telic (although there was a considerably bigger amount of telic verbs in those sentences than in the typical examples of the questionnaire), and durative. In the affirmative, the comparison marker referred to the quality or the resultativeness of the verb's action. When it appears as a negation, it gave an assessment (translatable as *not so much*) or a comparative meaning (e.g. *will not become as drunk, does not think quite like that*).

When comparing the two sets of data with the results from a previous study (Tsōpanov 2005), it occurred that the results do not match. The previous study presents a set of types and semantic classes of verbs which do and do not appear in the augmentative grade. He states that activities, states, verbs expressing thought processes, real actions, and changing or beginning of quality appear in the augmentative grade of verbal comparison, while existential verbs, verbs expressing occurrences which take place only once, and momentative verbs do not appear in the augmentative grade.

However, in the joint data of this master's thesis, a number of examples can be found that contradict those verb-types and semantic classes: there are semelfactive and existential verbs appearing in the augmentative grade, and a number of sentences with states and activities expressing thought processes or real movements which did not get approved by the informants, ect. Another problem was that the data of this thesis also consists of verbs which do not fit into any of the semantic classes or verb-types presented by Tsōpanov – e.g. the examples which are less-typical, peripheral or from literary texts that contain many active accomplishments which express abstract actions and thus do not fit into any of Tsōpanov's classes, neither semantically nor verb-type-wise.

The author of this thesis suggests to broaden the previously set classes and types, or to rather talk about typical and untypical verb that appear in the augmentative grade.

It would also be possible to take into account the specific inherent properties of the verbs when dividing them into suitable and unsuitable verbs to appear in the augmentative grade, since many of the examples proved that the telicity and duration of the events play quite a significant role.

LISAD

LISA 1. Kõik küsitluse laused sel kujul nagu nad informantidele esitati. Asteriskiga on märgistatud need laused, mis heakskiite ei saanud.

1. Л.А. Перова пасйис, мый колян воӧ видз-му овмӧс кутіс овныджык и сьӧмӧн. (Z_26.10)
2. Регыд Сыктывкарӧ воас ӧнія оборудование, мый отсӧгӧн радио кутас юргыныджык. (Z_24.08)
3. Ветласныджык кытчӧкӧ нажӧткала, локтасны, юасны да бӧр мунасны. (Z_10.07)
4. *Но тайӧ дона шочторсӧ шыбитӧм дорысь вайныджык музейӧ. (Z_15.06b)
5. *Но медым гижӧдыс вӧлі тыр-бурӧн быд боксянь, дерт жӧ, колӧ, мед том йӧзлы отсалісны нималана нин гижысьяс восьтыныджык мӧвпнысӧ, корсьны стӧчджык образьяс. (Z_11.05с)
6. *Найӧ ёна отсалісны сӧветӧн, кытчӧ мунныджык челядыслы велӧдчыны. (Z_2.06a)
7. Найӧ отсалісныджык сӧветӧн, кытчӧ бурджыка мунны челядыслы велӧдчыны. (Z_2.06b)
8. Гашкӧ, олӧныджык сьӧмӧн сӧмын юрсыктын да Шойнатыын. (Z_2.06с)
9. Та вӧсна и миянлы колӧ мӧвпыштыныджык, кытчӧ бурджыка пуктыны сьӧм. (VT_13.10a)
10. Та вӧсна и миянлы колӧ регыдджык мӧвпыштыны, кытчӧ пуктыныджык сьӧм. (VT_13.10b)
11. Шуӧны, мый налы вузасьныджык Кировса йӧлысь вӧчӧм вӧлӧгаӧн. (VT_10.10)
12. А медым гижсисджык, йӧртӧмаӧсь каптӧркаӧ. (VT_7.07)
13. Кор морткӧд сёрнитан сьӧлӧмсянь, сійӧ гӧгӧрвоӧджык. (VT_17.04с)
14. *Сідзкӧ, эм на позянлун дасьтысьныджык рӧспута кезлӧ, вӧчны кутшӧмсюрӧ запас. (VT_14.04a)
15. *Содтӧд сетіс мӧвпыштыныджык поселениеса веськӧдлысьяслы сы йылысь,

кутшом овмос совмодны асланыс поселение улын. (VT_14.04b)

16. *Уджалё съёлмсянь, ышөдө и мукөдөс уджавныджык аслас примерон.
(VT_28.03)
17. Роман йөзөдөм бөрын М. Лебедев нөшта на босытчисджык гижны.
(Z_16.10)
18. Өд буретш йөз водзас веськыда сёрнитигөн позьё стөча да унджык
төдмавын: а мый налы колөджык, мый оз тырмы мян уджын да уна
мукөдтор. (Z_5.06)
19. Өд буретш сэк найө адзысьлёныджык, сиктсакөд төдмалёны налысь
төжд-могсө. (Z_29.05a)
20. Сэсся өні тшөктөныджык бурдөдны уджалысь войтырөс. (VT_27.10)
21. А сийө ещө на бөрддзасджык, и морт моз сыркьялө. (VT_18.04)
22. Вожскöйын велөдөныджык водителысөс, трактористө велөдчысьыс лыда.
(VT_2.05)
23. Мед нин нөшта төдчөдныджык, югзьөдны мөвпсө. (VT_28.04)
24. Колө сы йылысь сёрнитныджык да гижныджык. (VT_17.04a)
25. Колөджык сы йылысь сёрнитны да гижны. (VT_17.04b)
26. Кодъясөс пыдди пуктанныд, на вылын и кутам уджавныджык. (VT_17.04d)
27. Ювиналий Васильевич сөмын бур поводдя дырйи петавлө ывла вылө,
книга-газет лыддьөджык, телевизор видзөдөджык. (VT_4.08)
28. *Отсалө сувтныджык кок йылө. (Z_15.06a) > Отсалөджык сувтны кок
йылө.
29. Быдөнлы - и ордйысьысьлы, и на вөсна «висысьылы» - окота вөлі
төдмавынджык, коді лои вермысьөн? (Z_11.05a)
30. *Корисны бурдныджык да суөдны найөс. (Z_8.05)
31. Медым томулов пуксисныджык партаяс сайө выль школаын, «Единая
Россия» партиялөн районса юкөнө пырысьяс шуисны ветлыны Черныбө
субөтник вылө. (VT_20.10)
32. Окота воштөдчынджык гортө. (VT_9.06)
33. *Коймөд курссө сэсся ковмисджык прөйдитны, во джынйөн. (VT_7.05)

34. *Кызди висьталё тайё овмёсён веськөдлысь Михаил Хрупа, Междуреченскын он аддзы войтырөс, кодъяс эськё отсалісны вёчныджык колана уджсё. (VT_1.08)
35. *Нывъяс ордйысисны өта-мөд костын, коді вурасджык кизь, весалас картопель, торйөдас рис крупа гречаысь, гартас тупыльё шөрт, судзодас вомнас пызь тасьтйысь кампет, разяс да сёяс да с.в. (VT_16.06)
36. Да и туй дзоньталысьяс зільоны эштөдчыныджык , уджалёны кадён артасьтөг водз асывсянь сёр рытөдз. (VT_18.08)
37. Коймөд лунсянь кутісны ытшкыны турун асывъясын, а завтрак бёрын көсьмысь көрымсё вөрзёдавы, мед косьмасджык, а пажын бёрын куртны, зорёдавы турунсё. (VT_7.08)
38. Сэсся сиктсаяс вөдитчөныджык муён, картопельсё инавы некытчö да. (Z_2.06d)
39. Öд кымын водзö муно кад, пыр кольёныджык война кадся ёртъяс, тылын зільысьяс. (Z_29.05b)
40. *Стипендия содас, но сійөс босьтысьыс лоасджык. (VT_13.06)
41. Музейысь научной сотрудник Владимир Шестаковлөн висьталөм серти, войтыр ёна нин важмөм, вөйдөр пöль-пöчөн новлөм көм-паськөмсö, вөдитчөм пу либö көрт көлуйсö пö нуöныджык шыблас кисталанінö, а то и сотöны. (Z_15.06с)
42. *Эз вөвджык конкурслөн и мөд юкөн - мөс лысьтөм. (Z_11.05b)
43. Но кос пескыд пö тай сотчөджык. (Роров 10)
44. Тані олысьыд татчөссаястö төдөджык. (Роров 89)
45. Мед пö сылы дасьтысян уджыс вичмасджык. (Роров 218)
46. Тэ төданджык, кытчö вольсавнысö мортыслы. (Роров 58)
47. Ті ме дорысь пöтурайтанныдджык. (Роров 256)
48. Кыкөннад уджыс кутіс мунныджык. (Роров 73)
49. Öні кө юортам, мый ылөдлін, йöзыс на сераласныджык. (Роров 228)
50. Мамсьыс сійö батъ дорсьыс мыйлакö полісджык. (Роров 319)

LISA 2. Kõik Aleksei Popovi teosest „Повесьтъяс да висътъяс“ (2008) pärinevad näitelaused.

1. Тõвнас сэсся кыдзкõ-мыйкõ озджык яндзим ло, кор яй тшегыртõ горт шõрõдзыд Павел Вась гозъя пыртасны. (Pоров 11)
2. Олõм йывсъыс, йõз йывсъыс мõвпалігõн вõлõкыд абуджык сэтшõм кузь. (Pоров 11)
3. Онджык вильсъявны кут. (Pоров 33)
4. Õти вежõра, мõд абуджык тыр сюсь. (Pоров 43)
5. Катяыс кõtь эськõ нучка сылõн, но омõля тõдїгaд тай онджык сїдз сы йылысь думайт. (Pоров 48)
6. Весиг кывъяссõ нин корсяліс, мед мõрччасджык шуалõмыс. (Pоров 48)
7. Кытõн тїянлы огджык мешайт, сэтчõ и вольсалõй. (Pоров 58a)
8. Унпõтыд шедасджык. (Pоров 58b)
9. Онджык гажтõмтчы. (Pоров 68)
10. Кõнї йõзыс ветлõджык, медым кыдз позьõ õдйõджык вузавны вайõмторсõ да сьõм нажõвитыштны. (Pоров 111–112)
11. Сõмын рытладорыс сяммис сёрнитчыны кутшõмкõ местаын, кõнї йõзыс озджык сэтшõма ветлõдлыны. (Pоров 112)
12. Гожõмнад яйыд абуджык. (Pоров 211)
13. Сэки озджык гажмыны. (Pоров 215)
14. Мужик мортыд тай озджык сэтшõма быдторсьыс шõйõвош. (Pоров 224)
15. Тїянлы тыдалõджык. (Pоров 260)
16. Тõвъяснад сэнї, майбыр, унпõтыд шедõджык. (Pоров 316)
17. Сэнї абуджык зуркыд. (Pоров 360)
18. Озджык аддзывны йõзыс. (Pоров 380)
19. Тїянõдз Матренъясõ кежавлі, сылõн абуджык татшõм. (Pоров 390)
20. Тадзи эськõ чукыръясыс озджык тõдчыны да. (Pоров 412)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Triin Todesk _____
(*autori nimi*)
(sünnikuupäev: _____ 30.11.1988 _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
_____ “Verbi augmentatiivne võrdlusaste komi keeles” _____,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendajad on _____ Nikolai Kuznetsov, Florian Siegl _____,
(*juhendajate nimed*)

1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, _____ 23.05.2013 _____ (*kuupäev*)